

UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA
Ústav translatologie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Eva Volenová

TEORETICKÉ PREDIKCE VLIVU ZAŠUMĚNÉHO KANÁLU NA TLUMOČNÍKŮV VÝKON PŘI SIMULTÁNNÍM TLUMOČENÍ A JEJICH EMPIRICKÉ OVĚŘENÍ

**THEORETICAL PREDICTIONS OF THE IMPACT OF A NOISY CHANNEL ON
INTERPRETERS' PERFORMANCE IN SIMULTANEOUS INTERPRETATION
AND THEIR EMPIRICAL VERIFICATION**

Vedoucí práce: prof. PhDr. Ivana Čeňková, CSc.

Konzultant: Mgr. Jiří Milička, PhD.

Praha 2017

Poděkování

Ráda bych v první řadě poděkovala prof. PhDr. Ivaně Čeňkové, CSc., za trpělivé vedení práce a řadu cenných poznámek a připomínek. Děkuji také Mgr. Jiřímu Miličkovi, PhD., za konzultaci teoretické části práce a pomoc s přípravou a realizací experimentu.

Mé díky patří i Dušanu Mertovi za pomoc se statistickým zpracováním dat, Kateřině Navrátilové a Hedvice Stoklasové za to, že věnovaly množství času hodnocení nahrávek, a všem účastníkům experimentu a respondentům dotazníkového šetření.

Děkuji taky Karolíně Vyskočilové, bez jejíž pomoci a podpory by tato práce neměla šanci vzniknout.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 2. ledna 2017

.....

Abstrakt

Předkládaná práce se věnuje problematice šumu v procesu simultánního tlumočení. Vychází z pojetí šumu, jak jej definuje teorie informace a Claude Shannon ve svém komunikačním modelu. Teoretická část práce nejprve stručně vysvětluje základní pojmy z teorie informace, následuje popis Shannonova modelu. Dále jsou představeny vybrané modely tlumočení, které z něj vycházejí. Nakonec je na základě prostudované literatury vytvořen seznam potenciálních šumů, které mohou v procesu simultánního tlumočení na tlumočnicka působit.

Empirická část práce sestává z dotazníkového šetření a experimentu. Dotazníkové šetření ověřuje, nakolik jsou potenciální šумы ze seznamu vytvořeného v teoretické části práce vnímány jako rušivé tlumočnický v praxi. Navíc je díky odpovědím respondentů předložený seznam šumů rozšířen. Zároveň šetření zjišťuje, jaké strategie respondenti používají k překonávání nežádoucích faktorů. Nově odhalené šумы i strategie jsou v práci popsány za využití otevřených odpovědí respondentů.

Experiment zkoumá dopady dávkového šumu na simultánní tlumočení. Celkem 13 respondentů v jeho rámci simultánně tlumočilo z angličtiny do češtiny nahrávku zašuměnou čtyřmi různými druhy dávkového šumu, které byly nasimulovány na základě modelů vytvořených Jiřím Miličkou. Výstupy tlumočení byly ohodnoceny třemi nezávislými hodnotiteli, následně byla data podrobena statistické analýze. Ta prokazuje, že šum statisticky významně zhoršuje kvalitu tlumočení, že jednotlivé druhy dávkového šumu mají na kvalitu tlumočení různý vliv a že jsou šumem některé aspekty tlumočení ovlivněny více než jiné. Z experimentu také vyplývá, že jsou studenti hodnoceni hůře než profesionální tlumočníci. Nepodařilo se naopak prokázat, že by profesionálové dokázali odfiltrovat šum lépe než studenti.

Klíčová slova: simultánní tlumočení, teorie informace, teorie komunikace, šum, dávkově zašuměný kanál, Shannonův komunikační model

Abstract

This thesis explores the issue of noise in the simultaneous interpreting process, using the concept of noise as defined in information theory and the model of communication developed by Claude Shannon. The theoretical section of this thesis first offers a brief explanation of the basic concepts involved in information theory, followed by a description of Shannon's model. Selected models of interpreting are then introduced based on this model of communication. A list of potential types of noise is then presented based on the literature examined that may have an impact on the interpreter during simultaneous interpreting.

The empirical section of this thesis consists of a questionnaire and an experiment. The questionnaire determines to what extent interpreters find the potential types of noise from the list created in the theoretical section disruptive in their work. The list of types of noise is also expanded based on respondents' answers. The questionnaire also determines what strategies respondents employ to overcome adverse factors. The new types of noise and strategies employed are described in this thesis using open-ended answers from the respondents.

The experiment tests the impact of a burst-noise channel on simultaneous interpreting. A total of 13 respondents took part in the experiment, performing simultaneous interpreting from English to Czech of a recording with four different types of burst noise simulated using models created by Jiří Milička. The interpreting performances were evaluated by three independent assessors and the data was then subjected to statistical analysis. This demonstrated that noise has a statistically significant negative effect on the quality of interpreting, that the individual types of burst noise have different levels of impact on the quality of interpreting, and that noise influences some aspects of interpreting more than others. The experiment also indicates that students receive worse evaluations than professional interpreters. It did not find, however, that professionals managed to filter out noise more effectively than students.

Keywords: simultaneous interpreting, information theory, communication theory, noise, burst-noise channel, Shannon's model of communication

Obsah

Seznam obrázků, tabulek a grafů	9
Seznam použitých zkratk	11
Úvod.....	12
TEORETICKÁ ČÁST	14
1. Vymezení klíčových pojmů z teorie tlumočení.....	14
1.1. Simultánní tlumočení	14
1.2. Remote interpreting.....	15
1.3. Shrnutí.....	17
2. Teorie komunikace	17
2.1. Pojem teorie informace a teorie komunikace.....	17
2.2. Shannonův komunikační model.....	19
2.3. Bit jako jednotka informace	21
3. Shannonův model v mezilidské komunikaci.....	22
4. Aplikace Shannonova modelu v teorii tlumočení	25
4.1. Vybrané modely tlumočení	27
4.1.1. Lipská škola	27
4.1.2. Model tlumočení Oty Sofra	27
4.1.3. Ingramův sémiotický komunikační model tlumočení	30
4.1.4. Model procesu tlumočení Helly Kirchhoff.....	31
4.1.5. Gilův model úsilí pro simultánní tlumočení	32
5. Co je šum v procesu simultánního tlumočení?.....	33
5.1. Vliv vnějších faktorů v procesu tlumočení	34
5.2. Předchozí výzkum	35
5.3. Možné druhy šumu v simultánním tlumočení	39
EMPIRICKÁ ČÁST	42
6. Dotazníkové šetření	42

6.1.	Příprava a realizace dotazníkového šetření	43
6.2.	Zpracování shromážděných dotazníků.....	47
6.3.	Analýza dat.....	48
6.3.1.	Respondenti	48
6.3.2.	Jednotlivé otázky	51
6.3.3.	Diskuse.....	66
6.4.	Shrnutí	69
6.4.1.	Aktualizovaný seznam šumů v procesu ST	71
7.	Experiment	74
7.1.	Modely zašuměných kanálů	74
7.1.1.	Zašuměný kanál bez paměti.....	74
7.1.2.	Zašuměný kanál s pamětí.....	75
7.2.	Teoretická východiska	76
7.3.	Návrh a provedení experimentu	76
7.3.1.	Výběr výzkumného nástroje	77
7.3.2.	Subjekty	78
7.3.3.	Text	79
7.3.4.	Pilotní experiment.....	81
7.4.	Průběh experimentu	81
7.5.	Zpracování nahraného materiálu.....	82
7.6.	Hodnocení výkonu	84
7.6.1.	Výběr metody a hodnotitelů	84
7.6.2.	Kvalita tlumočení.....	85
7.6.3.	Model hodnocení	86
7.7.	Statistická analýza dat	91
7.7.1.	Mezhodnotitelská shoda	92
7.7.2.	Vliv šumu na simultánní tlumočení	96
7.7.3.	Porovnání výkonu studentů a profesionálních tlumočnicků.....	100

7.8. Diskuse.....	102
7.9. Shrnutí.....	103
Závěr	105
Odkazované webové stránky (bez autora)	107
Software	107
Bibliografie	107
Příloha 1: Dotazník	114
Příloha 2: Přepis nahrávky tlumočené v rámci experimentu	118
Příloha 3: Klíčová slova.....	122
Příloha 4: Přepisy tlumočení.....	123
Příloha 5: Tabulka známek udělených jednotlivými hodnotiteli.....	129
Příloha 6: Statistická analýza dat	131

Seznam obrázků, tabulek a grafů

Seznam obrázků

Obrázek 1: Shannonův komunikační model	19
Obrázek 2: Přenos informace skrz zašuměný kanál, informace dorazila nepoškozená	21
Obrázek 3: Přenos informace skrz zašuměný kanál, informace dorazila poškozená.....	21
Obrázek 4: Přidání paritního bitu jako prostředku redundance.....	22
Obrázek 5: Model tlumočení Oty Sofra	29
Obrázek 6: Ingramův sémiotický komunikační model tlumočení	30
Obrázek 7: Model procesu tlumočení Helly Kirchhoff.....	31
Obrázek 8: Distribuce šumu do jednotlivých nahrávek či jejich úseků (vlastní schéma).....	80

Seznam tabulek

Tabulka 1: Studenti: typ studia a délka praxe	50
Tabulka 2: Jaké kolegovy chování respondenty ruší	67
Tabulka 3: Chování respondentů u nejrušivějších faktorů.....	68
Tabulka 4: Rušivé faktory, kvůli nimž respondenti odmítli tlumočit	70
Tabulka 5: Rozložení hodnocení jednotlivých hodnotitelů (Kruskal-Wallisův test).....	96
Tabulka 6: Mezianotátorská shoda hodnotitelů (váhy jsou počítány kvadraticky).....	96
Tabulka 7: Průměrný pokles hodnocení pro jednotlivé šumy.....	99

Seznam grafů

Graf 1: Délka praxe respondentů v oboru.....	48
Graf 2: Frekvence tlumočení u respondentů.....	49
Graf 3: Věk respondentů.....	49
Graf 4: Vzdělání respondentů	50
Graf 5: Uved'te, nakolik vás při ST ruší následující faktory (otázka č. 1).....	52
Graf 6: Rušil vás někdy při tlumočení jiný faktor? Pokud ano, jaký? (otázka č. 2).....	53
Graf 7: Odpovědi na otázku č. 3	56
Graf 8: Odmítl/a jste někdy kvůli některému z následujících faktorů tlumočit (otázka č. 3)?	58
Graf 9: Odmítl/a jste někdy tlumočit kvůli jinému faktoru? Jakému? (otázka č. 4)	59
Graf 10: Využíváte k odfiltrování rušivých vlivů konkrétní strategie?(otázka č. 5)	60
Graf 11: Jaké strategie používáte, abyste předešli rušivým faktorům, případně je během tlumočení odfiltrovali? (otázka č. 6).....	61

Graf 12: Radíte se s kolegy, jak s rušivými vlivy bojovat?(otázka č. 7)	64
Soubor grafů 13: Porovnání shody hodnotitelů („každý s každým“)	94
Graf 14: Četnosti jednotlivých známek pro všechna kritéria společně	95
Graf 15: Četnosti jednotlivých známek pro každé kritérium zvlášť	95
Graf 16: Zašuměné vs. nezašuměné úseky, všechny známky dohromady	97
Graf 17: Hodnocení pro jednotlivé druhy šumu (všechny subjekty společně).....	98
Graf 18: Průměrné hodnocení jednotlivých subjektů pro jednotlivé šumy	99
Graf 19: Průměrné hodnocení pro jednotlivé parametry a šumy	100
Graf 20: Srovnání hodnocení studentů a profesionálních tlumočnicků	101
Graf 21: Studenti vs. profesionálové: porovnání známek bez šumu a se šumem.....	101

Seznam použitých zkratek

AIIC	Association Internationale des Interprètes de Conférence (Mezinárodní asociace konferenčních tlumočnicků)
ASKOT	Asociace konferenčních tlumočnicků
DG SCIC	Direction générale de l'interprétation (Generální ředitelství pro tlumočení Evropské komise)
EMCI	European Masters in Conference Interpreting (Evropský kurz konferenčního tlumočení)
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
JTP	Jednota tlumočnicků a překladatelů
KT	konsektivní tlumočení
R	respondent
ST	simultánní tlumočení
UK	Univerzita Karlova
ÚTRL	Ústav translatologie FF UK

Úvod

Tlumočení (a zejména to simultánní) je procesem, který již po desetiletí fascinuje teoretiky tlumočení i badatele z jiných disciplín. Ti nejlepší tlumočníci, kteří dovedou elegantně a zdánlivě bez námahy převést sdělení z jednoho jazyka do druhého, bývají přirovnáváni k labuti ladně plující po hladině. Stejně jako by se labuť neudržela nad hladinou bez usilovného šlapání, i proces tlumočení se skládá z množství komplikovaných kognitivních procesů, které kladou vysoké nároky na pozornost a paměť a způsobují, že tlumočník často pracuje na hranici zahlcení své mentální kapacity.

Náročný proces simultánního tlumočení je náchylný k působení nejrůznějších vnějších faktorů, které ztěžují porozumění výchozímu sdělení, analýzu informace i její reformulaci v cílovém jazyce. Teorie komunikace obecně označuje jakékoliv rušivé informace, které do přenosu signálu zasahují, jako šum, a právě šumům při simultánním tlumočení se věnuje předkládaná práce. Šum se může v procesu tlumočení projevovat různými způsoby. Nejčastěji si pod ním představíme nejrušnější zvukové nedostatky originálu, ať už kašlání řečníka, zvonící telefon v sále či nekvalitní přenos zvuku do sluchátek (ten je ostatně aktuálním tématem mj. kvůli rostoucí popularitě tlumočení na dálku). Tlumočníka ale mohou rušit i jiné nežádoucí vlivy, například řečníkův přízvuk, tempo či intonace, množství kulturně nepřenositelných reálií ve výchozím textu či dokonce neohleduplný kolega.

V rámci předkládané práce byl proveden dvojí výzkum: dotazníkové šetření a experiment. Zatímco dotazník pracuje se širokou definicí šumu, zjišťuje, co vše je šumem pro samotné tlumočníky, a prozkoumává oblast dosud téměř neprobádanou, experiment se zaměřuje jen na jeden konkrétní druh šumu, šum zvukový. Právě dopad zvukového šumu na kvalitu tlumočení, potažmo mezilidskou komunikaci, nás zaujal nejvíce a odvíjelo se od něj téma celé práce. Při studiu pramenů jsme zjistili, že se tlumočnická literatura problematice šumu věnuje jen minimálně. Proto jsme se po zralé úvaze a konzultaci s vedoucí práce rozhodli práci rozšířit o dotazníkové šetření a zjistit, jak vůbec šum vnímají sami tlumočníci.

Teoretická část práce se věnuje klíčovým oblastem z teorie informace a teorie tlumočení. V první kapitole definujeme nejdůležitější pojmy spojené se simultánním tlumočením. Druhá kapitola pomáhá objasnit nejzásadnější termíny z teorie komunikace a představuje Shannonův komunikační model. Třetí kapitola krátce pojednává o využití Shannonova modelu při popisu mezilidské komunikace, ve čtvrté kapitole jsou popsány vybrané modely procesu tlumočení, které z tohoto modelu vycházejí. V páté kapitole se pokoušíme určit, jaké faktory mohou

působit jako šum v procesu simultánního tlumočení, a předkládáme jejich pracovní seznam. Ten je dále využit v empirické části práce, konkrétně v dotazníkovém šetření.

Empirická část práce sestává ze dvou obsáhlejších kapitol. Šestá kapitola se zabývá uskutečněným dotazníkovým šetřením, od přípravy dotazníků přes zpracování dat až po jejich vyhodnocení. Sedmá kapitola se věnuje provedení experimentu. Popisuje jeho teoretická východiska, přípravu, průběh a zpracování materiálu, součástí je i statistická analýza, která hledá odpověď na pracovní hypotézy. Poznatky zjištěné oběma výzkumy jsou shrnuty v závěrečné části šesté a sedmé kapitoly.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Vymezení klíčových pojmů z teorie tlumočení

Předkládaná práce zkoumá, jak se projevuje vliv zašuměného kanálu na *simultánní tlumočení*. Při výčtu nejrůznějších druhů šumu, dotazníkovém šetření i samotném experimentu bereme kromě něj i tzv. *remote interpreting*, tedy tlumočení na dálku. Tato kapitola oba druhy tlumočení stručně představuje a zamýšlí se nad jejich povahou.

1.1. Simultánní tlumočení

Přestože historie simultánního tlumočení sahá až do 20. let minulého století (Čeňková 2008, s. 10), stále neexistuje jeho jednoznačná definice. Nejjednodušeji lze simultánní tlumočení vymežit v opozici k tlumočení konsekutivnímu: převádí-li tlumočnick sdělení do cílového jazyka až po řečnickově vystoupení, jedná se o tlumočení konsekutivní (KT); mluví-li tlumočnick zároveň s řečníkem, jde o tlumočení simultánní (ST) (Čeňková 2008, s. 13–14; Herbert 1952, s. 7). Simultánní tlumočení je přitom všeobecně vnímáno jako náročnější na kognitivní schopnosti tlumočnicka než tlumočení konsekutivní.

Herbert (1952, s. 7–8) ve své kanonické práci *Manuel de l'interprète* člení ST do tří podkategorií: *chuchotage* (šušotáž), *interprétation simultanée téléphonique* (kabinové tlumočení za pomoci sluchátek a mikrofону) a *traduction à vue* (tlumočení z listu).

Čeňková (2008, s. 13–14) při definici ST bere v potaz i technologické inovace, které od doby, kdy Herbert publikoval svou příručku, podobu ST výrazně proměnily. ST proto člení na *tlumočení kabinové*, které probíhá za využití kabin a technické aparatury, *simultánní tlumočení šeptem*, tzv. šušotáž, a *tlumočení filmů*. Do tlumočení kabinového přitom zahrnuje i *simultánní tlumočení s textem*, při kterém má tlumočnick v kabině k dispozici písemné podklady k pronášenému projevu. Rozhodujícími rysy ST jsou podle ní jednak souběžnost řečových činností, jednak rozdvojení pozornosti tlumočnicka na poslech originálu a jeho přetlumočení, oba dva tyto rysy vyplývají právě z časového faktoru ST.

Všimněme si, jak tlumočení definuje Seeber (2015, s. 80) v jedné z nejnovějších publikací o tlumočení. Seeber polemizuje s Herbertovou definicí ST, neboť podle něj sice všechny tři Herbertovy podtypy ST vyžadují do jisté míry okamžitý převod sdělení z jednoho jazyka do druhého, nicméně z hlediska tlumočnického procesu se od sebe výrazně odlišují. Seeber proto pracuje s užší definicí pojmu ST podle Mezinárodní asociace konferenčních tlumočnicků (AIIC): „[I]n simultaneous mode, the interpreter sits *in a booth* with a *clear view of the meeting*

room and the speaker and listens to and simultaneously interprets the speech into the target language.“ (AIIC 2004; kurzíva Seeber, in Seeber 2015, s. 80). Zdůrazňuje, že při ST tlumočnick pracuje s oralizovaným sdělením a že tlumočí v kabině, čímž z ST vyčleňuje tlumočení z listu i šušotáž. Jako zvláštní kategorii definuje simultánní tlumočení s textem a *remote interpreting* (tlumočení, při němž tlumočnick není přítomen jednání osobně, ale tlumočí jeho audiovizuální přenos, více viz podkapitola 1.2) (Seeber 2015, s. 80). Seeber tedy vnímá ST striktně jako simultánní tlumočení v kabině, která je umístěna tak, že má tlumočnick výhled na řečníka.¹

1.1.1. Proces simultánního tlumočení

ST je komplexní činností a jeho proces je jen velmi složité rozklíčovat, přičemž pohled na tento proces se proměňuje v závislosti na příslušném paradigmatu teorie tlumočení.

Podle Herberta (1952, s. 9) má KT i ST tři fáze: *comprendre* (porozumění), *transposer* (reformulace) a *parler* (produkce). Podobně vidí proces ST i Čěnková (2008, s. 29) – charakterizuje jej jako tři překrývající se fáze: *aktivní poslech* v jazyce výchozím a *analýza* originálu, *zpracování* vyslechnuté informace a její uložení do operativní paměti a *produkce* v jazyce cílovém. Uvádí, že při převodu musí být zachován řečníkův záměr a má být dosaženo stejného efektu na posluchače – tento cíl lze také definovat jako zachování funkčně komunikativní ekvivalence celého projevu. Jednotlivé fáze ST mají dle Čěnkové (2008, s. 29) následující vlastnosti: „jsou časově omezené, jednorázové, diskrétní a zároveň kontinuální, jedna přechází v druhou a navzájem se v průběhu celého procesu ST překrývají, aby v podstatě probíhaly paralelně“.

1.2. Remote interpreting

S nástupem moderních technologií se tvář tlumočení postupně proměňuje – v posledním desetiletí je čím dál častěji využíván tzv. přenos VoIP (Voice over Internet Protocol nebo Video Internet Protocol) (Seeber 2015, s. 90), roste také poptávka po tlumočení po telefonu (Braun 2015, s. 2–3).

V literatuře se obvykle rozlišuje mezi *remote interpreting* (tlumočením na dálku) a *videokonferencemi*. Čěnková (2008, s. 19–20) k videokonferencím uvádí následující: „[Při videokonferencích] se jak účastníci, tak tlumočnick nacházejí v různých místech světa a jsou propojeni díky satelitnímu přenosu obrazu i zvuku. Všichni jsou tedy ve stejné situaci: vidí se a komunikují pomocí videopřenosu.“ Naopak při *remote interpreting* jsou účastníci jednání

¹ Srov. Pöchhacker (2004, s. 19–20).

společně na jednom místě, zatímco tlumočnické kabiny jsou umístěny jinde, a tlumočníci nemají přímý výhled na řečníka ani na posluchače.

Sabine Braun (2015) popisuje rozdíl mezi *remote interpreting* a videokonferencemi obdobně, dodává, že při videokonferenci může být tlumočník přítomen na stejném místě jako některý z účastníků konference a že teoretická hranice mezi videokonferencemi a *remote interpreting* se v praxi často stírá (Braun 2015, s. 2). Dále vysvětluje, že pro *remote interpreting* i videokonference je možné využívat jak videokonferenční techniku, tak telefonické spojení, ať už přes pevnou či mobilní linku. Podle média využívaného pro přenos pak Braun rozlišuje mezi *telephone-based interpreting* (tlumočení po telefonu) a *videoconference-based interpreting* (tlumočení pomocí videokonferenční techniky), přičemž oba typy mohou být využívány při tlumočení konsekutivním, simultánním i komunitním (Braun 2015, s. 1–3).

Zatímco tlumočení po telefonu je nejčastěji využíváno v rámci komunitního tlumočení (při soudních řízeních, na úřadech, ve zdravotnictví apod.), tlumočení pomocí videokonferenční techniky je podporováno zejména mezinárodními organizacemi, např. OSN a EU. Díky snaze EU podporovat videokonferenční tlumočení v soudním řízení mnohé evropské země v soudních síních instalují potřebnou techniku, která zvyšuje audio- i videokvalitu přenosu. Zmíněné vstupní podmínky naopak zhoršuje rostoucí dostupnost webových a cloudových tlumočnických služeb pro tablety a další přenosná zařízení – tyto služby jsou často využívány mj. při tlumočení ve zdravotnictví (Braun 2015, s. 4–5).

Je přitom zřejmé, že při tlumočení po telefonu i za pomoci videokonferenční techniky by měly být moderní technologie a kvalitní spojení využity tak, aby byla zaručena co nejvyšší audiovizuální kvalita vstupu. Téměř všechny studie zdůrazňují důležitost zvukové kvality; v praxi byla sice akustická kvalita většinou označována za dostačující pro tlumočení, studie se ale týkaly zejména tlumočení konsekutivního. Častým problémem bývá tzv. *reverb* (ozvěna či dozvuk), hluk v pozadí či předávání telefonu mezi jednotlivými účastníky jednání. Ve výzkumech i doporučeních profesní organizace AIIC je zdůrazňována nutnost tzv. *full-duplex* spojení (plně duplexní spojení), tzn. spojení, při němž obě zúčastněné strany mohou hovořit zároveň (Braun 2015, s. 12).

Mezi tlumočníky je poměrně kontroverzní otázka, zda *remote interpreting* škodí či neškodí kvalitě tlumočení (Seeber 2015, s. 90; Braun 2015). Seeber k této skutečnosti poznamenává, že celá situace vypadá, jako by dnešní simultánní tlumočníci vnímali *remote interpreting* stejně, jako bylo kdysi celou generací tlumočnicků vnímáno nově nastupující tlumočení simultánní

(Seeber 2015, s. 90).² Dále zmiňuje Mouzourakisův (2003) výzkum, podle nějž mají tlumočníci při *remote interpreting* pocit odcizení, nedostatečného zapojení se, ztrácí koncentraci, zažívají větší únavu a pozorují u sebe nižší kvalitu tlumočení. Seeber (2015, s. 91) nicméně s výsledky polemizuje a poznamenává, že se může jednat pouze o subjektivní dojem a že by se tyto problémy mohly vytratit s nástupem nové generace, která je více přivyklá používání nových technologií. Na to ostatně poukazují i některé výzkumy mezi tlumočníky, kteří již na dálku tlumočí.³

1.3. Shrnutí

Jak jsme uvedli výše, ST lze definovat jako tlumočení, při němž současně probíhá fáze poslechu, zpracování informace a její produkce v cílovém jazyce (zjednodušeně jako tlumočení, při němž tlumočník mluví zároveň s řečníkem). Někteří autoři, stejně jako AIIC, ale jako ST vnímají pouze konferenční simultánní tlumočení v kabinách umístěných přímo v jednacím sále či místnosti. V této práci vnímáme pojem *simultánní tlumočení* spíše širěji, v rámci první definice; budeme-li mít na mysli problémy spojené např. se šušotází či simultánním tlumočením s textem, vždy to explicitně zmíníme.

Zároveň nečiníme rozdíl mezi *remote interpreting* a *videokonferenčním tlumočením*, neboť nás zajímá zejména povaha přenosu (přenosové médium) – jak již bylo zmíněno výše, hranice mezi tím, zda jde o přenos mezi třemi stranami či stranami dvěma se v praxi často stírá. Právě přenosové médium podle našeho názoru výrazněji ovlivňuje audiovizuální stránku přenosu a s tím spojené proměnné na vstupu do procesu tlumočení.

Na rozdíl od definice AIIC jako ST vnímáme i tlumočení za pomoci videokonferenční techniky, pokud při něm tlumočník zároveň poslouchá originální text a produkuje text cílový. Pokud je v některém kontextu žádoucí *remote interpreting* vyčlenit do zvláštní kategorie, je to vždy uvedeno přímo v textu.

2. Teorie komunikace

2.1. Pojem teorie informace a teorie komunikace

Předkládaná práce se zabývá šumem při simultánním tlumočení, přičemž pojem šum vychází z teorie informace (případně teorie komunikace, viz níže), jejíž základy položil Claude E. Shannon na konci 40. let. Tato kapitola proto definuje nejdůležitější pojmy z teorie informace

² Srov. Seeber (2015, s. 81–82).

³ Srov. Braun (2015).

tak, jak je chápe informatika, stručně také představuje Shannonův komunikační model. Snažíme se přitom o maximální zjednodušení.⁴

Při výběru definic se držíme Shannonova pojetí celé problematiky. Slovy Oty Sofra (1984, s. 56): „Jiné definice informace [...] jsou často orientovány na specifický problém, používají příliš složitý matematický aparát, především však nejsou slučitelné s pojetím informace obvykle užívaným v lingvistice a psychologii.“ Právě s výše zmíněným jsme se potýkali při studiu literatury, proto tato kapitola uvádí definice co nejsrozumitelnější pro čtenáře s teoretickou informatikou neobeznámené.

V rámci teorie informace je důležité si ujasnit samotný pojem informace. Milička (2015, s. 8) informaci definuje jako „prakticky jakoukoli vlastnost hmoty, která je od této hmoty abstrahovatelná. V současnosti hlavní proud informatiky [...] chápe informaci jako diskrétní veličinu, a tak, ať už je definice jakákoliv, nejmenší jednotkou informace je jeden bit.“ Zároveň uvádí Batesonovu definici teorie informace: „*difference that makes difference*, tedy (nejmenší) *rozdíl, na kterém záleží*“ (Bateson 1972; kurzíva Milička, in Milička 2015, s. 8).

Dvě zmíněné definice můžeme porovnat s tou, kterou v příručce *Fundamentals in Information Theory and Coding* používá Borda (2011, s. 1): „we call information any message that brings a specification in a problem which involves a certain degree of uncertainty“. Téměř shodně s Bordou parafrázuje Shannonovo pojetí informace Sofr (1984, s. 55): „[Míra informace je] měrou snížení nejistoty o uskutečnění statistické události. Uskutečněním takové události (výskytem určitého znaku v komunikaci) získáváme odpovídající množství informace.“

Existence informace podle Bordy (2011, s. 1) přichází v úvahu pouze tehdy, pokud zároveň existují dva subjekty, její vysílatel a příjemce. Mezi nimi je možné informaci na dálku přenášet nebo ji dočasně uložit pro pozdější použití. Borda dále poznamenává, že informace je základní abstraktní jednotkou, podobně jako energie ve fyzice; její šíření kanálem či uložení je možné pouze tehdy, pokud informace získá fyzickou formu. Fyzická forma informace se obvykle označuje jako *signál* (Borda 2011, s. 1). Jako zhmotnění informace, tj. signál, mohou fungovat např. elektromagnetické vlny, řeč či znakový jazyk.

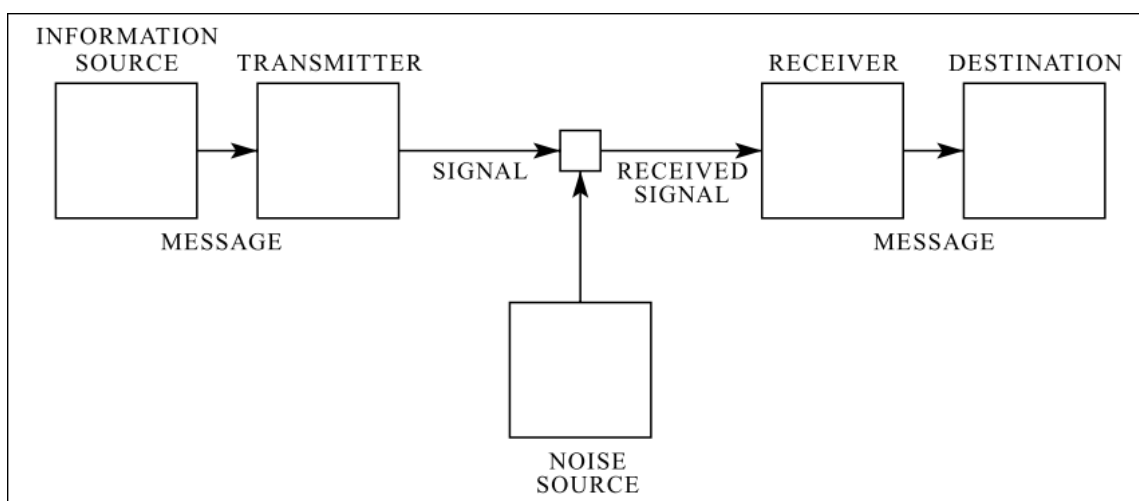
⁴ Pro komplexnější náhled do základních pojmů teorie informace viz např. Milička (2015), případně Köhler (2005) či Kolmogorov (1965); znalosti základních konceptů autorka práce načerpala v rámci studia předmětu *Úvod do kvantitativní lingvistiky*, jehož výuku Milička zajišťuje na Ústavu srovnávací lingvistiky.

Šíření či propagace informace v čase nebo prostoru je označováno jako *komunikace* (Milička 2015, s. 8); tento a další fenomény s informací spojené zkoumá *teorie informace*. Teorii informace *Longman Dictionary of Language Teaching & Applied Linguistics* definuje jako „a theory which explains how communication systems carry information and which measures the amount of information according to how much choice is involved when we send information“ (Richards a Schmidt 2010, s. 283).

Podle slovníku *Longman Dictionary of Language Teaching & Applied Linguistics* je termín *teorie informace* synonymický s termínem *teorie komunikace* (Richards a Schmidt 2010, s. 283), i my proto budeme v této práci tyto dva pojmy používat jako synonyma.⁵

2.2. Shannonův komunikační model

Klíčovým modelem v teorii komunikace je Shannonův model komunikačního kanálu, který je zobrazen na *Obrázku 1* (Shannon 1948). Podle modelu probíhá komunikace následovně: Nejprve *zdroj informace* (*information source*) vybere právě jedno *sdělení* (*message*) z množiny sdělení možných. *Vysílač* (*transmitter*) sdělení zakóduje jako *signál* (*signal*) a pošle jej skrze *komunikační kanál* (*communication channel*). Vyslaný signál poté přijme *přijímač* (*receiver*) a dekóduje jej zpět na sdělení, to je následně předáno *příjemci informace* či *recipientovi* (*destination*). Shannon přitom předpokládá tzv. *zašuměný kanál* (*noisy channel*). Termín *šum* (*noise*) označuje nezamýšlené části signálu, které nejsou součástí sdělení. Každý kanál má navíc jistou omezenou kapacitu a při jeho zahlcení dochází ke ztrátě informací (Shannon 1948).

Obrázek 1: Shannonův komunikační model⁶

⁵Mezi pojmy *teorie informace* a *teorie komunikace* je možné rozlišovat (srov. Milička 2015, s. 8–9), pro účely této práce nicméně zmíněný terminologický rozdíl považujeme za zanedbatelný.

⁶ Schematic diagram of a general communication system (Shannon 1948, s. 2).

Celý Shannonův model si v analogii k telekomunikaci můžeme představit následovně: mluvčí (zdroj informace) do klasického telefonního aparátu (vysílače) pronese sdělení, to je následně překódováno na elektrický signál a skrz kanál (telefonní kabely) přeneseno směrem k telefonnímu aparátu druhé strany (příjímači), signál je následně dekodován a sdělení se dostane až k volanému (příjemci informace).

Ve své další práci z roku 1949 Shannon poznamenává, že v průběhu přenosu či příjmu signálu příjímačem může být signál narušen buď *šumem* (*noise*), nebo *distorzí* (*distortion*). Zatímco distorze je při přenosu signálu pevně daným úkonem, šum označuje nepředvídatelné, statisticky distribuované ruchy. Distorze proto lze opravit provedením zpětné změny, zatímco u šumu oprava signálu nemusí být vždy možná, neboť signál není při přenosu vystaven vždy stejnému šumu (Shannon 1998, s. 447).

K překonání zašuměného kanálu a úspěšnému přenosu sdělení je nutná jistá míra *redundance*, kterou můžeme nejlépe definovat v protikladu k pojmu *komplexita*. Zatímco komplexita je nejkratší možná sekvence signálu, která popisuje danou informaci, redundancí je celý zbytek signálu, který již komplexitou není (Milička 2015, s. 11). Podobně Richards a Schmidt (2010, s. 283) uvádí, že redundance odkazuje na skutečnost, že sdělení obsahuje větší množství informace, než je nutné pro porozumění. Zároveň je jistá míra redundance v každém sdělení nutností, a to kvůli přítomnosti šumu v přenosovém kanálu (Richards a Schmidt 2010, s. 395)

Důležité je si uvědomit, že redundance z hlediska teorie informace není jen jakousi „zbytečnou informací“, kterou je možné ze sdělení bez větších dopadů eliminovat. Naopak právě redundance pomáhá recipientovi ověřit, zda je sdělení, které došlo přes zašuměný kanál, konzistentní.⁷

Vraťme se ještě k definici šumu. Richards a Schmidt (2010, s. 395) uvádí, že jde o jakýkoliv ruch nebo chybu, která narušuje přenos sdělení od jedné osoby ke druhé, v mluvené komunikaci to může být např. zvuk vrtačky či rádio v pozadí. Borda (2011, s. 1) šum vymezuje v opozici k signálu, který nese informaci, tedy zjednodušeně řečeno užitečnému signálu – jakýkoliv signál, který přenos informace narušuje, označujeme jako šum.

⁷ Srov. Milička (2015, s. 13): „Shrňme si, že oba pojmy znamenají něco poněkud jiného než v lingvistice, kde se termínem komplexita označuje velké množství různých a vzájemně jen málo souvisejících fenoménů a pojem redundance má poměrně úzký význam — obecně se jím označují části textu, jež jsou z pohledu toho kterého lingvisty nepotřebné. My se naopak během celé práce budeme dívat na redundanci jako na entitu nutnou, která jednak přichází do jazyka z okolního světa při jeho vnímání, jednak je nezbytná pro přenos informace přes zašuměný kanál [...].“

2.3. Bit jako jednotka informace

Již bylo zmíněno, že jednotka informace označuje nejmenší rozdíl, na němž záleží. Pro úplnost je potřeba dodat, že v současnosti je obvykle za jednotku informace považován jeden *bit* (který značíme malým písmenem *b*). Bit může nabývat pouze jedné ze dvou hodnot, nejčastěji jsou tyto hodnoty označovány číslicemi 1 a 0, tohoto značení se proto budeme držet i v této práci (dalšími hodnotami mohou být např. +/- nebo označení ano/ne).

Zmínili jsme také, že aby došla informace od zdroje k recipientovi, musí podle teorie informace projít skrze zašuměný kanál. Přítomnost šumu v kanálu přitom způsobuje, že mohou být do přenášené informace vneseny chyby. To jinými slovy znamená, že může být hodnota některých bitů dané informace obrácena: bit s hodnotou 0 může být změněn na bit s hodnotou 1 a naopak. Bezchybný přenos informace ukazuje *Obrázek 2*, chybný přenos informace *Obrázek 3*.

Zdroj		Příjemce
1		1
0		0
0	→	0
1		1
1		1

Obrázek 2: Přenos informace skrz zašuměný kanál, informace dorazila nepoškozená

Zdroj		Příjemce
1		1
0		1
0	→	0
1		0
1		1

Obrázek 3: Přenos informace skrz zašuměný kanál, informace dorazila poškozená (při přenosu byl poškozen druhý a čtvrtý bit)

Dopady zašuměného kanálu pomáhá příjemci minimalizovat redundance ve zdrojovém sdělení – v běžné komunikaci doplníme k předávané informaci redundanci tak, aby byl příjemce schopen poznat, že při přenosu došlo k poškození informace. Způsob, jakým redundanci přidat, si můžeme ukázat na příkladu, který uvádí Milička (2015, s. 14):

Chceme-li poslat zprávu o pěti bitech, před odesláním k ní doplníme jeden redundantní bit (tzv. *paritní bit*). Paritní bit bude mít hodnotu 1, je-li počet jedničkových bitů ve zprávě lichý, a naopak hodnotu 0, je-li počet jedničkových bitů ve zprávě sudý. Jakmile příjemce sdělení obdrží, může přepočítat počet jedničkových bitů a porovnat jej s paritním číslem; pokud se ukáže, že zpráva dorazila poškozená, může příjemce požádat o její opětovné odeslání (viz *Obrázek 4*). Zpráva se nicméně bude jevit jako nepoškozená, pokud kanál změní hodnotu dvou bitů současně, zároveň může dojít k nesprávnému přenosu paritního bitu. Tento problém lze do jisté míry vyřešit zvýšením množství redundance ve sdělení.

	Nepoškozená zpráva		Poškozená zpráva	
	Zdroj	Příjemce	Zdroj	Příjemce
Zpráva:	1	1	1	1
	0	0	0	0
	0	→ 0	0	→ 0
	1	1	1	0
	1	1	1	1
Redundance:	1	1	1	0 (≠ 1)

Obrázek 4: Přidání paritního bitu jako prostředku redundance

Tato kapitola stručně vysvětlila nejdůležitější pojmy, které jsou podle nás nutné pro pochopení Shannonova modelu i východisek pro námi provedený experiment. Následující dvě kapitoly ilustrují přesah Shannonova modelu do modelů užívaných v psycholingvistice a teorii tlumočení.

3. Shannonův model v mezilidské komunikaci

V kapitole 4 uvidíme, že Shannonův model, který byl původně použit k popisu elektrotechnických fenoménů, je v mnoha případech východiskem translátologů při popisu překladu či tlumočení. Vzhledem k tomu, že tlumočení je ze samé podstaty zprostředkováním komunikace (viz např. Gile 2009, s. 26–27; Jones 1998, s. 3) a že je zároveň výzkum tlumočení úzce svázán s psycholingvistikou, tato kapitola stručně vysvětluje, jak je Shannonův model využíván (nejen) psycholingvisty při popisu mezilidské komunikace.

Podle Fernández a Cairns (2014, s. 19) je jazyk formální systém, který slouží k propojování signálů s významy – mluvčí používají jazyk k tomu, aby zakódovali význam, který chtějí zprostředkovat, do sekvence řečových zvuků. Příjemce poté použije obrácený postup (pokud

vyřčenému rozumí) a sdělení zpětně dekóduje, aby rozpoznal zamýšlený význam. Signál přitom nemusí být pouze akustický, ale např. i psaný nebo gestický.

Při popisu mezilidské komunikace (popřípadě komunikace mezi zvířaty) Shannonův model aplikují např. Ellis a Beattie v díle *The Psychology of Language and Communication* (1986, s. 3). Shannonův model přejímají téměř beze změn. Ke komunikaci podle nich dochází tehdy, když „one organism (the transmitter) encodes information into a signal which passes to another organism (the receiver) which decodes the signal and is capable of responding appropriately“ (Ellis a Beattie 1986, s. 3). Na tomto místě je ještě důležité podotknout, že v každodenní komunikaci dvou osob může být mluvčí zároveň zdrojem informace i vysílačem a posluchač zároveň přijímačem i příjemcem sdělení (Richards et al. 1985, s. 141).

Ellis a Beattie (1986, s. 6) zdůrazňují, že stejné sdělení může být protistraně odesíláno vícero kanály: verbálně, mimikou, gestikulací, očním kontaktem apod. Každý z kanálů je sice do jisté míry specializován k přenosu určité informace, přesto se do jisté míry překrývají. Příkladem může být přikývnutí, které vyjadřuje totéž co propozice „ano“. Autoři uvádějí následující komunikační kanály (Ellis a Beattie 1986, s. 17–19):

- kanál verbální (samotné jazykové sdělení)
- kanál prozodický
- kanál paralingvistický (ticho, pauzy, smích, hezitace apod.)
- kanál kinetický (gesta a mimika)
- statické vlastnosti interakce (*standing features of communication*), tzn. proxemiku a fyzický vzhled mluvčích

Podobně jako Ellis a Beattie i DeVito (1976, 2008) vychází z tradičního komunikačního modelu a definuje mezilidskou komunikaci jako vysílání sdělení jednou osobou a příjem sdělení osobou druhou, případně skupinou osob, přičemž sdělení má jistý efekt a následuje jej konkrétní reakce. Původce sdělení sdělení zakóduje a příjemce se jej snaží dekódovat, při tom jim pomáhá nejen daný kontext, ale i jejich znalosti a zkušenosti. Celému procesu může bránit šum (DeVito 1976, s. 4).

Za šum přitom považuje DeVito cokoliv, co zkresluje či narušuje sdělení – šum tedy způsobuje, že se vyslané sdělení liší od sdělení přijatého. Poukazuje i na to, že šum může být přítomen jak v mluvené, tak v psané komunikaci, a že jím může být i psychologická bariéra, tedy předsudky či předpojatost na straně vysílatele a/i příjemce sdělení, kvůli nimž nelze sdělení předat (DeVito 1976, s. 13).

Field šum popisuje jako „[n]on-speech sounds which potentially reduce the intelligibility of speech. The term is also sometimes used for factors (e. g. ink blots) which reduce the legibility of written text and even for factors such as individual voice quality which are not essential to speech processing“ (Field 2004, s. 190). Zároveň dodává, že kromě poměru hlasitosti šumu k hlasitosti samotné řeči při porozumění důležitou roli hraje také to, zda je šum přerušovaný či nepřetržitý (Field 2004, s. 190).

Ellis a Beattie (1986, s. 4) uvádějí, že k selhání komunikace může dojít ve třech typech případů: při chybném zakódování, chybném přenosu či chybném dekódování signálu (*faulty encoding, faulty transmission, faulty decoding*). Zároveň může být úspěšné komunikaci překážkou taková situace, při níž se způsob dekódování informace na straně příjemce neshoduje s původním zakódováním na straně vysílatele. Jako příklad uvádějí neobvyklý přízvuk mluvčího či gesto zdviženého palce, které má v angloamerické kultuře pozitivní konotace, zatímco např. v Řecku jde o gesto krajně neslušné. V případě takové „neshody“ není na vině ani vysílatel, ani příjemce, chyba spočívá v tom, že používají k přenosu informace odlišný signál.

O tom, co je signálem a šumem, zpravidla v mezilidské komunikaci rozhoduje příjemce (recipient). DeVito poznamenává, že záleží pouze na daném kontextu a komunikační situaci, co konkrétně bude považováno za šum a co označíme za signál. Pokud mluvčí při veřejném projevu kašle, je kašel šumem, který narušuje sdělení (signál). Naopak v ordinaci u lékaře může být stejný kašel nikoliv šumem, ale signálem, podle něžž může lékař určit pacientovu diagnózu (DeVito 1976, s. 255). Milička (2015, s. 9) k tomu uvádí následující:

Typickým příkladem je pohled z okna. Pokud chceme vědět, jaké je venku počasí, je zdrojem signálu to, co je za oknem, a samotné okno je zašuměným kanálem. Naproti tomu pokud chceme vědět, jestli je okno špinavé, tak zdrojem signálu je špína na okně, a naopak to, co vidíme za ním, je zdroj šumu, a tedy vlastně součást zašuměného kanálu.

Borda (2011, s. 2) poznamenává, že v případě, kdy jsou vysílatelem a příjemcem informace lidé, může být zpracování signálu omezeno např. fyziologickými hranicemi (sluchem či zrakem) či fungováním lidského mozku. V mezilidské komunikaci je proto složité určit hranice zašuměného kanálu. Stejně tak Milička uvádí, že hranicí může být nejen samotný přenos slovem či písmem v prostoru i čase, ale i fyzická produkce a fyzická percepce (Milička 2015, s. 21).

Důležitou charakteristikou při mezilidské komunikaci je podle DeVita tzv. *poměr signálu k šumu*, který označuje míru, do níž je sdělení zašuměné – obsahuje-li sdělení příliš mnoho nadbytečných informací, je objem šumu velký, a naopak (DeVito 2008, s. 42).

DeVito jako odborník na mezilidskou komunikaci dále uvádí, že ačkoliv je šum přítomen v jakékoliv komunikaci a nelze jej nikdy úplně odstranit, lze jeho účinek redukovat, aby byla komunikace co nejúspěšnější. Jako nástroje boje se šumem jmenuje např. preciznější vyjadřování, zdokonalení schopnosti vysílat a přijímat neverbální signály či lepší umění naslouchat a využívat zpětnou vazbu (DeVito 2008, s. 42).

DeVito také rozděluje širokou kategorii komunikačního šumu na několik typů (DeVito 2008, s. 41–42):

- a) *fyzický šum*, který interferuje s fyzickým přenosem signálu (zvuk projíždějícího auta, nečitelný rukopis, nedostatky ve výslovnosti či gramatice apod.)
- b) *fyziologický šum*, což jsou fyziologické bariéry mluvčího nebo posluchače (vady sluchu, výslovnosti apod.)
- c) *psychologický šum*, jakožto mentální interference (předpojatost, předsudky mluvčího či příjemce apod.)
- d) *sémantický šum*, který zahrnuje i interkulturní šum (používání žargonu či příliš odborné slovní zásoby, odlišný systém hodnot, kulturní či jazykové rozdíly apod.)

Definice uvedené v této kapitole ilustrují fakt, že mezilidská komunikace probíhá množstvím kanálů za pomoci rozmanitých verbálních i neverbálních signálů. Každý z těchto kanálů může být zašuměný, což implikuje přítomnost nejrůznějších šumů v každodenní komunikaci. Ty všechny se mohou vyskytovat i v tlumočnických situacích a do jisté míry je odráží i modely popsané v následující kapitole.

4. Aplikace Shannonova modelu v teorii tlumočení

Modely tlumočení se v průběhu let značně proměňovaly, od raných modelů, v nichž tlumočnick jen pasivně zprostředkovává řečené ze zdrojového do cílového jazyka, až k modelům pokročilejším a složitějším, které zahrnují více aspektů komunikace, soustředí se na kognitivní procesy při tlumočení nebo jeho sociolingvistické aspekty či tlumočnicka vnímají jako aktivního účastníka komunikace. Tato kapitola stručně popisuje, jak byla při tvorbě modelů tlumočení využívána teorie informace, a představuje některé modely, které vychází ze Shannonova modelu či na něj odkazují.

V teorii tlumočení byl Shannonův model spojen zejména s klasickou představou tlumočení jako *jazykového převodu* (*verbal transfer*), tedy převodu slov a větných struktur ze zdrojového jazyka do jazyka cílového.⁸ Tlumočení jako jazykový převod studovali lingvisté i psychologové; zatímco první skupina se snažila identifikovat vzájemně si odpovídající lexikální a strukturní páry ve zdrojovém a cílovém textu, druhá se snažila změřit nejrůznější psychologické aspekty jazykového převodu. Analogicky se Shannonovým modelem byly překlad a tlumočení vnímány jako proces zakódování a dekódování informace: tlumočník či překladatel jsou zvláštním typem *vysílače (kódovacího zařízení)* mezi zdrojem a příjemcem informace; *kódovacím zařízením*, které přepíná signál z jednoho kódu nesoucího informaci do kódu druhého. Tento koncept bývá označován jako *code-switching* (přepínání mezi kódy) či *transcoding* a stal se v tlumočnickém výzkumu velmi nosnou metaforou (Pöchhacker 2004, s. 53–55).

Rané psycholingvistické experimenty např. zkoumaly čas nutný pro přepínání mezi kódy u simultánního tlumočení v porovnání s pouhým opakováním řečeného ve stejném jazyce. S konceptem jazykového převodu pracovala i Frida Goldman-Eisler či němečtí teoretici z lipské školy, kteří se zaměřovali mj. na lexikální ekvivalenci. Zároveň si ale tito teoretici uvědomovali, že kromě převodu řetězce lingvistických znaků hraje při tlumočení významnou roli i anticipace založená na tlumočnickových znalostech. Na konci 60. let tedy došli k závěru, že ST nemůže být vysvětlováno jen jako přímý jazykový převod, ale že při něm důležitou roli hraje i paměť a další kognitivní prvky (Pöchhacker 2004, s. 54–55).

Postupně se pozornost badatelů přesunula od vztahu mezi zdrojovým a cílovým textem k samotnému mentálnímu procesu tlumočení. Na základě teorie informace a poznatků z kognitivní psychologie vznikaly modely, které tlumočení představují jako komplexní soubor mentálních procesů, které pomáhají zpracovávat jazyková data (podobně jako data zpracovává počítač). Pöchhacker uvádí, že kognitivní zpracování informací je v současnosti zřejmě nejrozšířenějším memem⁹ v teorii tlumočení, který má velký vliv nejen při tvorbě modelů tlumočnického procesu, ale i v didaktice (Pöchhacker 2004, s. 53–56).

Výše zmíněné psycholingvistické modely předpokládají, že tlumočení sestává z množství dílčích kognitivních úkonů (např. rozpoznávání řeči, ukládání do paměti, produkce cílového

⁸ Pöchhacker si nicméně všímá, že s memem jazykového převodu se nejvíce ztotožňovali teoretici, kteří sami tlumočníky nebyli, a že samotní tlumočníci se proti němu spíše vymezovali (Pöchhacker 2004, s. 52–53).

⁹ Pro memy v tlumočení viz Pöchhacker (2004, od s. 51 dále).

textu). Gerver např. proces tlumočení definoval jako „a fairly complex form of human information processing involving the reception, storage, transformation, and transmission of verbal information” (Gerver 1971, s. viii; in Pöchhacker 2004, s. 55). Výzkum podle těchto modelů dělí proces tlumočení na množství dílčích operací, které lze lépe experimentálně zkoumat, a věnuje se např. procesní kapacitě tlumočnicka, možnostem rozdělování pozornosti nebo tlumočnickově paměti (Pöchhacker 2004, s. 55–56).

4.1. Vybrané modely tlumočení

Tato kapitola představuje vybrané modely tlumočení, které se odkazují přímo na Shannonův model. Z úvodu této kapitoly vyplývá, že modelů ze Shannona čerpajících najdeme v teorii tlumočení větší množství, vzhledem k omezenému rozsahu práce ale uvádíme pouze ty, které z něj přímo a očividně vycházejí.

4.1.1. Lipská škola

Zástupci lipské školy měli translatoologii za dílčí lingvistickou disciplínu, která vychází z pojetí střetávání dvou jazykových systémů. Tyto dva systémy bylo podle nich potřeba srovnávat a přiřazovat k sobě jazykové jednotky, které si jsou ekvivalentní, odtud *jazyková ekvivalence*, která je v modelu tlumočení lipské školy zásadním pojmem (Kade např. vypracoval systém pěti druhů ekvivalence). Lipská škola vychází z teorie komunikace, zásadními pojmy jsou mj. kód a výměna kódu. Do původního dvojfázového shannonovského modelu lipská škola přidala překladatele jako třetího účastníka, který provádí překódování mezi jazyky. Ti členové lipské školy, kteří se věnovali přímo tlumočení, se zabývali zejména konkrétními problémy vázanými na jednotlivé jazykové dvojice; zvláštní pozornost věnovali syntaktickým odlišnostem mezi jazyky (Zárubová 1999, s. 9).

4.1.2. Model tlumočení Oty Sofra

Z teorie informace při popisu jednotlivých úkonů při tlumočení vycházel i český konferenční tlumočnický a překladatel Ota Sofr (1981, 1984)¹⁰. Ten uvádí, že zatímco teorii překladu při tvorbě obecných modelů zajímá zejména vztah mezi originálem a překladem, případně úvahy, které překladatele vedly k volbě řešení, u tlumočení je vzhledem k jeho časové dimenzi a požadavkům na paměť nutné poznat i mentální procesy spojené s jazykovým převodem. Dále podotýká, že „[n]arozdíl od překladu, kde toto zobecnění vychází především z lingvistických

¹⁰ Ota Sofr svůj model představuje také v rigorózní práci *Analýza procesu tlumočení*, kterou obhájil na v roce 1978. Práci se nám ale v knihovnách UK nepodařilo dohledat.

jeví, je pro studium procesu tlumočení vhodnější zobecnění založené na pojmu informace“ (Sofr 1984, s. 55).

K Shannonovu pojetí informace má nicméně Sofr (1984, s. 56) jednu výhradu. Text nelze přeložit či přetlumočit jen na základě v textu obsažených informací o jednotlivých slovech – k informaci nesené textem je nutné dospět jinak než „aditivním skládáním informace nesené jednotlivými znaky“. Naopak je potřeba konfrontovat jednotlivé dílčí informace a získat řešení jejich vzájemných vztahů.

Sofr proto uvádí (1984, s. 56), že je nutné rozlišovat dvojí pojetí informace: statistické a textové. Statistické pojetí lze použít pro jednotlivé prvky textu; označuje informaci, kterou příjemce získá, pokud v textu identifikuje určitý znak. Naopak textové pojetí informace je vhodné pro popis věty či vyšších celků – textová informace je soustavou dílčích informací (sémantických, gramatických, pragmatických, případně i estetických a emocionálních). Aby příjemce získal celou textovou informaci, musí nejprve identifikovat řetězec všech jednotlivých informací (nikoliv identifikovat každý jednotlivý znak zvlášť).

Běžná komunikace je úspěšná, pokud příjemce dekodováním sdělení získá tutéž informaci, kterou vysílatel při vysílání zakódoval. Stejně je tomu i v tlumočení, kde by měla informace invariantně projít celou trojčlennou soustavou řečník – tlumočník – posluchač. Podobně jako běžná komunikace je tedy tlumočení tvůrčím procesem, při jehož modelování je nejlepší vycházet z textového pojetí informace. To umožní modelovat souvislý tok informace od řečníka k posluchači a přitom ilustrovat, že je ve všech dílčích úkonech zpracovávána táž informace, mění se pouze její kódová forma – „od strukturního kódu paměti, přes kód vnitřní řeči až po kód jazyka“ (Sofr 1984, s. 57).

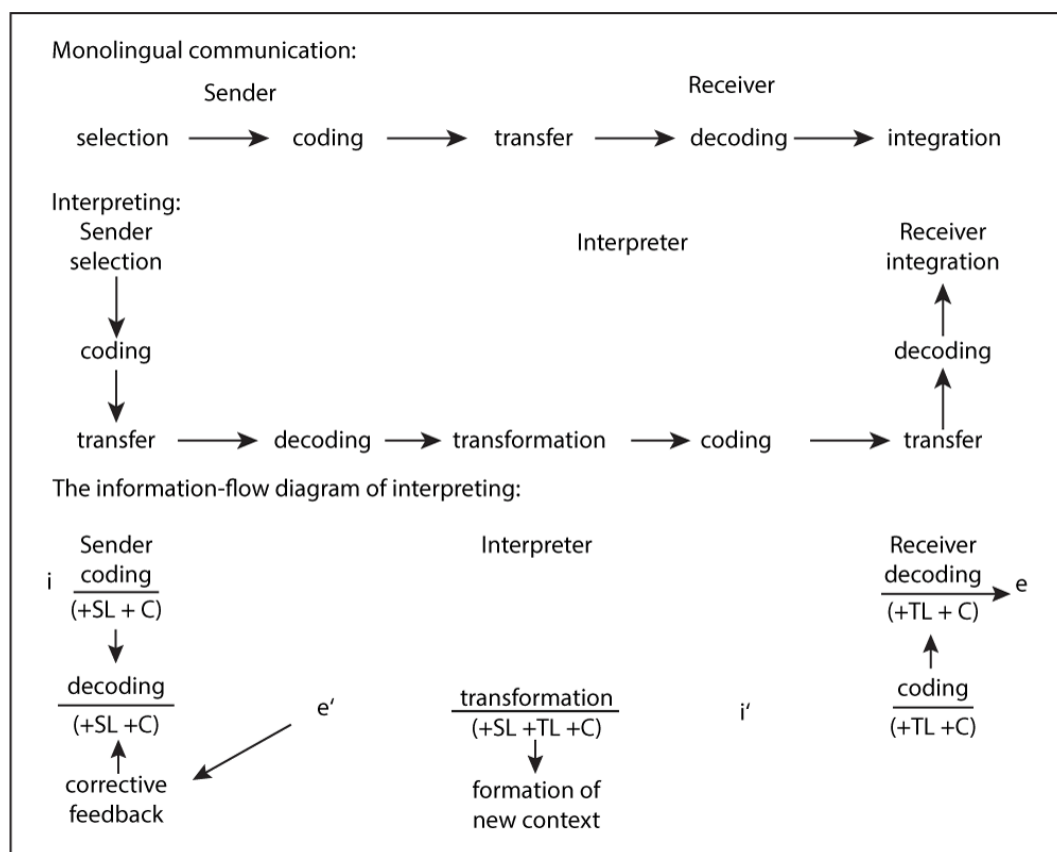
Sofr na základě Shannonova modelu vytváří svůj vlastní, který popisuje v příspěvku *An Information-flow Model of the Proces od Interpreting* (Sofr 1981). V úvodu příspěvku zdůrazňuje, že tlumočník při přenosu hraje dvojí roli: je jednak příjemcem informace ve zdrojovém jazyce, jednak vysílatelem informace v jazyce cílovém. Proto lze tlumočení i překlad vnímat jako dva propojené komunikační procesy, každý v jiném jazyce.

Pro Sofrův model viz *Obrázek 5*. Mluvčí ve zdrojovém jazyce vybere informaci k přenosu, přičemž bere v potaz kontext komunikační situace, informaci kóduje s intencí i a jako signál ji posílá do přenosového kanálu. Tlumočník signál dekoduje a sdělení má na něj efekt e' . Ten je poté přetransformován v intenci i' a dále se celý proces podobá jednojazyčné komunikaci,

tlumočník ale nemusí znovu vybírat informaci k přenosu, neboť to za něj učinil řečník (Sofr 1981, s. 388–389).

Sofr k modelu podotýká, že efekt e' , který má sdělení na tlumočníka, se do intence i' promítne nezměněn jen v rámci sémantické informace. Při formulaci intence i totiž mluvčí vybíral z množiny (nejen verbálních) výrazových prostředků. Stejně tak tlumočník má na výběr, jakými prostředky sémantickou informaci před přenosem zakóduje (Sofr 1981, s. 390).

Pro tlumočení je navíc specifické, že tlumočník musí pracovat v tempu, které svým projevem udává řečník, když tlumočnickovi předává sdělení ve formě znaků. Ty kvůli své provázanosti nemohou být analyzovány samostatně, ale pouze ve větších jednotkách, přitom může dojít k situaci, v níž tlumočník nemá všechny jednotky v daný moment k dispozici. V takovém případě jsou kladeny zvýšené nároky na tlumočnickovu mentální kapacitu a paměť (Sofr 1981, s. 390–391).

(SL – source language code information, TL – target language code information, C – context information, i – sender's intention, i' – interpreter's intention, e – receiver's effect, e' – interpreter's effect)

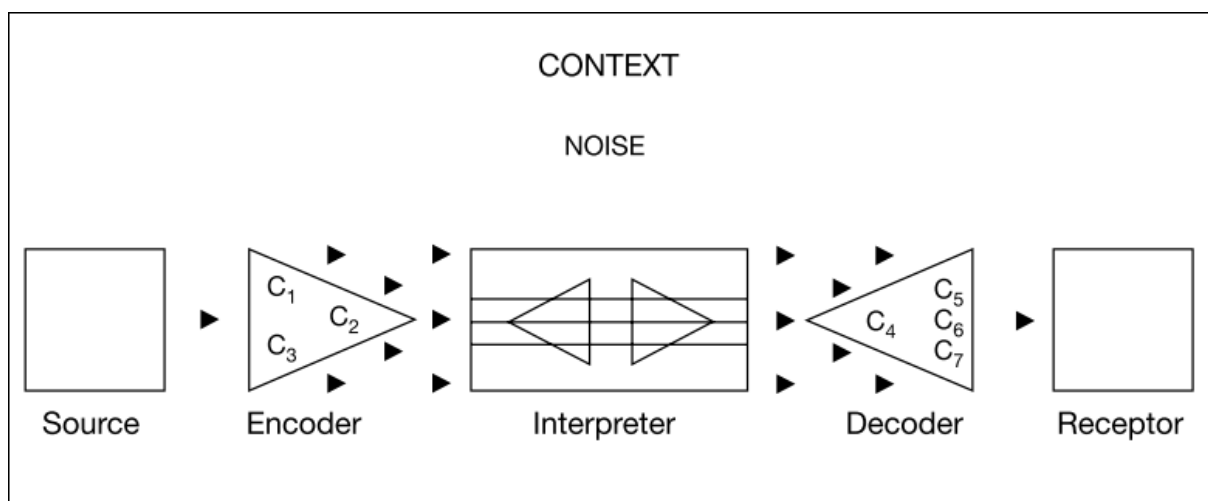
Obrázek 5: Model tlumočení Oty Sofra¹¹

¹¹ Sofr (1981, s. 389).

4.1.3. Ingramův sémiotický komunikační model tlumočení

Shannonův model byl také základem pro rané komunikativní modely tlumočení. Ingram jej aplikoval na tlumočení do znakového jazyka – viz *Obrázek 6*.

Ingram svůj model poprvé publikoval v roce 1974 (Ingram 2015, s. 23–28). Tlumočnicka v něm zobrazuje jako komunikační kanál mezi *zdrojem* a *příjemcem* informace, zasazený do *komunikačního kontextu*. Stejně jako v ostatních podobných modelech i v Ingramově modelu tlumočnicka musí dekódovat sdělení v původním jazyce (zde v mluvené řeči) a znovu jej zakódovat do cílového jazyka (zde jazyka znakového).

Obrázek 6: Ingramův sémiotický komunikační model tlumočení¹²

Ingram zdůrazňuje, že komunikace může mít *formu* uzpůsobenou pro jakýkoliv z pěti lidských smyslů, případně může být i kombinací několika různých forem. Zároveň se každý jazyk (včetně toho znakového) skládá ze tří *systémů*: lexikálního, syntaktického a sémantického, všechny tři musí tlumočnicka u každého sdělení převést. Tlumočnicka znakového jazyka např. při tlumočení převádí zakódovanou informaci z jedné formy komunikace na druhou (ze znakového jazyka do mluveného či naopak), na všech třech úrovních. Při komunikaci mohou vyvstat nejrůznější formy šumu v pozadí, které přímo ovlivňují efektivitu přenosu. Mezi ně patří např. oděv, osvětlení, pozadí za řečníkem, případně vizuální překážky či hluk.

V roce 1985 Ingram představil revidovanou verzi modelu. Ta prohlubuje teorii, podle níž musí tlumočnicka při každém tlumočnickém úkonu dekódovat, přenést a znovu zakódovat nikoliv pouze jedno jazykové sdělení, ale množství vzájemně provázaných kódů (Wilcox a Shaffer

¹² Ingram's semiotic communication model of interpreting (Ingram 1985, s. 98; in Pöschhacker 2004, s. 92).

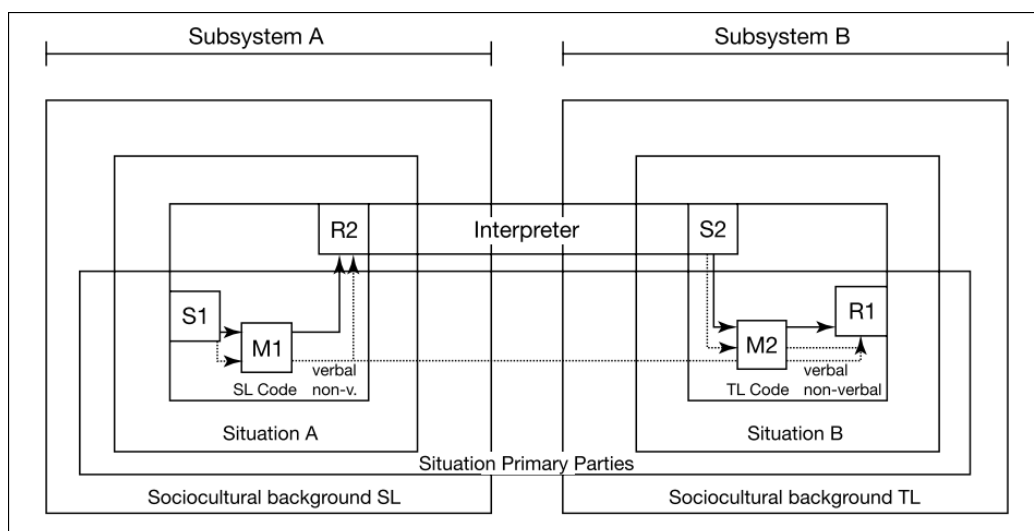
2005, s. 30). Koncept množství vzájemně provázaných sdělení přenášených pomocí mnoha vzájemně provázaných kódů přitom odkazuje na nespočet způsobů, jimiž lze danou informaci vyjádřit (Roy 1999, s. 26).

Ingramův model sice opouští myšlenku pouhého jednoduchého „přenosu sdělení“ a explicitně odkazuje na kontext, nicméně stále jde o klasický lineární model komunikace mezi původcem a příjemcem sdělení, v němž je tlumočník „přepínačem kódu“, tedy součástí kanálu (Pöchhacker 2004, s. 92).

4.1.4. Model procesu tlumočení Helly Kirchhoff

Propracovanější model tlumočení než Ingramův představila německá teoretička Hella Kirchhoff v roce 1976¹³. Model podrobněji představuje *Obrázek 7*.

Kirchhoff mluví o duálním systému komunikace, v němž je *sdělení 1* (message M1) sestavené z verbálních i neverbálních signálů zakódováno *primárním původcem sdělení 1* (sender S1), to vše v konkrétní situaci a v konkrétním socio-kulturním prostředí; zpráva je určena *primárnímu adresátovi 1* (receiver R1), a to v cílovém jazyce. Tlumočník stojí v modelu „stranou“ hlavních účastníků komunikace a je jednak *druhotným příjemcem 2* (R2) *sdělení 1* (M1), jednak *druhotným původcem sdělení 2* (S2) pro *sdělení 2* (M2) zakódované v cílovém jazyce (Pöchhacker 2004, s. 93; Kondo 2003, s. 78–79).

Obrázek 7: Model procesu tlumočení Helly Kirchhoff¹⁴

¹³ Kondo uvádí, že se model mezi teoretiky tlumočení velice rychle rozšířil a že jej v roce 1989 jedna z vysoce postavených členek organizace AIIC dokonce označila za nejrozšířenější model tlumočení vůbec, srov. (Kondo 2003, s. 78).

¹⁴ Kirchhoff's three-party bilingual communication system model (Kirchhoff 1976, s. 21; in Pöchhacker 2004, s. 93).

Celá komunikace tedy probíhá ve dvou jazycích a zúčastní se jí tři strany: řečník, posluchač a tlumočník. K jejich vzájemnému vztahu má Kirchhoff hned několik poznámek. Jedním z fenoménů je podle ní pocit psychologické závislosti řečníka na tlumočnickovi. Dále si Kirchhoff všímá, že zatímco posluchač může poslouchat selektivně pouze to, co ho zajímá, tlumočník musí tlumočit vše, co bylo řečeno. Důležité podle ní také je, aby se tlumočník nenechal ovlivnit vlastními názory a postoji a aby věrně přetlumočil význam sdělení, nikoliv pouze jeho formální stránku. Zmiňuje také rozdíly a podobnosti mezi oběma jazyky a jejich kulturou, které ovlivňují úspěšnost celé komunikace (Kondo 2003, s. 79–80).

Všimněme si, že sdělení ve zdrojovém jazyce není okamžitě doslovně reformulováno do jazyka cílového, ale jeho význam je nejprve interpretován v mysli tlumočníka a poté reformulován v cílovém jazyce, za pomoci verbálních i neverbálních prostředků. Důležité také je, že v modelu Helly Kirchhoff už tlumočník není jen pouhým „přepínačem kódu“, ale důležitým partnerem v komunikaci – Kirchhoff podotýká, že tlumočník musí být přítomen, aby mohl proces komunikace vůbec začít (Kondo 2003, s. 80).

Model Helly Kirchhoff dále rozvinul např. Kondo (2003), který se zaměřuje zejména na rozdíly mezi výchozí a cílovou kulturou a jazykem a pojednává o problémech, které tyto rozdíly mohou způsobovat, když se tlumočník snaží vyjádřit původní koncept. Další přepracované modely založené na modelu Helly Kirchhoff představili např. Feldweg či Poyatos (Pöchhacker 2004, s. 93).

4.1.5. Gilův model úsilí pro simultánní tlumočení

Daniel Gile svůj model úsilí pro ST poprvé formuloval v roce 1983. Primárně měl model sloužit jako didaktická pomůcka, s jejíž pomocí bylo možné vysvětlit příčiny selhání tlumočnicků i při tlumočení relativně jednoduchých úseků, a to i v případě, že tlumočení prováděli i velmi zkušené tlumočnicki (Gile 2009, s. 157–158). Později Gile model pro ST rozšířil i o model pro KT, tlumočení z listu a ST s textem. Gilovy modely začaly být rychle používány jako teoretický rámec ve výuce i ve výzkumu.

Gile při tvorbě modelu vycházel z faktu zmiňovaného už jeho předchůdci (např. Kade a Cartellieri či Lederer), totiž že při tlumočení dochází k jistému přehlcení tlumočnickovy *procesní kapacity*. Jak bylo zmíněno výše (podkapitola 2.2), pojem kapacita použil ve svém modelu již Shannon. Jeho model dále kognitivní psychologové aplikovali na mozkovou činnost. Mentální činnosti rozdělili na automatické a kontrolované, přičemž kontrolované činnosti probíhají pomalu a vyžadují pozornost (procesní kapacitu), zatímco automatické činnosti

probíhají rychle a na procesní kapacitu žádné nároky nekladou. Kontrolované činnosti mají přitom k dispozici jen omezené množství procesní kapacity a ve chvíli, kdy se jí pro danou činnost nedostává, dochází k narušení jejího výkonu. Právě z konceptu automatických a kontrolovaných činností Gile při tvorbě svého modelu vycházel, podotýká přitom, že úkony prováděné při tlumočení patří spíše mezi činnosti kontrolované (Gile 2009, s. 159).

Gile na základě výše uvedeného definuje tlumočnický proces obecně jako souhru tří klíčových úsilí: *úsilí poslechu a analýzy*, *úsilí produkce řeči* a *úsilí krátkodobé paměti*. U modelu ST přidává ještě *úsilí koordinace*, které slouží k plynulému přerozdělování celkové procesní kapacity mezi předchozí tři úsilí (Gile 2009, s. 167–168).

Protože při ST tlumočníci mluví a poslouchají současně, jsou v jakémkoliv okamžiku aktivní vždy jedno, dvě nebo všechna tři klíčová úsilí, a celková procesní kapacita vždy musí být větší než součet nároků na kapacitu pro úsilí jednotlivá. Stejně tak musí být nároky na procesní kapacitu jednotlivých úsilí nižší než kapacita těmto úsilím přidělená. Nemá-li tlumočnické dostatečné množství procesní kapacity pro všechna úsilí, dochází k tzv. *zahlcení* či *saturaci*, nerozloží-li tlumočnická správně celkovou kapacitu mezi jednotlivá úsilí, může dojít k *individuálním deficitům procesní kapacity* (Gile 2009, s. 169–170). Oba dva tyto fenomény poté mohou vést k *chybám*, *vynechávkám* či *neobratnému přetlumočení* (tzv. *EOI – errors, omissions and infelicities*) (Gile 2016, s. 8).

5. Co je šum v procesu simultánního tlumočení?

Výše uvedené vybrané modely tlumočení ukazují, že Shannonův model komunikačního kanálu a další poznatky z teorie komunikace byly v teorii tlumočení poměrně oblíbenou inspirací. Od idey lineárního jazykového převodu se badatelé postupně přesouvali ke snaze popsat komplexní soubor kognitivních úkonů, ke kterým dochází při zpracování informace, a všímali si, jaký má na tlumočnickův výkon vliv případné zahlcení kanálu či procesní kapacity. Až na výjimky se ovšem teoretici tlumočení nevěnují problematice šumu obecně.

Kognitivně náročný proces ST je přitom právě k nejružnějším šumům velice náchylný, a to zejména proto, že ST je umožněno díky souhře technických a lidských faktorů a klade proto jak nároky technické, tak nároky na osobu tlumočnicka (Seeber 2015, s. 80). To ostatně intuitivně cítí nejen praktikující tlumočníci – tato skutečnost se odráží i v didaktice tlumočení. Studenti se během celého studia učí vyrovnávat s nejružnějšími vnějšími faktory, které do tlumočení vstupují a které mají na tlumočnickovu práci vliv.

V této kapitole se nejprve podíváme, jak se na vnější faktory ovlivňující tlumočení dívají Pöchhacker (2004) a Gile (2009). Záměrně přitom čerpáme z publikací, které jsou hojně využívány ve výuce tlumočení, neboť předpokládáme, že se obě pokouší předložit studentům co nejpodrobnější výčet těchto faktorů. Dále shrneme vybrané výzkumné projekty, které se šumu v procesu tlumočení věnovaly, a na základě prostudované literatury i praxe navrhneme, co všechno je možné jako šum v tlumočení vnímat.

5.1. Vliv vnějších faktorů v procesu tlumočení

Pöchhacker (2004, s. 126–129) uvádí, že se proměnné vstupující do procesu tlumočení týkají zejména zdrojového textu, tedy vstupu (odtud název *input variables*). Řadí sem mj. zvukovou a obrazovou kvalitu originálu či způsob, jakým řečník sdělení prezentuje (přízvuk a intonace, rychlost přednesu, pauzy a hezitace v projevu, komplexita a náročnost originálního textu, jeho čtenost/spontánnost a další).

Také Gile (2009, s. 192–194) jmenuje množství zátěžových faktorů, s nimiž se tlumočník musí při tlumočení potýkat. Mezi ty, které zvyšují nároky na procesní kapacitu, řadí rychlé tempo řečníka, vysokou hutnost projevu (způsobenou např. množstvím výčtů), čtený projev, sníženou zvukovou kvalitu přenášeného sdělení, řečníkův silný přízvuk, chyby v gramatice a slovní zásobě či neobvyklý styl projevu, dále neznámá jména, výrazné syntaktické rozdíly mezi výchozím a cílovým jazykem (např. angličtinou a němčinou) a obecněji také sníženou možnost anticipace v důsledku řečnickova stylu. Gile dále uvádí, že čísla a krátká jména sice nezvyšují nároky na procesní kapacitu, nicméně kvůli nízké míře redundance se u nich výrazněji projeví krátkodobý nedostatek procesní kapacity.

Gile (2009, s. 194–198) poukazuje také na lingvistické faktory, cituje mj. různou míru lexikální a gramatické redundance či složitost syntaktických struktur u jednotlivých jazyků. Dalším problémem mohou být sociolingvistické faktory a kulturní odlišnosti; tlumočník musí brát např. v potaz rozdíly mezi květnatým francouzským vyjadřováním, německou pečlivostí a úsporností a neformálním projevem Američanů.

V neposlední řadě Gile (2009, s. 200) věnuje pozornost samotné osobě řečníka. Tlumočení všeobecně usnadňuje, vyjadřuje-li se řečník koherentně, logicky a lineárně a má-li zároveň příjemný hlas, zřetelnou výslovnost a správnou prozodii. Důležitou roli hraje také příjemné tempo řečníka a rozmístění pauz, které umožňují dočasně snížit kognitivní zátěž.

5.1.1. Zvuková kvalita originálu

Pozastavme se u akustické kvality originálu či zvukového přenosu, neboť té se bude dotýkat experiment, který je součástí této práce; zároveň je zvuková kvalita jednou z nejdůležitějších podmínek pro úspěšné tlumočení. Jak trefně poznamenává Pöchhacker (2004, s. 127), pokud při KT tlumočnick neslyší dobře originál (např. kvůli hluku v místnosti či nevhodné vzdálenosti od řečníka), může obvykle snadno zjednat nápravu. Tak tomu ale není v případě ST, přičemž u ST lze případný nekvalitní zvukový vstup označit za mnohem závažnější vzhledem k tomu, že v tomto případě tlumočnick pracuje na pokraji zahlcení své procesní kapacity.

Již v 50. a 60. letech psychologové předpokládali, že zhoršená kvalita vstupu ovlivní souběžně probíhající úkony. Empiricky tento koncept ověřil David Gerver (1974) na příkladu shadowingu zašuměného originálu a jeho ST z francouzštiny do angličtiny (viz oddíl 5.2.1.). Na zvukovou a zároveň i obrazovou kvalitu se zaměřili i Tommola a Lindholm (1995) (více tamtéž).

V dnešní době jsou technické parametry pro zajištění ideálního zvukového přenosu při konferenčním tlumočení definovány pomocí technických norem. Podobu tlumočnických kabin definují normy ISO 2603 a ISO 4043 (Seeber 2015, s. 89; Pöchhacker 2004, s. 171). Ty specifikují provedení stálých i přenosných kabin tak, aby bylo zajištěno nejen akustické oddělení jednotlivých kabin, ale i efektivní komunikace mezi tlumočnickými a delegáty, pohodlné pracovní prostředí pro tlumočnick a další požadavky (Seeber 2015, s. 89). Nové otázky spojené s kvalitou zvukového přenosu se nicméně vynořují se stále častějším používáním *remote interpreting* (více viz podkapitola 1.2.).

5.2. Předchozí výzkum

5.2.1. Zvukový šum

Tento oddíl popisuje dva experimenty, které zkoumaly vliv bílého šumu na výkon tlumočnicků při simultánním tlumočení. Nejprve ovšem vysvětluje termíny šum a bílý šum z fonetického hlediska, neboť fonetická definice šumu se výrazně liší od konceptu šumu, jak jej vnímá teorie informace.

Jak uvádí Ashby a Maidment (2015, s. 34), ve fonetice je šum, neboli neperiodický (aperiodický) zvuk, takový zvuk, u něž nevzniká dojem tónu – jde o zvukové vlny, u nichž nejde zjistit opakování žádných úseků. Jako příklad můžeme uvést sykot, hukot či rachot. Palková (1994, s. 88) k tomu dodává, že vyšší šумы zní jako sykot, zatímco nižší zní jako hučení. Zároveň zmiňuje bílý šum, což je [...] *šumový zvuk, který zahrnuje celý frekvenční*

rozsah sluchu (Palková 1994, s. 88). Bílý šum a další druhy pásmového šumu se při fonetických experimentech používají např. ke zkoumání percepce jednotlivých hlásek, kdy se zjišťuje, které hlásky jsou v šumu více či méně slyšitelné. Ve fonetické praxi proto musí být šum jednoznačně definovaný, přesněji řečeno musí být definováno jeho pásmo.¹⁵ Na rozdíl od fonetiky je pro teorii informace šum jakoukoliv nezamýšlenou částí signálu, která není součástí sdělení.

Jako první se vlivu bílého šumu na tlumočnickův výkon soustavněji věnoval David Gerver v první polovině 70. let. Gervera, který patřil mezi vůči osobnosti psychologického výzkumu tlumočení, zajímal zejména fenomén rozdělování pozornosti při tlumočení. Ve své disertaci navrhoval nahradit koncept jediného kanálu s omezenou kapacitou tzv. konceptem „centrálního procesoru s fixní kapacitou“ – celkovou procesní kapacitu přitom podle něj bylo možné rozdělovat mezi několik úkolů až do naplnění procesní kapacity celkové (Gerver 1971; in Pöchhacker 2004, s. 116).

Kromě rozdělování pozornosti se Gerver věnoval i šumu a dalším proměnným, např. rychlosti řečnickova projevu či tlumočnickově paměti. Výsledky experimentu týkajícího se právě zvukového šumu publikoval ve studii pojmenované *The Effects of Noise on the Performance of Simultaneous Interpreters: Accuracy of Performance* (1974).

Gerver (1974, s. 159) si všiml, že tlumočnickům často vadí práce v hlučných podmínkách a že kvůli hluku mohou dokonce tlumočení odmítnout, jakkoliv se to může zdát nezasvěcenému pozorovateli neopodstatněné. Vycházel ze studií, které v 60. letech zkoumaly vliv šumu na úkoly, při nichž se zapojuje krátkodobá paměť, a uvedl následující:

Some suggestions regarding the effect of noise on simultaneous interpreter's performance are provided by research on the effects of noise on short-term memory tasks [...], which have shown that material perceived correctly under noisy listening conditions is not recalled as well as material correctly perceived in quiet listening conditions (Gerver 1974, s. 159–160).

Gerver (1974, s. 160) předpokládá, že jistá hladina šumu sice nemusí nutně bránit porozumění zdrojového textu, ale mohla by narušit proces vyvolávání informace a její následné přeformulování do cílového jazyka. Ve svém výzkumu se tedy snaží zjistit, jaké bude mít šum

¹⁵ Podstatu používání šumu ve fonetice diplomantce laskavě shrnula prof. Palková v rámci konzultace v prosinci 2016.

dopady na proces simultánního tlumočení a zda bude šum simultánní tlumočení ovlivňovat jinak než pouhým narušením porozumění textu.

Pro účely experimentu Gerver vybral ze zpravodaje UNESCO Courier 6 francouzských textů o délce 500 slov. Ty byly následně nahrány rodilým mluvčím francouzštiny v tempu přibližně 120 slov za minutu. Experimentu se zúčastnilo 12 profesionálních tlumočnicků *s mnoha lety praxe* (Gerver 1974, s. 160). Jejich úkolem byl buď shadowing, nebo přetlumočení nahrávek. Každý tlumočnicků tři nahrávky tlumočil a u tří pouze opakoval sdělení v jazyce originálu. Šest tlumočnicků nejprve tlumočilo, šest nejprve provádělo shadowing, nahrávky přetlumočené první skupinou byly podrobeny shadowingu skupinou druhou a naopak. U každé tlumočené či shadowované nahrávky hladina šumu odpovídala jedné ze tří následujících tří možností: buď byla nahrávka nezašuměná, nebo obsahovala bílý šum o hodnotě +5 dB či -2 dB.

Tlumočení hodnotili dva nezávislí hodnotitelé pomocí škálového hodnocení (Gerver 1974, s. 161). Pro hodnocení byla zvolena z našeho pohledu nevhodná metoda: projev byl transkribován bez uvedení falešných začátků a hezitací tak, aby co nejvíce připomínal překlad. Výsledný text byl jako překlad předložen k dalšímu hodnocení dvěma překladatelům, aniž by k němu byly uvedeny jakékoliv údaje.

Výsledkem experimentu je potvrzení předpokládaného, a to že při shadowingu dochází k signifikantně menšímu množství chyb než při tlumočení. Zároveň ale Gerver nenachází žádnou souvislost mezi požadovanou úlohou a šumem – šum ovlivňuje tlumočení i shadowing přibližně stejnou měrou (Gerver 1974, s. 162–164).

Šum při ST studovali i Tommola a Lindholm (1995). Ti ve své studii zkoumali dva faktory najednou: zvukovou kvalitu originálu a výhled na řečníka, a to s následující hypotézou: „A plausible hypothesis about the interaction between the variables of Visuality and Acoustic Quality might be that the deterioration of the acoustic quality of the source text has a particularly adverse effect if visual information is not present“ (Tommola a Lindholm 1995, s. 127).

Při experimentu autoři nechali 8 tlumočnicků přetlumočit z angličtiny do finštiny čtyři konferenční příspěvky o délce 600 slov. U každého z textů byly pozměněny následující proměnné: text buď byl či nebyl podbarven šumem (proměnná „kvalitní“ a „nekvalitní“ zvuk; se šumem a bez něj) a tlumočnick neměl či měl k dispozici video (proměnná „kvalitní“ či „nekvalitní“ obraz).

Z každého přetlumočeného textu byly následně přepsány dva odstavce (druhý a předposlední) a výkon byl ohodnocen dvěma hodnotiteli na základě předem připraveného seznamu propozic, které obsahoval zdrojový text.

Experiment dokázal, že zvuková kvalita zdrojové nahrávky, respektive její snížení, měla výrazný dopad na přesnost tlumočení. Výrazný vliv zhoršené obrazové kvality naopak prokázán nebyl:

[N]either the effect of Visuality nor the interaction between Visuality and Acoustic Quality reached significance. Thus, at least the type of visual contact this experimental situation allowed seems irrelevant to interpreting, and the effect of acoustic quality is roughly the same under both of the visual conditions (Tommola a Lindholm 1995, s. 129).

Tommola a Lindholm nicméně primárně nezkoumali vliv zhoršené zvukové a obrazové kvality na tlumočení, ale to, zda lze při hodnocení tlumočnického výkonu v rámci laboratorního experimentu jako závislou proměnnou použít seznam propozic; to se částečně potvrdilo.

5.2.2. Interkulturní šum

Jeden z panelů mezinárodní konference o teorii tlumočení v Turku v roce 1994 se věnoval problematice interkulturního šumu. Výstupy z konference jsou dostupné v konferenčním sborníku (Kondo et al. 1997). Zmíněný panel byl zaměřen na interkulturní komunikaci a problémy z ní vyplývající: panelisté diskutovali jednak o konkrétních příkladech interkulturního šumu, jednak o tom, zda by měl být tlumočník spíše kulturním mediátorem či naopak jen *vysílačem* (transmitterem), přenašečem pouze jazykové části sdělení, přičemž účastníci se přikláněli spíše k první variantě (Kondo et al. 1997).

Ilona Zalka na zmíněném panelu k mezikulturní komunikaci poznamenává následující: při mezikulturní komunikaci se nutně setkávají lidé s rozdílným kulturním zázemím, které se projevuje na nejrozličnějších úrovních komunikace. Sdělovaná informace je zakódována komplexně a na několika rovinách. Často je nesena např. intonací, výrazem obličeje či chováním nebo postojem řečníka. Tlumočnickovým úkolem je pomoci účastníkům komunikace zakódovanou informaci dekodovat a přijmout, „jazykově věrný překlad“ by mohl vést ke špatnému pochopení nebo zkreslení řečeného. Zalka dále předkládá schéma, který ukazuje, jakým způsobem může mezikulturní šum tvořit překážky při komunikaci. Uvádí také, že tlumočnickovi usnadňuje situaci, pokud si je zadavatel tlumočení vědom rozdílů mezi kulturami

a informuje tlumočníka, do jaké míry se má snažit rozdíly vyrovnat (Kondo et al. 1997, s. 153–154).

Helle Dam se v rámci stejného panelu snaží definovat roli tlumočníka při mezikulturní komunikaci za využití modelů konferenčního tlumočení od Helly Kirchhoff a Catherine Stenzl. Podle nich se kulturní perspektiva účastníka komunikace odráží nejen při tvorbě sdělení, ale také v jeho očekáváních jakožto příjemce sdělení. Dam zároveň se předpokládá, že přítomnost dvou a více kulturních systémů v tlumočené komunikaci povede k rozdílu mezi textovými a lingvistickými očekáváními příjemce a mezi způsobem, jakým je sdělení předkládáno jeho původcem. Tento mezikulturní aspekt komunikace je vnímán jako zdroj potenciálního šumu (Kirchhoff 1976, s. 26, in Kondo et al. 1997, s. 158). Vzhledem k tomu, že úkolem tlumočníka je zajistit bezproblémovou komunikaci mezi jednotlivými účastníky komunikace, má tlumočník předcházet potenciálnímu interkulturnímu šumu tím, že kulturně podmíněné aspekty výchozího textu přizpůsobí kulturně podmíněným očekáváním příjemce sdělení (Kirchhoff 1976, s. 24, in Kondo et al. 1997, s. 158).

Helle Dam si dále všímá, že jsou výše zmíněné modely inspirovány teorií překladu, a to zejména německou teorií *skopos*, podle níž by měl být překlad vždy plně funkční v cílové kultuře (Kondo et al. 1997, s. 159–160). Dam poukazuje na dva hlavní rozdíly, jimiž se mezikulturní faktory při překladu liší od mezikulturního faktorů při tlumočení: jednak je při tlumočení primární příjemce sdělení obvykle přítomen a tvůrce sdělení mu tak může sdělení přizpůsobit, jednak kvůli samotné podstatě tlumočení tlumočník nemá dostatek času, aby sdělení v cílovém jazyce přizpůsoboval očekáváním příjemců sdělení (Kondo et al. 1997, s. 159).

5.3. Možné druhy šumu v simultánním tlumočení

Kapitoly 3 a 4 ilustrují existenci množství kanálů při tlumočení, potažmo mezilidské komunikaci, všechny tyto kanály mohou být zašuměny odpovídajícím druhem šumu. V této podkapitole předkládáme stručný výčet možných druhů šumu v simultánním tlumočení. Při jeho tvorbě jsme se inspirovali četbou výše zmíněných zdrojů a zkušenostmi vlastními i kolegů. Zaměřujeme se na šum, který může ovlivnit kteroukoli ze tří fází procesu tlumočení.

fyzický šum

a) šum zvukový

- špatný přenos zvuku do tlumočnickových sluchátek (nepřetržité šumění, nejrůznější praskání, vypadávající zvuk např. při *remote interpreting*, dozvuk při videokonferenčním tlumočení)
- hluk v sále (tlumený hovor, kašlající hosté, plačící děti, štěkající pes, hluk provozu pronikající do místnosti skrze otevřené okno)
- slyšitelné tlumočení z druhé kabiny (špatně odizolované kabiny neodpovídající standardům ISO)
- hluk techniky v kabině (promítačka při tlumočení filmů, větrání notebooku)
- hlučný kolega (kašlání, smrkání, hlasité žvýkání žvýkačky)
- samotné zdrojové sdělení při ST bez techniky (šušotáži)

b) šum obrazový

- špatný výhled na řečníka
- chybějící obrazová stránka při tlumočení po telefonu
- nekvalitní přenos obrazu při tlumočení za použití videokonferenční techniky
- řečnickova přehnaná nebo naopak chybějící gestikulace

fyziologický šum

- tlumočnickova nedoslýchavost (způsobená věkem či dočasnou indispozicí v důsledku nemoci)
- řečová omezení na straně řečníka či tlumočnicka (např. z důvodu nachlazení)

psychologický šum

- tlumočnickova únava, stres či nervozita
- ztráta pozornosti z důvodu vyrušení (zvonící telefon, kolega dobývající se do kabiny)
- předsudky a předpojatost na straně řečníka, tlumočnicka či adresáta sdělení

sémantický šum

- příliš odborná slovní zásoba či žargon v řečnickově projevu
- vysoká informační hustota projevu
- terminologická inkonzistence v řečnickově projevu
- kulturní rozdíly mezi řečníkem a adresátem sdělení

nezařazené typy šumu

- rychlé nebo pomalé tempo řečníka
- čtený projev
- řečníkův přízvuk
- neobvyklý styl řečnickova projevu
- řečníkův projev v jazyce, který není jeho mateřštinou (angličtina jako *lingua franca*)

Předkládaný výčet je pouze prozatímní a neúplný a bude rozšířen za pomoci šetření mezi tlumočníky z praxe. Dotazníkové šetření by mělo jednak pomoci zjistit, jakou důležitost jednotlivým druhům šumu přikládají sami tlumočníci, jednak by mělo pomoci doplnit důležité typy šumu, které diplomantka při tvorbě seznamu opomněla.

EMPIRICKÁ ČÁST

Empirická část práce se soustředí na dvě oblasti: na klasifikaci jevů, které mohou tlumočníci vnímat jako šum, za pomoci krátkého dotazníkového šetření, a na experiment, který zkoumá, nakolik jsou tlumočníci při ST ovlivněni dávkovým šumem.

Dotazníkové šetření, které provádíme, se zabývá šumy v procesu ST všeobecně. Má pomoci pochopit, co konkrétně mohou tlumočníci jako šum vnímat a jak se s nežádoucími vlivy vyrovnávají. Dotazník nám umožní získat údaje od většího množství respondentů, navíc do něj můžeme zahrnout respondenty s různými jazykovými kombinacemi (za předpokladu, že je jedním z tlumočnickových pracovních jazyků čeština, případně slovenština). Jsme si nicméně vědomi, že možnosti dotazníkového šetření jako metody empirického výzkumu jsou do značné míry omezené: dotazník zkoumá pouhé postoje respondentů, ti jej navíc vyplňují s odstupem a spoléhají se jen na svou paměť (nemáme např. možnost požádat respondenty o vyplnění dotazníku po konferenci, při níž se museli s řadou šumů potýkat).

Cílem práce je ale i experimentálně prozkoumat, jaké konkrétní dopady může šum na tlumočení mít. Koncept šumu je poměrně široký, navíc je u některých šumů (např. šum označovaný psycholingvisty jako šum psychologický či sémantický, tedy např. stres, tréma či problémy s přízvukem) velmi obtížné manipulovat s nimi jako s nezávislou proměnou a přitom zajistit, aby měli účastníci experimentu podobné výchozí podmínky. Jako šum, který lze poměrně snadno uměle generovat i měřit, se nabízí šum zvukový. V této oblasti je navíc možné se alespoň částečně inspirovat dvěma již provedenými experimenty (viz oddíl 5.2.1).

Zároveň se při navrhování experimentu naskytla možnost použít pro umělé generování zašuměného kanálu model (nebo spíše modely), které na základě nahrávky reálné komunikace namodeloval Jiří Milička (2015). Kolega Milička se navíc nabídl, že pomůže odborně zaštitit technickou stránku experimentu, přičemž analýza zašuměných nahrávek a přetlumočeného výkonu pomocí jeho vlastní metodologie mu bude zároveň jedním z nástrojů k ověření, jak jeho teoretické modely fungují v praxi. Od interdisciplinárního a triangulačního charakteru výzkumu si slibujeme ucelenější pohled na dopady šumu na mluvenou komunikaci.

6. Dotazníkové šetření

Z teoretické části práce vyplývá, jak široká může být definice šumu. Zároveň se nám při studiu dostupné literatury nepodařilo najít žádnou translatologickou práci, která by se problematikou šumu při tlumočení soustavněji zabývala, nebo by se jej alespoň pokusila definovat. Mnohé

diskuse s kolegy i pedagogy o teoretické části práce přitom přispěly k tomu, že se potenciální seznam šumů při ST ještě výrazně rozšířil.

Na základě těchto zjištění jsme se rozhodli provést dotazníkové šetření, které mělo pomoci získat data o tom, jak sami tlumočníci vnímají šum při simultánním tlumočení v každodenní praxi. Cílem dotazníku bylo oblast orientačně zmapovat, o detailnější výzkum jsme se nepokoušeli mj. vzhledem k tomu, že se nám nepodařilo objevit žádné šetření na dané téma, z něž bychom při přípravě dotazníku mohli vycházet a mohli se tak zaměřit např. na zkoumání pouze jedné kategorie šumů.

V rámci šetření nebyly testovány žádné specifické, předem formulované hypotézy. Zvolili jsme naopak explorativní přístup, který je pro zmapování dosud neprobádané oblasti vhodnější. Tento přístup umožňuje prozkoumat daný fenomén, aniž by se badatel příliš brzy omezoval jen na určité stránky zkoumaného (Gile 1998; Hale a Napier 2013, s. 11–12). Snažili jsme se proto získat větší množství dat, která bude možné kvantifikovat a na jejich základě sestavit klasifikaci nejrozličnějších druhů šumu. Pro využití dotazníků jsme se rozhodli kvůli jejich relativní časové nenáročnosti, přehlednosti a také snazšímu zpracování údajů, zejména v případě, kdy dotazování probíhá elektronicky.

Dotazníkové šetření mělo pomoci odpovědět na následující výzkumné otázky:

- Jaké vlivy vnímají tlumočníci jako šum?
- Jsou některé druhy šumu pro tlumočníky natolik rušivé, že kvůli nim raději odmítnou tlumočit?
- Využívají tlumočníci k prevenci šumu či jeho překonání specifické strategie?

Po skončení šetření byl vytvořen seznam jednotlivých druhů šumu rozšířený o odpovědi dotazovaných, přehledně rozdělený do kategorií podle toho, k čemu se šumy vztahují (projev, řečník, prostor apod.).

6.1. Příprava a realizace dotazníkového šetření

Při přípravě dotazníku jsme vycházeli z doporučení několika odborných příruček, translatologických, sociologických i lingvistických (Disman 1993; Hale a Napier 2013; Hendl 2015; Chromý 2014; Reichel 2009). Otázky i samotný výčet šumů, který měl být respondentům předložen k ohodnocení, byly mj. sestavovány na základě rozhovorů s kolegy, které jsme uvažovali jako potenciální respondenty. Tento postup koncepce otázek uváděný v odborné literatuře (Chromý 2014, s. 13) nám byl užitečný mj. i proto, že jsme nemohli vycházet z žádného podobného šetření.

Cílovou populací, na kterou byly dotazníky směřovány, byli ti praktikující tlumočníci, kteří simultánně tlumočí. Dotazníky byly distribuovány také mezi studenty, neboť i oni se při nácviu tlumočení setkávají s nejrůznějšími šumy a je pravděpodobné, že na ně budou reagovat jinak než profesionální tlumočníci. Informaci o tom, kdo je cílovou skupinou, jsme vždy uváděli jak v průvodním textu k online dotazníku, tak v úvodu samotného dotazníku, zároveň jsme na závěr mezi demografické otázky zařadili i dvě kontrolní behaviorální otázky, která se respondentů dotazovaly, zda a jak často tlumočí (jejím účelem bylo odhalit, zda dotazník nevyplnili i lidé, kteří s tlumočením zkušenost nemají).

Při výběru vzorku jsme využívali zejména tzv. techniky sněhové koule – kontaktovali jsme nám známé tlumočníky a všechny respondenty jsme v průvodním textu požádali, aby dotazník šířili i mezi své kolegy. Respondenti tedy dotazník vyplňovali na základě dobrovolnosti, pro zvýšení jejich ochoty jsme se snažili jednak o poutavý průvodní text, jednak o co nejkratší dotazník. Dotazník byl vyplňován elektronicky. To umožnilo mj. poměrně nenáročnou distribuci pomocí několika kanálů. Nám známým potenciálním respondentům jsme odkaz na dotazník zasílali přímo e-mailem, dále byl odkaz uveřejněn ve facebookové skupině Simultánní blekotání, v níž se sdružují (nejen) čeští tlumočníci a překladatelé. S prosbou o šíření dotazníku jsme oslovili i ústředí organizací ASKOT a JTP, výrazně nám také pomohl pan Roderick Jones z Generálního ředitelství pro tlumočení Evropské komise, který dotazník velmi ochotně rozeslal mezi své kolegy. Nevýhodou elektronické administrace dotazníku nicméně bylo, že nebylo možné žádným způsobem ověřit návratnost dotazníku, případně opakovaně oslovit ty respondenty, kteří ještě neodpověděli, jednoduše proto, že jsme neměli přehled o tom, ke komu se dotazník dostal ani kdo ho již vyplnil.

Odborná literatura se víceméně shoduje na požadované délce dotazníku. Chromý uvádí, že by vyplňování dotazníku nemělo přesáhnout 25–30 minut (2014, s. 11), stejný časový údaj uvádí i Hale a Napier (Hale a Napier 2013), podle nichž je také optimální, když se časová náročnost dotazníku pohybuje mezi 10 a 15 minutami. Dotazník byl proto koncipován tak, aby jeho vyplnění zabralo přibližně 10 minut. Menší počet otázek a celkově kratší dotazník měl předejít nepravdivosti odpovědí, případně úmrtnosti respondentů, tedy situaci, kdy respondenti vyplňování dotazníku v jeho průběhu zanechají. Ze stejného důvodu také dotazník obsahoval pouze minimální nutné množství otevřených otázek. Otevřené otázky jsou na rozdíl od otázek uzavřených či polootevřených časově náročnější, proto mají respondenti tendenci na ně odpovídat co nejstručněji nebo je dokonce přeskakovat (Chromý 2014, s. 14). To, co uvádí literatura, potvrzuje koneckonců i naše vlastní praxe. Na druhou stranu bylo nutné do dotazníku

zařadit několik doplňkových otevřených otázek, které byly ideálním nástrojem pro rozšíření výčtu faktorů, které tlumočníci vnímají jako šum (jeden z cílů dotazníkového šetření). Otázky týkající se vzdělání tlumočnicků byly koncipovány jako polouzavřené.

Dotazník byl vytvořen online nástrojem Google Forms, v němž lze snadno sestavovat profesionálně vypadající dotazníky a rovnou je elektronicky administrovat. Právě profesionální vzhled dotazníků by měl pomoci zvýšit důvěryhodnost dotazníků a tím i jejich návratnost (Chromý 2014; Hale a Napier 2013). Dotazníky vytvořené pomocí nástroje Google Forms jsou přehledné, vzdušné a je u nich možné nastavit vhodné barevné pozadí. Nespornou výhodou je také možnost na základě rozřazovací otázky přidat nebo naopak vynechat otázky doplňující.¹⁶ Tento online nástroj navíc automaticky vyhodnocuje výsledky a odpovědi na jednotlivé otázky přehledně zobrazuje ve formě grafů, přitom zaručuje (alespoň povrchovou) anonymitu respondentů. V neposlední řadě pro výběr tohoto nástroje hovořila i možnost snadno rozeslat odkaz na dotazník e-mailem a pro respondenty možnost jeho snadného vyplnění nejen na počítači, ale i na tabletu či chytrém telefonu.

Dotazník je v plném znění dostupný v příloze této práce. Jeho úvodní strana obsahovala obecné informace o dotazníku samotném a o této diplomové práci, součástí bylo i krátké poděkování respondentům a informace o tom, že se dotazník týká tlumočení pouze simultánního. Zároveň první stránka informovala o anonymitě výzkumu a jejím odkliknutím respondenti udělili informovaný souhlas ke zpracování vyplněných údajů.

Vzhledem k tomu, že se izolovaným rušivým vlivům v teorii tlumočení věnují některé výzkumy a zároveň jsou tyto jevy reflektovány v didaktice, vycházíme z předpokladu, že si tlumočníci budou existence šumů vědomi. V úvodu samotného dotazníku byl přesto krátce a stručně vysvětlen samotný koncept šumu, použili jsme co nejširší definici, abychom respondenty neovlivňovali a nesměřovali konkrétním směrem. Vysvětlení znělo následovně:

Šum označuje jakýkoliv rušivý faktor či vliv, který narušuje přenos sdělení od odesílatele k adresátovi a může sdělení zkreslit.

Na základě dostupné literatury a diskusí se studenty, profesionálními tlumočníky i pedagogy byl vytvořen seznam možných druhů šumu. Ten byl v první, postojové otázce respondentům předložen k ohodnocení od nejrušivějších po nejméně rušivé faktory. Jako hodnotící stupnici

¹⁶ Pokud tedy v dotazníku respondent na otázku č. 5 (*Používáte nějaké strategie, které vám pomáhají rušivým faktorům předcházet nebo se s nimi vyrovnat?*) odpověděl kladně, následovaly dvě doplňující otázky ke strategiím, odpověděl-li záporně, nástroj Google Forms automaticky zobrazil otázku č. 8.

jsme zvolili tzv. sémantický diferenciál (Osgoodovu škálu). Škála měla 5 stupňů, stupeň 1 označoval šum nejméně rušivý a stupeň 5 šum nejrušivější. Následovala otevřená otázka, u níž respondenti mohli vyplnit jakýkoliv jiný rušivý faktor, se kterým se při své praxi setkali.

Následující otázka zjišťovala, zda respondenti některý z rušivých faktorů vnímali jako natolik omezující, že kvůli němu odmítli tlumočit. Seznam posuzovaných šumů byl totožný se seznamem v otázce jedna, respondenti měli uvést, zda kvůli danému šumu někdy tlumočení odmítli, případně zda sice tlumočili, ale zároveň upozornili organizátory či posluchače na sníženou kvalitu tlumočení z důvodu nekvalitního vstupu. I po této otázce následovala otevřená otázka, v níž mohli respondenti uvést jakýkoliv jiný druh šumu, který je někdy přinutil tlumočení odmítnout.

Následující tři otázky se již týkaly strategií, které respondenti používají k tomu, aby před akcí nebo během ní eliminovali vliv rušivých faktorů na svůj výkon. Dotazník zjišťoval, zda a jaké takové strategie respondenti využívají a jestli se o nich radí s kolegy.

Závěrečná část dotazníku obsahovala otázky dotazující se zejména na demografické údaje. Ty měly mj. také pomoci určit, zda je respondent studentem nebo již profesionálním tlumočnickem. Ptaly se také na vzdělání respondentů, neboť nás zajímalo, zda respondenti s tlumočnickým vzděláním vzhledem k intenzivní tlumočnické přípravě během studia budou častěji disponovat strategiemi pro překonávání šumů či se budou méně zdráhat tlumočení odmítnout. Zařadili jsme také kontrolní otázku, která se dotazovala, zda a jak často respondenti tlumočí. Nakonec jsme připojili ještě poděkování, kontakt a v prvním kole distribuce dotazníků také výzvu k účasti v experimentu.

Sled otázek měl být co nejlogičtější, od obecnějších otázek ke konkrétnějším. Až na konec dotazníku byly umístěny demografické otázky – jedná se všeobecně o otázky nudnější a respondent na ně může odpovídat téměř automaticky. Proto jsme složitější a zajímavější otázky zařadili na začátek, kdy ještě respondent dotazník vyplňuje s nadšením. Při sestavování dotazníku jsme se snažili otázky formulovat tak, aby byly srozumitelné, jednoznačné a nesugestivní, důležité bylo se vyhnout otázkám dvouhlavňovým (Hale a Napier 2013; Chromý 2014). Vzhledem ke specifickému zacílení na populaci tlumočnicků jsme naopak při navrhování dotazníku upustili od vysvětlování některých odborných termínů – přestože literatura užívání profesní terminologie a žargonu nedoporučuje (Hale a Napier 2013), považovali jsme vysvětlování termínů jako *stres*, *tréma*, *nervozita* či *neobvyklý řečníkův styl* za bezpředmětné. Z omylu nás vyvedl předvýzkum – mezi respondenty, kteří dotazník testovali, byla i

praktikující tlumočnice bez tlumočnického vzdělání, pro niž byly některé termíny nejednoznačné. Proto jsme se rozhodli je ve finální podobě dotazníků rozvést, vysvětlit či nahradit pojmem jednoznačnějším.

Dotazník byl po sestavení konzultován s několika kolegy, poté jsme již provedli předvýzkum na vzorku 8 respondentů, převážně z řad studentů ÚTRL. Předběžné testování mj. ukázalo, že je potřeba některé otázky reformulovat, aby byly jasnější, případně změnit instrukce pro jejich vyplnění. Navíc předvýzkum diplomantce umožnil se ještě před započítáním ostrého dotazování hlouběji seznámit s nástrojem Google Forms a plně tak využít jeho potenciál.

Dotazování probíhalo od července do prosince 2016, na základě prvních rozeslaných dotazníků se navíc podařilo rekrutovat několik účastníků pro experiment.

Veškeré výsledky dotazníkového šetření jsou zpracovány v následujících podkapitolách. Jednotlivé dotazníky jsou pro zachování anonymity respondentů uchovány v archivu autorky práce, k dispozici jsou pouze na vyžádání.

6.2. Zpracování shromážděných dotazníků

Po skončení dotazování byly odpovědi získané za pomoci nástroje Google Forms překontrolovány a dále zpracovávány v programu MS Excel, kde byly také zakódovány odpovědi na otevřené otázky (otázky č. 2, 4, 6 a 8). Některé výpočty a grafy byly připraveny ve statistickém programu R.

Dotazníky byly zpracovány jednak přímo pomocí nástroje Google Forms, jednak v excelové tabulce, do níž byly zakódovány odpovědi na čtyři otevřené otázky

Před samotnou analýzou dat bylo nutné některé odpovědi vyřadit. Celkem jsme získali 72 vyplněných dotazníků. Jeden respondent ale dotazník vyplnil dvakrát (pravděpodobně kvůli technické chybě), druhá zaznamenaná odpověď proto byla vyřazena. Mezi sebrané dotazníky také aplikace Google Forms zahrnula jeden exemplář, který neobsahoval jedinou odpověď, ani tento dotazník do analýzy nebyl zahrnut.

Dalších 5 respondentů dotazník sice vyplnilo, ale na kontrolní otázku č. 10 (*Pracujete jako tlumočnick?*) odpověděli záporně, i jejich odpovědi byly vyřazeny, neboť dotazník cílí na praktikující tlumočnick. Nevyřazovali jsme naopak odpovědi studentů, kteří zároveň už aktivně tlumočí mimo hodiny tlumočení na ÚTRL (a na kontrolní otázku č. 10 tedy odpověděli kladně), jejich zkušenosti z praxe považujeme za relevantní (viz také pododdíl 6.3.1.3).

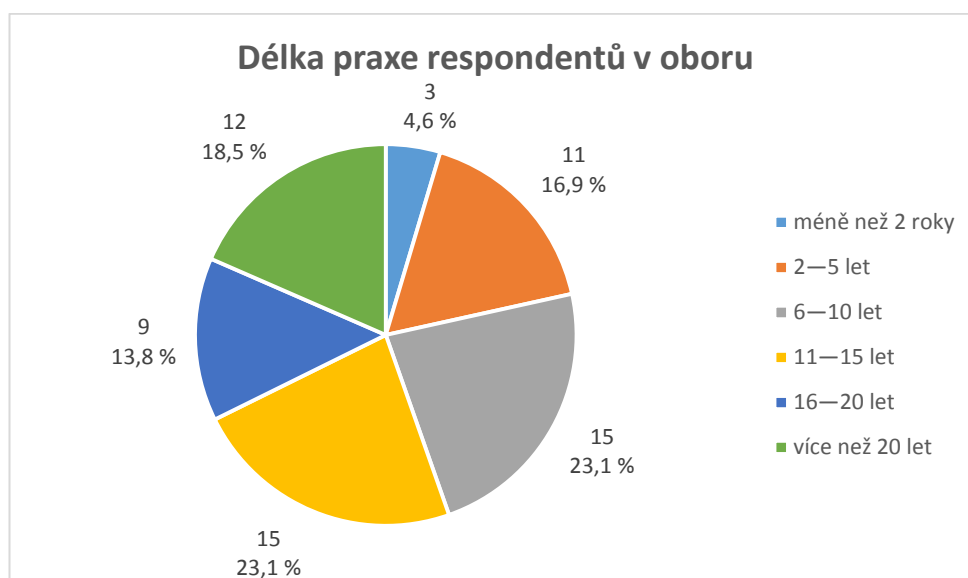
6.3. Analýza dat

6.3.1. Respondenti

Po odstranění nerelevantních dotazníků bylo možné analyzovat odpovědi od 65 respondentů, dotazník přitom vyplnilo poměrně široké spektrum tlumočnicků. U jednotlivých kategorií uvádíme jak počet respondentů, tak procentuální podíl jednotlivých kategorií se zokrouhlením na jedno desetinné místo. U vybraných odpovědí na otevřené otázky citujeme i číslo respondenta, resp. vyplněného dotazníku.

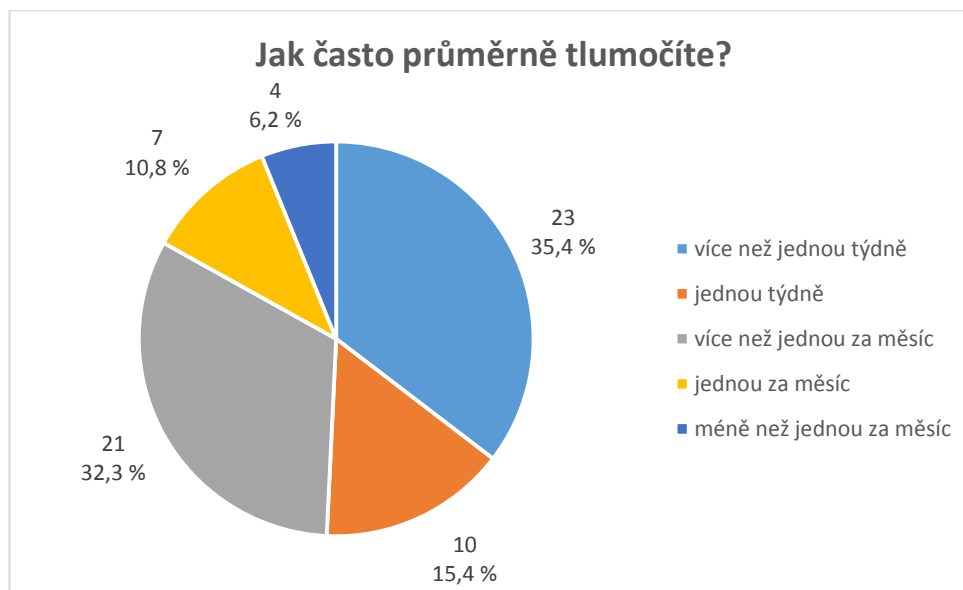
6.3.1.1. Délka praxe a frekvence tlumočení

Nejprve provedeme analýzu vzorku z hlediska délky praxe v oboru (viz *Graf 1*). Více než polovina respondentů (55,4 %) tlumočí 11 let a déle: 15 respondentů (23,1 %) tlumočí 11–15 let, 9 respondentů (13,8 %) tlumočí 16–20 let a 12 respondentů (18,5 %) tlumočí více než 20 let. Dále 15 respondentů (23,1 %) tlumočí 6–10 let, 11 respondentů (16,9 %) tlumočí 2–5 let a pouze 3 respondenti (4,6 %) profesionálně tlumočí méně než 2 roky (z toho jeden je stále ještě studentem).

Graf 1: Délka praxe respondentů v oboru

Jak ukazuje *Graf 2*, celkem 50,8 % respondentů (33 dotazovaných) tlumočí alespoň jednou týdně, z toho 23 respondentů (35,4 %) tlumočí více než jednou týdně a 10 respondentů (15,4 %) v průměru jednou týdně. Dalších 28 (44,1 %) respondentů tlumočí alespoň jednou měsíčně, z toho 21 (32,3 %) více než jednou a 7 (10,8 %) pouze jednou za měsíc. Jen 4 respondenti (6,2 %) tlumočí méně než jednou měsíčně.

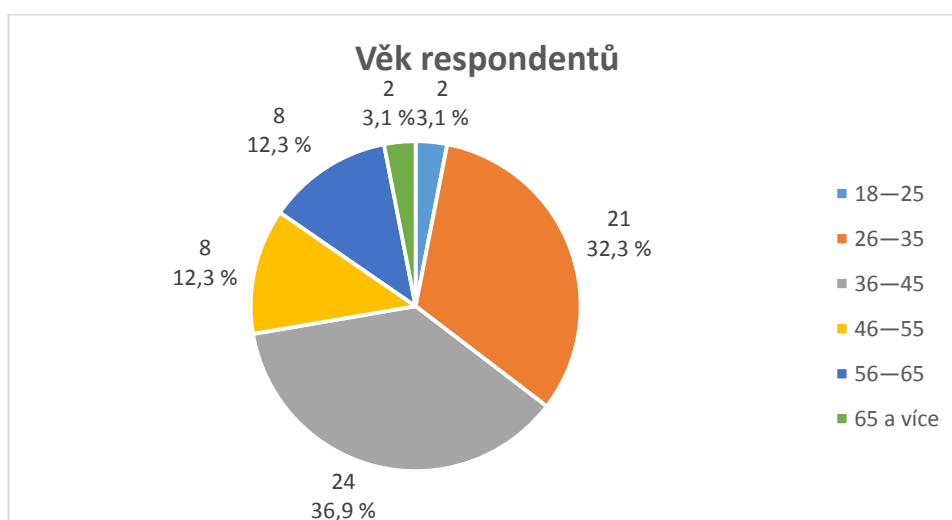

Graf 2: Frekvence tlumočení u respondentů

Z výše uvedené analýzy vyplývá, že 50,8 % dotazovaných tlumočí alespoň jednou týdně a 44,1 % alespoň jednou měsíčně, zároveň má 55,4 % respondentů více než 10 let praxe a 23,1 % tlumočí déle než 5 let. Troufáme si proto říci, že jsou ve vzorku dostatečně zastoupeni profesionální tlumočníci s bohatými zkušenostmi z praxe.

6.3.1.2. Věk

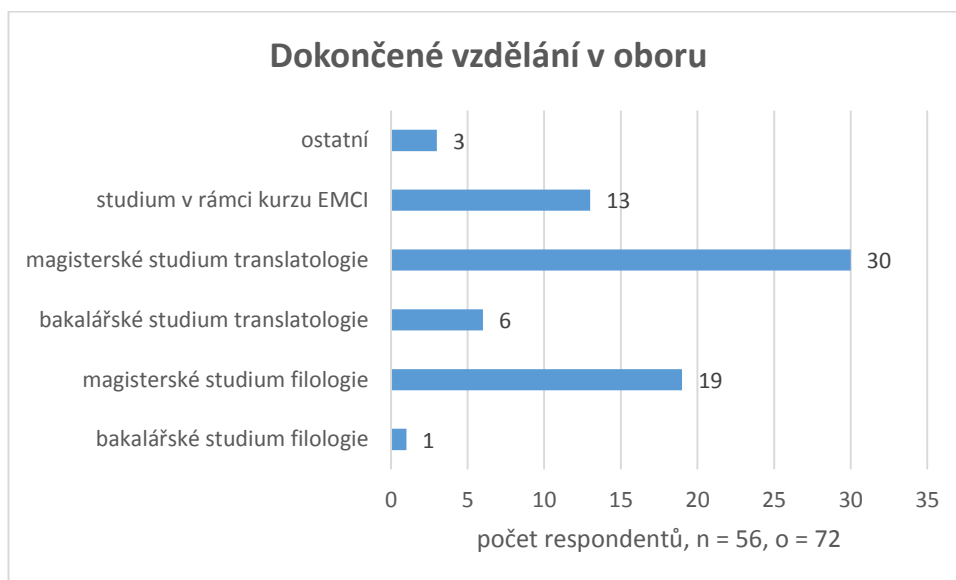
Pro úplnost uvádíme ještě rozložení respondentů z hlediska věku. Nejvíce jsou zastoupeni tlumočníci v kategorii 36–45 let (24 respondentů, 36,9 %). Druzí nejpočetnější jsou tlumočníci ve věku 26–35 let (21 respondentů, 32,3 %). Stejným dílem jsou zastoupeny kategorie 46–55 let a 56–65 let (obě po 8 respondentech, tj. 12,3 %), stejně tak kategorie 65+ a 18–25 let (obě po 2 respondentech, tj. 3,1 %).

Graf 3: Věk respondentů

6.3.1.3. Vzdělání

Podívejme se ještě na vzdělání respondentů. Drtivá většina z nich, tj. 86,2 % (56 respondentů) má dokončené tlumočnické či jazykové vzdělání. Respondentů s dokončeným vzděláním jsme se dotazovali i na obor, který vystudovali, při výběru mohli zaškrtnout více možností. Vzdělání respondentů přehledně ukazuje *Graf 4*.

Graf 4: Vzdělání respondentů

5 respondentů (7,7 %) uvedlo, že tlumočnický obor právě studují, z toho 1 je studentem kurzu EMCI a 4 studují v rámci magisterského programu tlumočení na ÚTRL. Při analýze dotazníku jsme váhali, zda studenty ze vzorku nevyloučit, nakonec jsme tak neučinili jednak kvůli délce jejich praxe a tomu, jak často tlumočí, jednak proto, že pečlivě zodpověděli otevřené otázky a uvedli do nich mnoho zajímavých postřehů. Délku praxe studujících respondentů a typ studia shrnuje *Tabulka 1*.

respondent	typ studia	délka praxe	četnost tlumočení
R 2	magisterské studium translatologie	2–5 let	méně než jednou za měsíc
R 3	magisterské studium translatologie	2–5 let	více než jednou za měsíc
R 15	magisterské studium translatologie	méně než 2 roky	více než jednou za měsíc
R 27	studium v rámci kurzu EMCI	6–10 let	jednou týdně
R 32	magisterské studium translatologie	2–5 let	více než jednou za měsíc

Tabulka 1: Studenti: typ studia a délka praxe

4 respondenti (6,2 %) ani jazykové, ani tlumočnické vzdělání nemají.

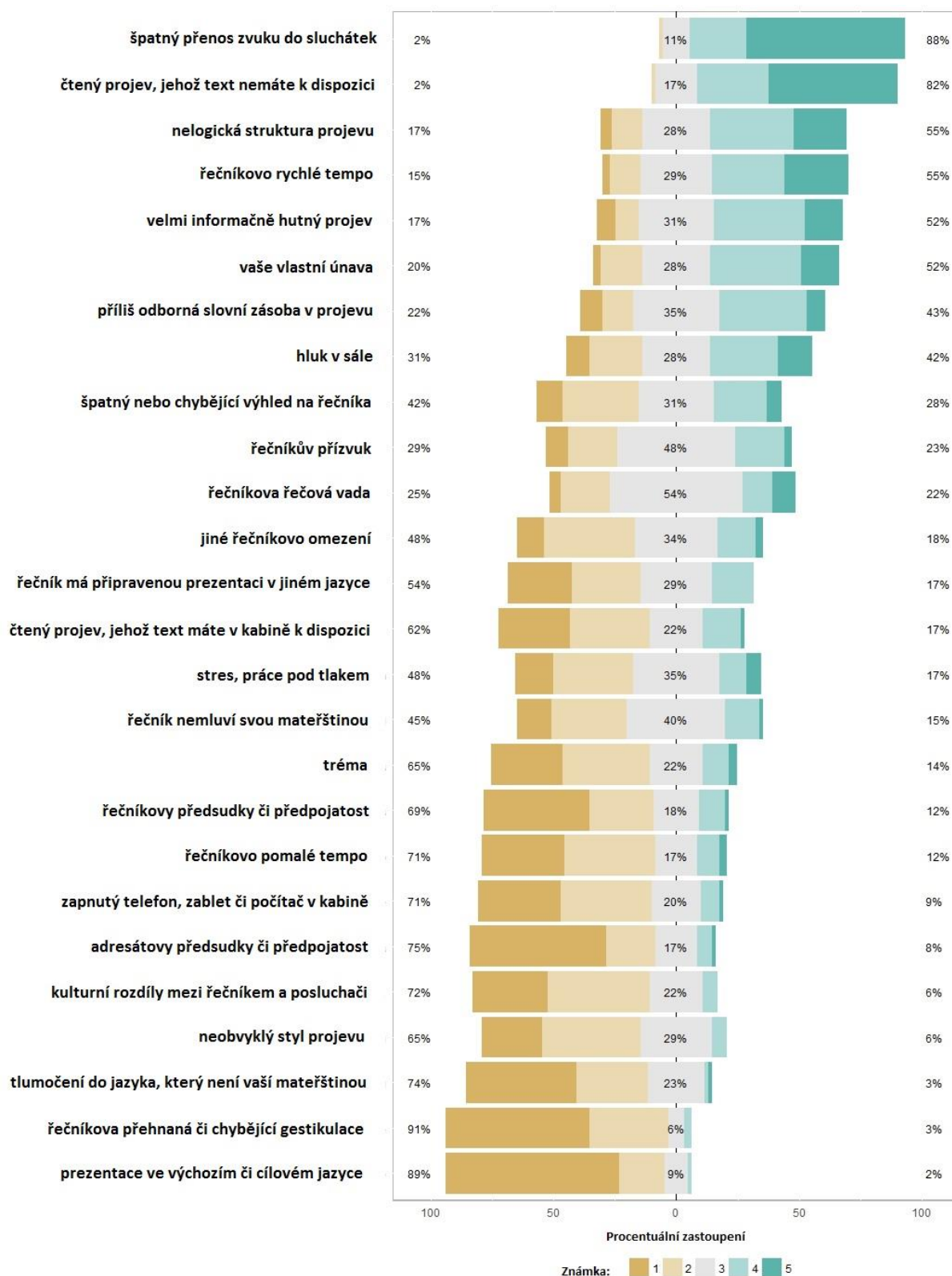
6.3.2. Jednotlivé otázky

6.3.2.1. *Uved'te prosím, nakolik vás následující faktory při simultánním tlumočení ruší či ovlivňují a ztěžují vám převod sdělení z výchozího jazyka do cílového (otázka č. 1)*

V první otázce dotazníku respondenti na Osgoodově škále hodnotili celkem 26 rušivých faktorů. Hodnoticí škála měla 5 stupňů, přičemž známka 1 byla vyhrazena pro faktory nejméně rušivé a známka 5 označovala faktory nejrušivější. Procentuální zastoupení odpovědí pro jednotlivé faktory přehledně zobrazuje *Graf 5*: v odstínech zelené jsou známky 4 a 5, tedy nejhorší hodnocení, v odstínech hnědé známky 1 a 2, tedy známky nejlepší. Procenta v levém sloupci označují podíl známek 1 a 2, procenta v prostředním sloupci podíl udělených známek 3, procenta v pravém sloupci označují podíl známek 4 a 5. Nejrušivější faktory jsou tedy uvedeny v horní části grafu, analogicky nejméně rušivé faktory v části spodní.

Nejvíce respondenty ruší **špatný přenos zvuku do sluchátek**, známky 4 a 5 mu udělilo celých 88 % (57) respondentů (známku 5 udělilo 42 respondentů, známku 4 udělilo 15 respondentů). Jako druhá nejrušivější se umístila situace, kdy **řečník čte projev, jehož text tlumočnick nemá k dispozici**, známky 4 a 5 jí udělilo 82 % (53) respondentů. Následuje **nelogická struktura projevu**, kterou známkami 4 a 5 hodnotí 55 % (36) respondentů, dále **řečnickovo rychlé tempo** (též 55 %, tj. 36 respondentů) a **informačně hutný projev** (52 %, tj. 34 respondentů).

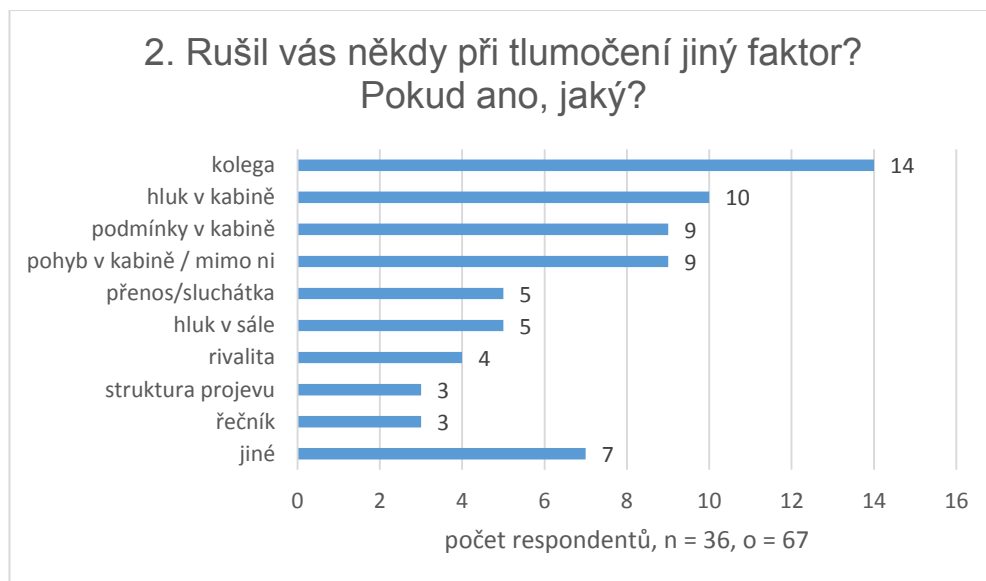
Naopak nejméně respondenty ruší **prezentace v cílovém či výchozím jazyce** (1 respondent udělil známku 4), **řečnickova gestikulace** (známku 4 udělili 2 respondenti, tj. 3 %) a **tlumočení do jazyka, který není tlumočnickovou mateřštinou** (jednou známka 4 a jednou známka 5, celkem 3 %).

Graf 5: Uved'te, nakolik vás při ST ruší následující faktory (otázka č. 1)

6.3.2.2. Rušil vás někdy při tlumočení jiný faktor? Pokud ano, jaký? (otázka č. 2)

Otázka č. 2 byla otázkou otevřenou, která měla pomoci doplnit výčet vlivů, které tlumočníci považují při ST za rušivé – respondenti zde byli vyzváni, aby doplnili rušivé vlivy, které v otázce 1 chyběly. Na otázku odpovědělo 36 respondentů (55,4 %). Dotazovaní velmi často uváděli hned několik rušivých faktorů, pro přehlednost byly odpovědi rozděleny do 10 kategorií, viz Graf 6.

Graf 6: Rušil vás někdy při tlumočení jiný faktor? Pokud ano, jaký? (otázka č. 2)

Nejčastěji bylo jako rušivý vliv uváděno **chování kolegy v kabině** – zmínilo jej 14 respondentů (38,9 %). R 3 zmiňuje *celkově nenaučené booth manners*, zaznívají i další konkrétní nešvary: *kolegyně pilující či lakující si nehty* (R 37); *hlučně svačící kolega v kabině* (R 44, podobně R 39, R 42, R 46, R 51, R 60); *silný parfém* (R 46). Čtyři respondenti (8,3 %) si stěžují přímo na nekolegiálnost či dokonce rivalitu v tlumočnické kabině: R 48 jmenuje *atmosféru v kabině, zejména nedostatečnou kolegiálníitu či spíše rivalitu*; R 47 zmiňuje kolegy, kteří *tlumočí a při tom si stále čtou v notebooku*, dále „*boj*“ o mikrofon či *kolegu, který je kritický ke všem a ke všemu*; R 50 kromě boje o mikrofon jako rušivou vnímá i přílišnou kolegovu snahu o pomoc – *kolega v kabině, který mě při tlumočení sleduje upřeným pohledem, případně kývá, jakoby na souhlas s tím, co říkám*.

10 respondentům (27,8 %) vadí **hluk v kabině**, ilustrativní je odpověď R 42: *prakticky vše, co má zvukový projev, např. hlasité šustivé listování, zvuk tužky na papíře při psaní, nalévání minerálky, hledání předmětu v tašce atd., ať už u řečníka či u kolegy v kabině*. 5 respondentů (13,9 %) uvedlo příklady ruchů v sále, zřejmě aby rozvedli odpověď z otázky č. 1: R 21 zmiňuje

brečící dítě v sále; R 33 kritizuje šeptákové tlumočení; R 61 a R 33 zmiňují špatně odhlučněnou kabinu.

Třetím nejčastěji uváděným rušivým vlivem jsou **klimatické podmínky v kabině**: *nevhodné podmínky v kabině, např. dusno, špatný vzduch, nedostatek vody (R 4); teplo v kabině, nedostatek čerstvého vzduchu (R 9, R 27); teplota v kabině je často srovnatelná s tropy (R 25); tlumočnická kabina postavená na mřížce s podlahovým topením – neuvěřitelné vedro v kabině (R 26); kromě vedra či dusna vadí i chlad – velké horko/zima v kabině (R 44).* Na nevhodné pracovní prostředí si stěžuje 9 respondentů, tedy celá čtvrtina těch, kteří druhou otázku zodpověděli.

Dalším zmiňovaným šumem je **pohyb v kabině či mimo ni**, případně vstup cizích osob do kabiny v průběhu ST, citovalo jej 9 respondentů (25 %). R 52 např. zmiňuje oba dva tyto případy – *vstup cizích osob do kabiny, přecházení či postávání účastníků v těsné blízkosti kabiny či před ní; podobně R 61 – kabina byla ve vedlejší místnosti, ale nebyla to fyzicky kabina, jen stůl se zařízením, a danou místností procházeli různí lidé (např. číšníci), byť procházeli nehlučně; přítomnost další osoby v kabině či snaha se do kabiny dostat při tlumočení; lidé, kteří si stoupli přímo před kabinu (někdy s telefonem).*

Telefon ostatně vadí nejen R 61. Celkem 5 respondentů (13,9 %) si stěžuje na problémy se **zvukovým přenosem či sluchátky** (nad rámec otázky č. 1, která se mj. i na špatný zvukový přenos dotazuje a v níž se tento faktor umístil jako nejhorší), problémem je právě *i interference mobilních telefonů s tlumočnickou technikou slyšitelné ve sluchátkách (R 52, podobně R37).* R 39 problematiku ještě upřesňuje: *je velký rozdíl, jestli zapnutý mobil/tablet chytá mobilní signál nebo jen wifi. Signál je velmi rušivý i při vypnutém zvuku. Přístroj zapnutý na režim letadlo neruší.*

Opět nad rámec otázky 1 si 3 respondenti (8,3 %) stěžují na **strukturu projevu**: *řečník se v dobré víře snažil zpomalit projev, aby byl tlumočitelný, a zastavil se vždy před ,a‘ apod., takže nešlo přetlumočit logické návaznosti (R 19); nepříjemné je, když mluvčí zmiňuje mnoho jmen, která ale dopředu nejsou známá; také se mi stalo, že mluvčí začal básnit, což bylo de facto nemožné převést (R 25); R 30 zmiňuje faktory často vzpomínané při výuce tlumočení: rychlý, stylisticky propracovaný projev, jehož text není k dispozici předem; výčty jmen/názvů, která nejsou k dispozici předem.*

Stejný počet respondentů (3, tj. 8,3 %) ruší **řečnickovo chování**: *naprosté ignorování tlumočnicků ze strany řečníků* (R 19); *[řečnickovo] tukání do mikrofonu, zda funguje* (R 37); *řečník šustí před mikrofonem papíry či se odvrací od mikrofonu* (R 40).

10 zmíněných ruchů (27,8 %) nebylo možné zařadit do žádné výše uvedené kategorie a spadly proto do kategorie **jiné**. Sem patří např. *vizuální reakce na tlumočení ze strany adresáta, důležitost adresáta* (např. *vysoký/důležitý státní úředník apod.*) (R 3); *nevyhovující tvrdá sluchátka* (R 25) či *nepozornost (neřku-li nezám) posluchačů* (R 63). R 53 zmiňuje faktor *nikoliv rušivý, ale ztěžující – pokud se organizátor/moderátor rozhodne, že vynechá pauzu, protože toho mají hodně/přetahují/nestíhají*.

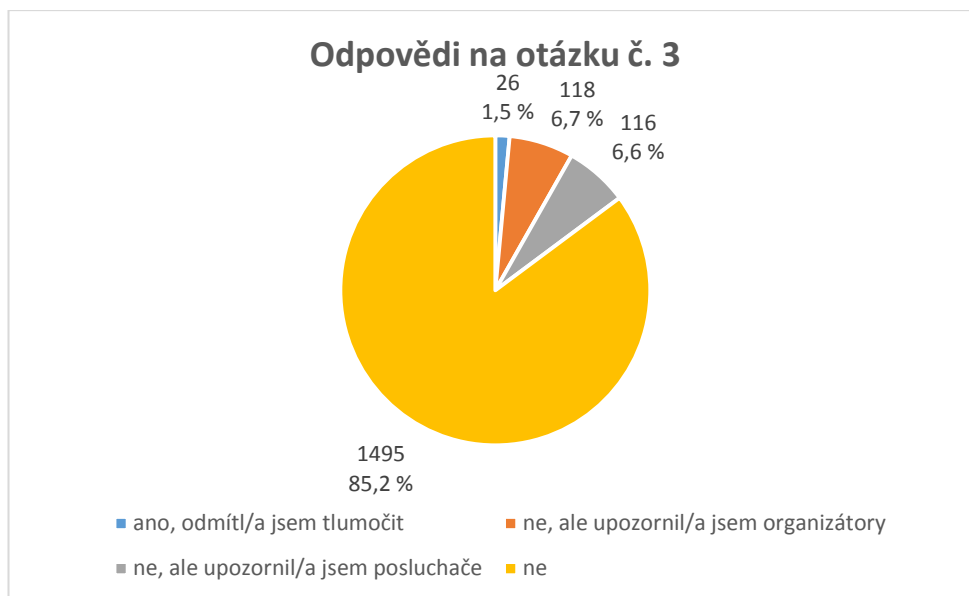
R 33 k otázce 1 doplňuje, že u výše uvedených záležitostí *na intenzitě šumu* (např. *cizí přízvuk může být zcela znemožňující tlumočení, nebo naopak vůbec nevadit*).

Z výše uvedených odpovědí vyplývá, že kromě faktorů vyjmenovaných v otázce 1 tlumočnický nejvíce ruší neohleduplný kolega v kabině, hluk v kabině (který ostatně může právě kolega sám způsobovat), nepříjemné ovzduší a teplota v kabině a kdokoliv, kdo se do kabiny dobývá, případně zakrývá výhled z ní.

6.3.2.3. Odmítl/a jste někdy kvůli některému z následujících rušivých faktorů tlumočit (před tlumočením nebo během něj)? (otázka č. 3)

Třetí otázka dotazníku měla zjistit, zda kvůli některému rušivému faktoru respondenti někdy odmítli tlumočit. Respondenti při hodnocení každého faktoru vybírali ze 4 možností: buď tlumočení odmítli, nebo na rušivý faktor upozornili organizátory či posluchače, případně kvůli danému faktoru tlumočení nikdy neodmítli.

Následující koláčový graf přehledně ukazuje, že tlumočníci v drtivé většině případů kvůli zmíněným rušivým faktorům tlumočení nikdy neodmítli. Všichni respondenti celkem pro jednotlivé varianty vybrali 1 755 různých možností. Z toho v 1 495 případech (85,2 %) respondenti vybrali možnost, která znamenala, že neodmítli tlumočit, ani na možnou sníženou kvalitu tlumočení z důvodu šumu neupozornili posluchače či organizátory. Možnost *ano, odmítl/a jsem tlumočit* byla vybrána v 26 případech (1,5 %), možnost *upozornil/a jsem organizátory* v 6,7 % případů a možnost *upozornil/a jsem posluchače* v 6,6 % případů.

Graf 7: Odpovědi na otázku č. 3

Mohlo by se zdát, že stejně jako u otázky 1 i zde respondenti jednotlivé faktory hodnotí na škálovací stupnici, jednotlivé možnosti ale škálu nedělí na úseky o stejné šířce, ani se nedá říci, že by možnosti 2 a 3 byly jednoznačné vzájemné protiklady.¹⁷

Protože se při analýze dat nepodařilo potvrdit či vyvrátit vztah mezi druhou a třetí možností (informování organizátora či posluchače), pro snazší vyhodnocování jsme se rozhodli druhou a třetí variantu spojit a vytvořit tak stupnici o třech následujících bodech:

1 – ano, odmítl/a jsem tlumočit

2 – ne, ale informoval/a jsem o problému organizátory či posluchače

3 – ne, neodmítl/a jsem tlumočit

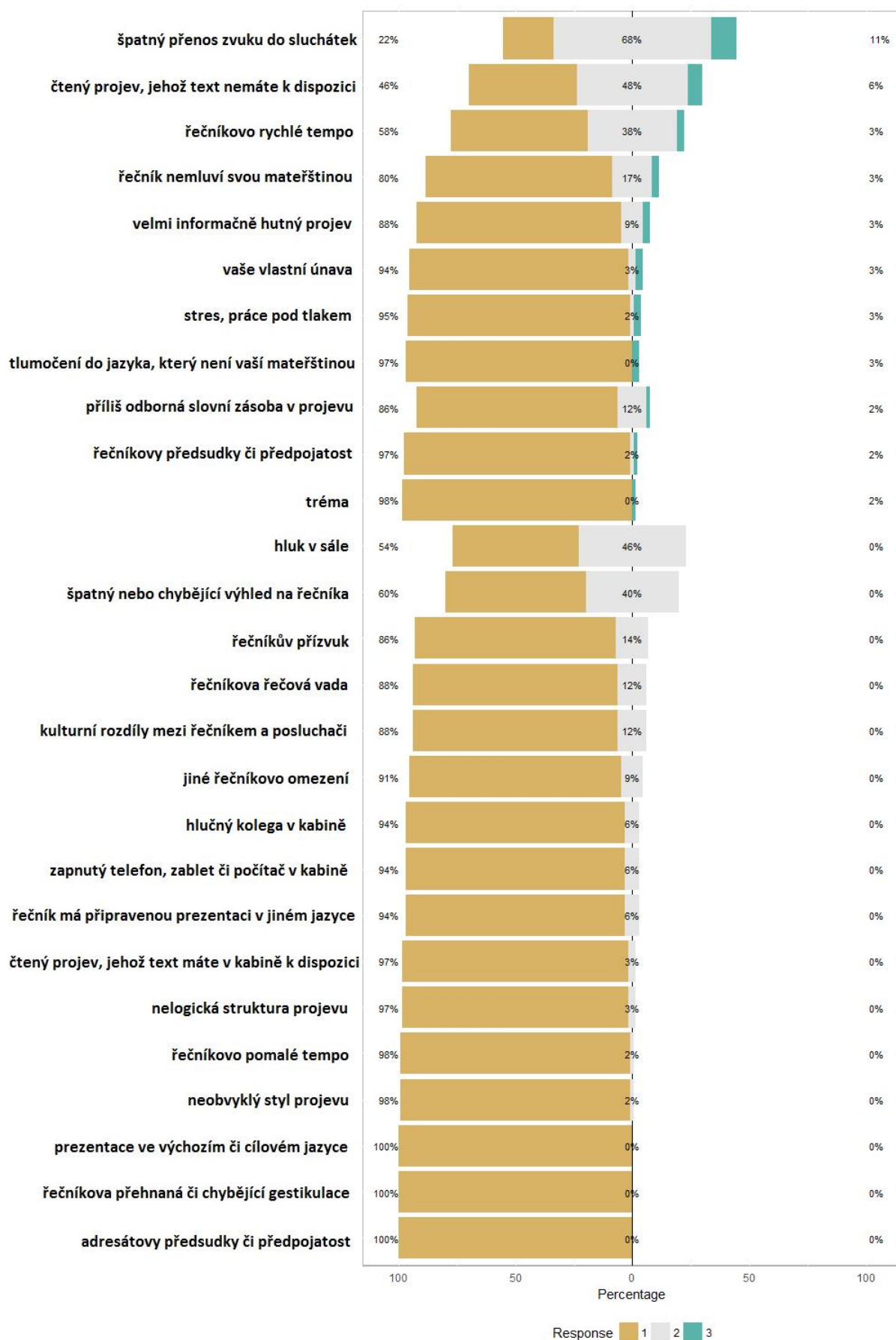
K výše uvedenému rozhodnutí přispělo ostatně i několik komentářů od respondentů, kteří si stěžovali, že v otázce číslo 3 mohou vybrat pouze jednu možnost, přitom by někde rádi vyplnili, že o problému informovali obě strany (předvýzkum bohužel tento nedostatek nepomohl odhalit). Výtky dotazovaných nejlépe shrnuje následující komentář:

Škoda, že nelze zaškrtnout 2 možnosti najednou – například u špatného zvuku do sluchátek lze informovat jak posluchače, že se tlumočník omlouvá za případnou sníženou kvalitu tlumočení, tak organizátory, aby zjednali nápravu – ve spolupráci s techniky (R 60).

¹⁷ Srov. Chromý (2014, s. 15).

K hodnocení bylo respondentům předloženo 27 faktorů (o jeden více než v otázce č. 1, více viz diskuse v oddílu 6.3.3). Odpovědi přehledně zobrazuje *Graf 8*. Hodnotou 1 je zakódována odpověď *ne*, hodnotou 2 odpověď *ne, ale informoval/a jsem o problému organizátory či posluchače* a konečně hodnotou 3 odpověď *ano, odmítl/a jsem tlumočit*. Hnědě je vynesena hodnota 1, šedě hodnota 2 a zeleně hodnota 3.

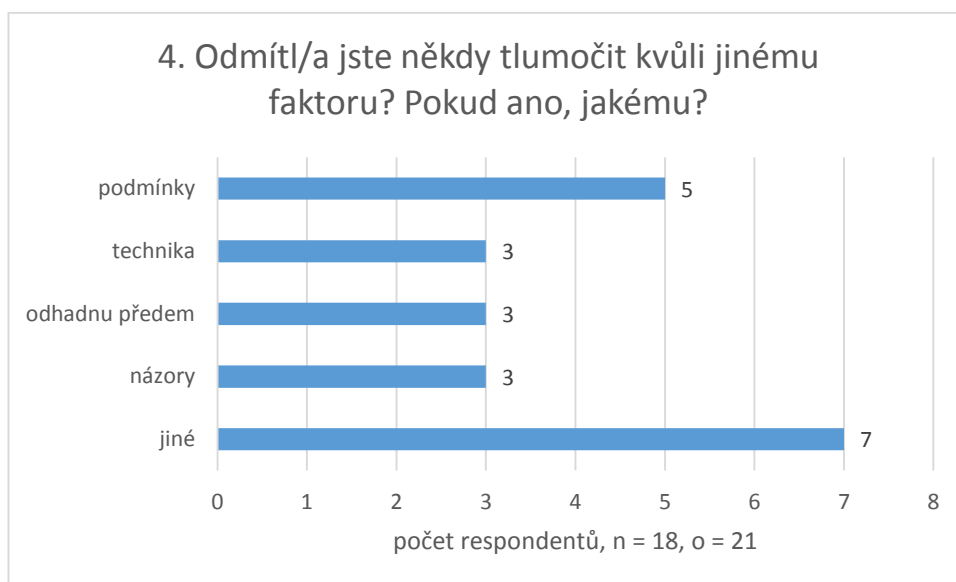
Ze všech 27 faktorů některý z respondentů alespoň v jednom případě odmítl tlumočit u 11 z nich. Největší počet respondentů odmítl tlumočit kvůli **špatnému přenosu zvuku do sluchátek** (7 respondentů, 10,8 %) a kvůli **čtenému projevu, jehož text nebyl v kabině k dispozici** (4 respondenti, 6,2 %). Vždy 2 respondenti (3,1 %) odmítli tlumočit, protože řečník mluvil **příliš rychle, nepřednášel ve své mateřštině** nebo byl jeho **projev informačně hutný**, u stejného počtu respondentů byla důvodem pro odmítnutí tlumočení také **vlastní únava či stres a práce pod tlakem**. Kvůli dalším faktorům odmítl tlumočit buď pouze jeden respondent, nebo nikdo, alespoň někteří respondenti ale na problém upozornili posluchače či organizátory. Pouze tři rušivé faktory všichni respondenti přešli bez reakce: **prezentaci v jazyce projevu, řečníkovu přehnanou či chybějící gestikulaci** a **adresátovy předsudky či předpojatost**.

Graf 8: Odmítl/a jste někdy kvůli některému z následujících faktorů tlumočit (otázka č. 3)?

6.3.2.4. Odmítl/a jste někdy tlumočit kvůli jinému faktoru? Pokud ano, jakému? (otázka č. 4)

Stejně jako druhá otázka i otázka č. 4 byla doplňující otevřenou otázkou, respondenti v ní mohli vyplnit libovolné faktory, kvůli nimž odmítli simultánně tlumočit. Odpovědělo na ni 18 respondentů (27,7 %), rušivé faktory, které se v odpovědích vyskytovaly, jsme rozdělili do 5 skupin, viz *Graf 9*.

Graf 9: Odmítl/a jste někdy tlumočit kvůli jinému faktoru? Jakému? (otázka č. 4)

Nejčastěji zmiňovaným faktorem byly **nevyhovující podmínky pro tlumočení**, uvedlo jej 5 respondentů (27,8 %). Zmiňují např. *tlumočení videa bez přípravy a předešlé domluvy* (R 47, R 56) či celkově *nepřiměřené podmínky tlumočení (tlumočení nad časový limit, šepták v jedné osobě, nedostatečné technické zázemí)* (R 33); R 30 uvádí, že kvůli nevyhovujícím podmínkám pro ST raději tlumočil konsekutivně.

3 respondenti (16,7 %) zmiňují, že odmítli tlumočit kvůli **technickým problémům**, stejný počet respondentů tlumočení odmítl z ideových důvodů – např. *kvůli klientovi, s jehož názory absolutně nesouhlasím* (R 48) či *tlumočení přednášky náboženské sekty* (R 47).

3 respondenti (16,7 %) vždy **předem zváží**, zda je vzhledem k předpokládaným rušivým faktorům vhodné zakázku vůbec přijímat – *proto, že se danou terminologií vůbec nezabývám* (R 25), *odmítnutí celé zakázky předem, pokud sejevila z nějakého důvodu problematická či nepřijatelná* (R 30). Títož respondenti zároveň uvádějí, že na místě se tlumočení už neodmítá: *většinou se dopředu potenciální rušivé faktory nedají [odhadnout] a odejít ze zakázky jsem si nikdy nedovolila, to by musela být situace úplně nepřijatelná* (R 25); *pokud zakázku jednou*

příjmu, tak s rozmyslem a [poté by] jediný důvod odmítnutí mohla být moje vážná zdravotní indispozice (R 53).

7 odpovědí zahrnuje faktory, které nelze jednoznačně kategorizovat a které proto byly zařazeny do kategorie **jiné**. Pro ilustraci R 27: *Domluvené sim. tlumočení v kabině, na místě se však ukázalo, že kabina byla „neestetická“, takže se organizátor rozhodl ji rozebrat – očekával tlumočení 8 hodin jen u stolu s mikrofony a sluchátky. S kolegou jsme odmítli pracovat za těchto podmínek – kabina byla dodatečně asi za 8 minut postavena.*

6.3.2.5. Používáte konkrétní strategie, které vám pomáhají rušivým faktorům předcházet nebo se s nimi vyrovnat? (otázka č. 5)

Pátá otázka měla zjistit, zda respondenti k překonání rušivých vlivů vědomě používají konkrétní strategie. Jak ukazuje následující graf, činí tak jen 53,8 % dotazovaných (35 respondentů).

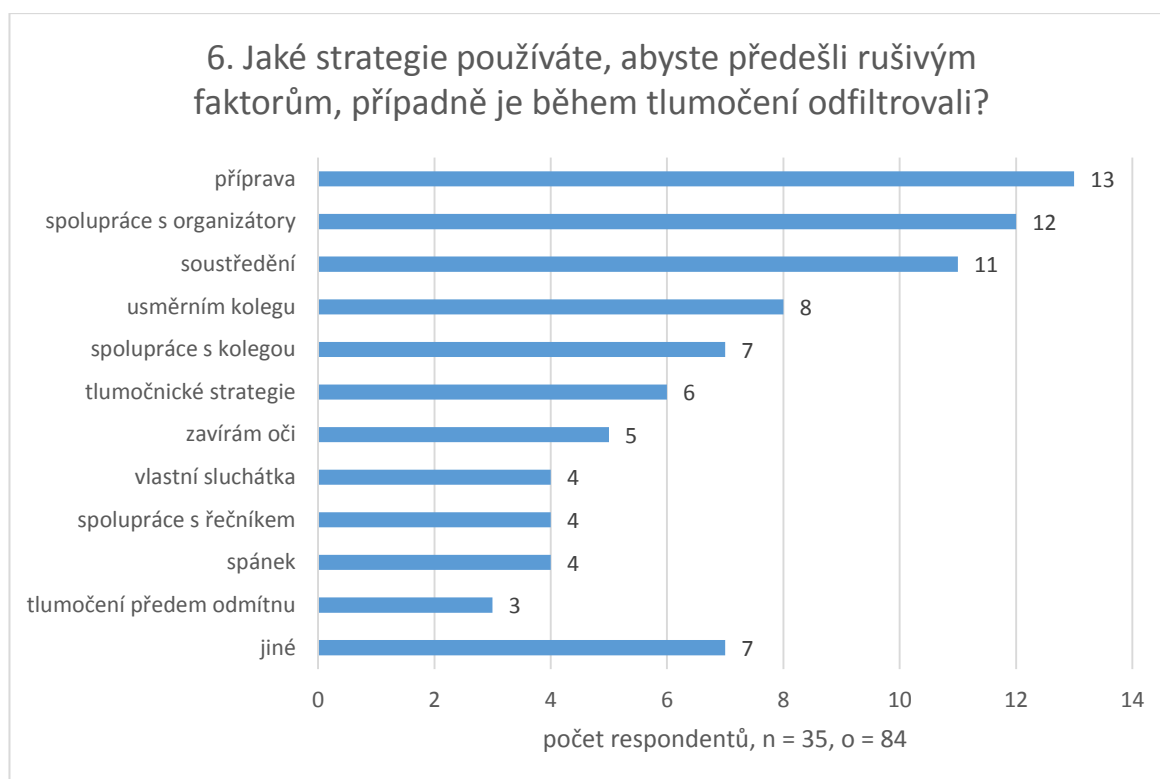

Graf 10: *Využíváte k odfiltrování rušivých vlivů konkrétní strategie? (otázka č. 5)*

6.3.2.6. Jaké strategie používáte, abyste předešli rušivým faktorům, případně je během tlumočení odfiltrovali? (otázka č. 6)

Celkem 35 respondentů (53,8 %) v šesté otázce uvedlo jednu nebo více strategií, které používají pro odfiltrování nežádoucích rušivých vlivů. Strategie byly při analýze odpovědí rozděleny do 12 kategorií, které přehledně zobrazuje *Graf 11*.

Analyzovaná data neukázala, že by tlumočnické či jazykové vzdělání korelovalo s tím, zda tlumočníci používají konkrétní strategie – z 28 respondentů, kteří speciální strategie nepoužívají, jich bez tlumočnického vzdělání jsou jen 3 (10,7 %)

Graf 11: Jaké strategie používáte, abyste předešli rušivým faktorům, případně je během tlumočení odfiltrovali? (otázka č. 6)

Nejvíce respondentů se vlivu nežádoucích faktorů snaží zamezit **přípravou**: zásadní je *příprava, aby zbyla kapacita právě na eliminaci rušivých faktorů* (R 30). Tuto strategii jmenovalo 13 respondentů (37,1 %). Zásady tlumočnické přípravy výstižně shrnuje R 2 (podobně např. i R 6 i R 7):

Předem si zjistím o akci co nejvíce informací, přijímám jen zakázky, u kterých nečekám významný problém, domluvím se s organizátory na tom, co ke kvalitnímu tlumočení potřebuji (a předem jim hrozím, že pokud podmínky nebudou dostatečné - např. nedostanu k přípravě čtený text -, tlumočení bude nekvalitní), pokouším si předem vyhledat videa s řečníkem a poslechnout si jeho hlas a poznat specifika jeho projevu, snažím se před akcí zařídit, abych nebyla unavena (R 2).

Spánek jako podstatnou část přípravy ostatně zmiňují i další tři respondenti: *snažím se dostatečně vyspat* (R 27, podobně R 9 a R 61), celkem tedy 11,4 % respondentů. Zaznívají i další prvky duševní hygieny: *snažím se dobře připravit, abych stres z neznámého utlumila na minimum* (R 27); *psychologická příprava* (R 29); *v případě očekávané obtížné situace se připravuji předem mentálně – autosugescí* (R 57). R 27 navíc zmiňuje, že je důležité nezapomenout ani na pohodu fyzickou: *Piji hodně tekutin, udržuji dostatek krevního cukru. O přestávkách vycházím ven ze sálu. Protáhnu se* (R 27).

Druhým nejčastějším způsobem, jak předejít rušivým vlivům, je **spolupráce s organizátory** (případně technikem) před tlumočením i během něj; tuto strategii zmínilo 12 respondentů (34,3 %). Důležitost domluvy s organizátory už zazněla o dva odstavce výše v odpovědi R 2, podobně např. *snažím se s klientem dopředu probrat rámcové podmínky, dorazit s předstihem, zkontrolovat podmínky na místě* (R 48) či *maximálně pečlivá domluva s organizátory před akcí – ohledně psaných a následně čtených projevů, výhled do sálu, komunikace s techniky – kvalita zvuku atd.* (R 54).

S domluvou s organizátory je úzce spjato i **kontaktování řečníka**, které ale jmenovali jen 4 respondenti (11,4 %): *[sejdu se] předem s řečníkem a informuji ho, že je tlumočen a jak by bylo nejlepší hovořit* (R 60, podobně R 7, R 11 a R 21).

Třetí nejčastější strategií, tentokrát přímo při ST, je **soustředění**, uvedlo jej 11 respondentů (31,4 %). Strategii vystihuje následující odpověď: *obecně snaha soustředit se na výkon, nikoliv na faktory, které ho zhoršují (vytěžit maximum v rámci podmínek)* (R 7); tuto strategii vysvětluje i další respondent – *u ruchů typu špatná kvalita zvuku, silný přízvuk, špatný výhled atd. je strategií větší koncentrace na příjem sdělení* (R 8).

Za zajímavé považujeme, že 5 respondentů (14,3 %) pro větší soustředění **zavírá oči**: *zavřené oči, absolutní zaměření se pouze na řečníkův projev* (R 26); *špatný zvuk – zavřít oči* (R 28); *zesílení koncentrace, zavření očí na par vteřin* (R 50); podobně i R 30 a R 57.

Čtvrtou nejčastěji zmiňovanou strategií je **usměrnit kolegu**, který svým chováním respondenta ruší. K této strategii se uchyluje 8 respondentů (22,9 %), popisují ji následovně: *před tlumočením kolegu v kabině poprosím, aby nedělal zbytečný hluk* (R 6); *rušivého kolegu v kabině upozorním na to, co mi vadí* (R 27); *požádám kolegy, aby nedělali hluk (šustění pytlíků se svačinou), vypli hučící počítač* (R 47). Někteří se snaží od kolegovy přítomnosti odpoutat: *snažím se odpoutat od přítomnosti kolegů* (R 47); *vizualizace (nepřítomnosti rušivého kolegu v kabině)* (R 50). R 5 dokonce *[tlumočí] pouze s osvědčenými kolegy*.

Poslední zmíněná strategie, stejně jako odpovědi na otázku č. 2 (viz pododíl 6.3.2.2) ukazuje, že kolegovo chování může být významným rušivým faktorem. Přesto je pro celou pětinu respondentů, kteří na otázku 4 odpověděli (7 dotazovaných), právě **spolupráce s kolegou** důležitou strategií, jak bojovat s dalšími rušivými vlivy, zejména pokud je nutné okamžitě daný ruch odstranit: *napsat vzkaz kolegovi/kolegyni, ať to okamžitě jde s organizátory/techniky řešit* (R 26); *nechat psaní čísel na kolegovi a snažit se chytit, k čemu se vztahují [...] poprosit kolegu,*

aby vyřešil problém on, pokud zrovna tlumočím (R 30); spolupráce s kolegou a v případě momentální indispozici předání mikrofonu (R 48).

6 respondentů (17,1 %) se při minimalizaci vlivu rušivých faktorů spoléhá na nejrůznější **tlumočnické strategie**, zaznávají zejména ty, které bývají zmiňovány v didaktických příručkách¹⁸: *strategie KISS* (R 60); *změna alokace energie* (filtrace apod.) [...] *anticipace, dedukce* (R 33); *kondenzace, zpětná kontrola* (R 31); v případě velmi hutného či čteného projevu *se snažit přetlumočit jádro sdělení, nenechat se zaplést do složitých vět* (R 21); *tlumočení tišším hlasem (při tichém vstupu / zhoršené kvalitě zvuku)* (R 7).

V otázce 2 byla jako rušivý faktor několikrát zmíněna nevyhovující sluchátka. 4 respondenti (11,4 %) si pro jistotu nosí **sluchátka vlastní**: *vlastní záložní sluchátka* (R 13); *kvalitnější sluchátka* (R 60); podobně i R 15 a R 25.

V otázce 4 tři respondenti uvedli, že pokud nemohou tlumočit ve vyhovujících podmínkách, zakázku raději odmítnou rovnou předem. Další tři 3 respondenti (8,6 %)¹⁹ **odmítání zakázek**, resp. jejich pečlivý předvýběr, zmiňují jako strategii i u otázky č. 6: *simultánně tlumočím pouze ty akce, v jejichž případě se výborně orientuji v tématu, ale také znám účastníky (např. z konsektivního tlumočení, z předchozí komunikace apod.)* (R 4); *zjištění podmínek tlumočení předem + pokud se na to necítím, na zakázku nepřistupuji* (R 9); *není to přímo strategie během tlumočení, ale obecně se snažím spolupracovat pouze s klienty, kterým samo dojde, že tyto věci vadí (pokud ne, bývá klient problematický i v jiných ohledech)* (R 19).

Celkem 7 respondentů (20 %) uvedlo jednu či více strategií, které nebylo možné zařadit do žádné z výše uvedených kategorií a spadají proto do kategorie **jiné**. Pouze jeden respondent se např. snaží eliminovat rušivý pohyb kolem kabiny: *když není vidět nebo je před kabinou příliš velký pohyb, „odehnat“ lidi* (R 30). Další respondent se uchyluje v *krajním případě [ke] zvýšení hlasitosti do sluchátek* (R 44).

R 63 uvádí, jak konkrétně posluchače informuje o nevyhovujících podmínkách pro tlumočení způsobených nežádoucím šumem:

Mluví-li řečník jiným jazykem než jazyk výchozí/cílový (J3) -> Sdělení: „Řečník nyní mluví v J3, kterému bohužel nerozumím.“

¹⁸ Srov. Gile (2009) a Pöchhacker (2004).

¹⁹ Tito respondenti pečlivý výběr zakázek předem u otázky č. 4 nezmiňují.

Zlobivá technika -> Sdělení: „Promiňte, teď mi vypadl zvuk.“

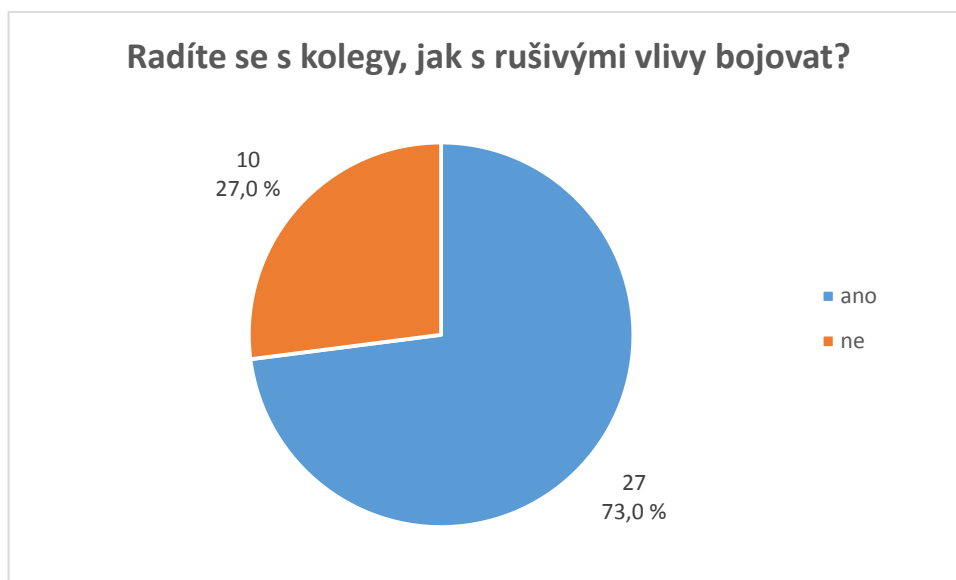
Zajímavá je odpověď R 36. Ten uvádí, že nevyhovující situace při tlumočení a vliv nežádoucích šumů celkově by neměl za žádnou cenu odnést posluchač:

Řešení je podle mne možné pouze s těmi, koho se opravdu týká: třeba technik nebo hlučný kolega. V některých případech lze věci řešit s organizátorem, ale za žádných okolností s posluchačem – kromě situace, kdy třeba řečník nemá zapnutý mikrofon, a kdy je třeba posluchači vysvětlit, proč nelze tlumočit (R 36).

R 46 uvádí na pravou míru, jak to vypadá s nežádoucím hlukem v kabinách institucí EU: *Tlumočím téměř výhradně pro instituce EU, kde je technická kvalita kabin a zařízení na velmi vysoké úrovni, problémy s hlukem apod. prakticky neexistují (R 46).*

6.3.2.7. Radíte se s kolegy o tom, jak s rušivými vlivy bojovat? (otázka č. 7)

V otázce č. 5 uvedlo 37 respondentů, že k překonávání nežádoucích vlivů používají konkrétní strategie. Otázka č. 7 měla poté ověřit, zda tyto strategie diskutují s kolegy. Jak vyplývá z následujícího grafu, činí tak jen 73 % těch, kteří konkrétní strategie vědomě využívají.

Graf 12: *Radíte se s kolegy, jak s rušivými vlivy bojovat?(otázka č. 7)*

Jeden z respondentů otázku č. 7 okomentoval v otázce předchozí (viz pododdíl 6.3.2.6): *S kolegy se o překonávání rušivých vlivů moc neradím, jen si vzájemně postěžujeme, to přináší úlevu (R 57).*

6.3.2.8. Komentáře (otevřená otázka č. 8)

V osmé, otevřené otázce, mohli respondenti zanechat jakýkoliv komentář, který nemohli zanešt do otázek předchozích. Celkem tuto otázku vyplnilo 13 respondentů, tedy celá pětina.

Několik respondentů má připomínky k provedení dotazníkového šetření, tyto komentáře budou zmíněny v diskusi.

Dvě respondentky (R 2 a R 25) zmiňují, jak těžké je tlumočit, pokud řečník mluví **jiným jazykem než svou mateřštinou**, první z nich přitom řečnickovu mateřštinu ovládala:

Jednou bylo třeba tlumočit člověka s poměrně specifickým přízvukem, který nemluvil svou mateřštinou, ale jeho mateřština byla mým dalším pracovním jazykem – před akcí jsme s kolegyní analyzovaly nějaké z jeho videí a díky tomu, že znám řečníkův původní jazyk, jsme identifikovaly problematická slova a výslovnostní specifika. Kdyby řečnickova mateřština nebyla náhodou můj pracovní jazyk, pravděpodobně by mě to rušilo mnohem víc (R 2).

Druhá respondentka byla v opačné situaci, řečník mluvil nesrozumitelnou angličtinou, jeho mateřštinou ale ona sama nemluvila:

Nejtěžší tlumočení v životě bylo, když jsem tlumočila Japonce, který mluvil anglicky. Dle zadavatele měl mít „vynikající angličtinu“, nicméně jsem doopravdy poprvé v životě opravdu nerozuměla řečníkovi. Byl to opravdu stresující zážitek, posluchačům jsem se omluvila, pochopili mne, opravdu nebylo rozumět. Organizátorům jsem to pak důrazně vysvětlovala (R 25).

Tři respondenti (R 30, R 46 a R 50) opět zmiňují, jak rušivý může být **neohleduplný kolega**, z toho dva to zmínili již v otázce 2, třetí odpověď jsme k otázce 2 při analýze zpětně zanesli. Nejlépe všechny tři komentáře shrnuje ten následující:

Jak vyplývá z mých odpovědí, nejrušivější jsou většinou nikoli externí faktory, tedy ty mimo kabinu, s nimiž se tlumočnick musí naučit vypořádat, ale faktory uvnitř kabiny. Dobrá spolupráce a vztahy mezi oběma tlumočníky pomohou řešit jakékoli vnější rušivé faktory (R 50).

Jedna respondentka (R 24) zmiňuje, že ji ruší, pokud nemá **přímý výhled na řečníka**, i tuto odpověď zpětně zanášíme k datům pro otázku 2:

Na jedné akci jsem byla usazena do „tlumočnické místnosti“, kde se na monitoru promítala prezentace v reálném čase, ale pódium/řečníka vidět nebylo. Je to také velmi

rušivé a neumožňuje to tlumočení v 100% kvalitě. Tento problém je nutné předem řešit s organizátorem (R 24).

Mezi rušivými vlivy zaznívá i **tlumočení s pilotáží**:

Ještě jeden opomenutý faktor: tlumočení s pilotáží. Kolegům odpustím méně než řečníkovi – hekání, nekonzistentní projev, rušivé zvuky (R 30).

Podobně jako u odpovědi na otázku č. 2 respondenti zmiňují, že **záleží na intenzitě šumu** a na **rozdílech mezi jednotlivými tlumočníky**:

Významným faktorem je intenzita šumu a zajímavé rozdíly mezi tlumočníky (mně osobně obecně příliš nevadí nedostatečný výhled na řečníka, jiní kolegové musí výhled mít čistý), někteří tlumočníci dokáží dešifrovat obtížné přízvuky (např. japonský), jiní toho schopni nejsou (R 33).

Jedna respondentka si sama uvědomuje, že je na šumy až přehnaně citlivá:

V mém případě je až neúměrně zvýšená citlivost na rušivé šumy, což může být i otevření dveří kabiny, když někdo něco přináší, hluk na chodbě a mnoho dalších. Jsem zvyklá mít sluchátka jen na jednom uchu, druhým kontroluji svůj projev a tím pádem velmi jasné vše kolem sebe slyším (R 42).

Další respondent zmiňuje velmi limitující charakter jakéhokoliv hluku, a to i ve chvíli, kdy hluk již dozněl.

Snad jen že jakýkoli hluk, který jde přímo do sluchátek, je velmi stresující faktor – osobně mám tendenci se „zablokovat“ již pouze při vědomí, že přenos či záznam není dokonalý a brání mi v kvalitní práci – a tím pádem nepřeveru kvalitně ani ty části, které jsou slyšet normálně (R 19).

R 33 ještě zmiňuje, že odmítla tlumočení nevhodných připomínek řečníka, R 25 připomíná, že *kvalita židle v kabině je také důležitá*.

Konečně R 26 uzavírá odpovědi na dotazník povzbudivě: *Nebát se ozvat :) Tlumočník musí mít zaručené určité podmínky pro svou práci, aby podal co nejlepší výkon. Klientovi tohle není vždy jasné, takže opravdu si trvat na svém (R 26).*

6.3.3. Diskuse

Jedním z klíčových bodů dotazníku byl seznam 27 rušivých faktorů, který byl respondentům předložen ve dvou různých otázkách. V otázce první měli dotazovaní jednotlivé faktory

oznámkovat podle míry, do jaké je při ST obtěžují. Ve třetí otázce potom měli určit, zda je dané faktory při tlumočení ruší natolik, že kvůli nim tlumočení někdy odmítli, případně upozornili organizátory či posluchače na vliv rušivého faktoru a z něj vyplývající možnost snížené kvality tlumočení.

Při vytváření dotazníku za pomoci nástroje Google Forms byl ale jeden šum v otázce č. 1 opomenut, tato chyba bohužel nebyla odhalena při předvýzkumu ani v průběhu dotazování, ale až při samotné analýze výsledků. V první otázce tedy nebyl zahrnut hned třetí faktor v pořadí, *hlučný kolega v kabině*. Právě kolega a jeho hlučné či jinak nevhodné chování bylo zároveň nejčastěji jmenovaným rušivým faktorem v otázce č. 2, v níž respondenti jmenovali faktory, které jim v předchozím výčtu chyběly.

Dotazník byl v nástroji Google Forms koncipován následovně: na první stránce respondenti viděli první dvě otázky, po jejich vyplnění a odkliknutí se dostali na další stránku s otázkami 3 a 4, přičemž otázka 3 již možnost *hlučný kolega v kabině* obsahovala. Na předchozí stránku bylo možné se vrátit; nepředpokládáme, že by tak respondenti činili, přesto tento faktor bohužel mohl odpovědi na otázku 2 ovlivnit. Na druhou stranu v komentářích není zmiňováno jen hlučné kolegovovo chování, ale i jeho další činnosti (lakování nehtů, opakované pohyby apod.), případně nedostatek kolegiálnosti či dokonce rivalita (viz *Tabulka 2*, rušivý vliv kolegy zmínilo 14 respondentů, někteří jmenovali více problémů s kolegy najednou); konkrétně negativní vliv rivality respondenti uvádějí i v dalších otázkách.

faktor	hluk	činnost	rivalita
počet odpovědí	8	6	4

Tabulka 2: Jaké kolegovovo chování respondenty ruší

Výše zmíněné opomenutí bohužel znemožňuje zjistit, nakolik kolegovovo chování skutečně vadí celému vzorku – je možné, že obtěžuje více respondentů, při vyplňování otázky č. 2 si ale na tento faktor nemuseli vzpomenout. Vzhledem k tomu, jak často je tento faktor v otevřené otázce jmenován, kolik respondentů se uchyluje k usměrnění kolegy jako ke strategii k usměrnění šumu a k opakovanému zmiňování tohoto problému v komentářích by ale mohlo být přínosné zaměřit se na tuto otázku podrobněji v dalším výzkumu, případně se ještě intenzivněji věnovat osvětě týkající se správného chování v tlumočnické kabině. Předpokládáme, že nepříjemné chování kolegy a rivalitu zmiňují zejména respondenti, kteří tlumočí pro instituce EU, neboť si nemohou spolupracovníky do kabiny vybírat. Na soukromém trhu bude zřejmě situace lepší, to je ovšem jen naše domněnka, kterou nemůžeme potvrdit, neboť se žádná z otázek dotazníku nesnažila zjistit, pro jaké klienty respondenti tlumočí.

Dalším problematickým bodem dotazníkového šetření byly možnosti, z nichž měli respondenti na výběr v otázce 3 (otázka, která mapovala jejich chování v případě výskytu šumu v tlumočnické situaci). Tento problém jsme již popsali při analýze dané otázky: na výběr byla vždy pouze jedna odpověď, v reálné situaci je ale možné se zachovat hned několika způsoby najednou (např. informovat o problému organizátory, a pokud rušivý vliv není odstraněn, informovat i posluchače a přestat dále tlumočit).

Zároveň se ukázalo, že respondenti v drtivé většině případů nastalý problém přejdou či k jeho překonání použijí jednu či více tlumočnických strategií a tlumočí dál, aniž by o celé situaci kohokoliv informovali; jen v malém počtu případů kvůli šumu odmítnou tlumočit. Tak je tomu i u šumů, které byly označeny za nejrušivější, např. *špatný přenos zvuku do sluchátek* či *čtený projev, jehož text není v kabině k dispozici*. Zajímavé je, že ačkoliv první jmenovaný faktor výrazně ruší 88 % respondentů, tlumočit kvůli němu odmítlo jen 11 % respondentů, druhý jmenovaný faktor výrazně ruší 85 % respondentů, ale jen 6 % respondentů kvůli němu někdy přestalo tlumočit.

Dva výše jmenované šumy jsou v otázce 1 vyhodnoceny jako nejhorší, zároveň kvůli nim někdy odmítl tlumočit největší počet respondentů. Jinak je tomu ale s třetím nejhorším šumem, *nelogickou strukturou projevu*. Ta výrazně ruší 55 % dotazovaných, tlumočit kvůli ní ale neodmítl nikdo, jen 2 respondenti (3,1 %) podnikli jiný krok, konkrétně informovali posluchače. V následující tabulce je vynesena reakce respondentů pro pět nejrušivějších faktorů (seřazeny sestupně od nejhoršího) (*Tabulka 3*):

faktor	odmítlo tlumočit	informovalo organizátory	informovalo posluchače	žádná reakce
špatný přenos zvuku do sluchátek	10,8 %	36,9 %	30,8 %	21,5 %
čtený projev, jehož text není v kabině k dispozici	6,2 %	20,0 %	27,7 %	46,2 %
nelogická struktura projevu	0 %	0 %	3,1 %	96,9 %
rychlé tempo	3,1 %	15,4 %	23,1 %	58,5 %
hutný projev	3,1 %	1,5 %	7,7 %	87,7 %

Tabulka 3: Chování respondentů u nejrušivějších faktorů

Z uvedených dat i grafu u otázky 3 (*Graf 8: Odmítl/a jste někdy kvůli některému z následujících faktorů tlumočit* (otázka č. 3)?, s. 58) jednoznačně vyplývá, že se respondenti ve většině případů snaží profesionálně odvést svoji práci bez ohledu na nepříznivé podmínky (přestože 56,9 %

vědomě nepoužívá k překonání šumů žádné konkrétní strategie). Pravděpodobně hraje roli také skutečnost, že navzdory nežádoucím dopadům některých faktorů je obecně považováno za nepřípustné kvůli nim tlumočení odmítnout či přerušit. To ostatně svými slovy v komentářích zmiňuje jeden z respondentů – podotýká, že *mechanické převzetí faktorů z bodu 1 do bodu 3 svědčí o značně teoretické představě o tlumočení* (R 43) a snaží se zřejmě poukázat na fakt, že odmítat tlumočení kvůli nevyhovujícím podmínkách by možná teoreticky možné bylo, nicméně v praxi je to nemyslitelné.

V neposlední řadě je žádoucí zmínit i další komentář jedné respondentky, která poznamenala, že *[by otázky] měly být konkrétnější. Např. je rozdíl, jestli mám text v kabině a jestli jsem ho dostala předem a mohla jsem si ho doma připravit* (R 43). Je pravda, že by bylo záhodno seznam rušivých vlivů ještě specifikovat a dále rozšířit, nicméně to by znamenalo se zaměřit pouze na jednu specifickou oblast, což ale nebylo podstatou dotazníkového šetření, nebo dotazník výrazně rozšířit, v takovém případě bychom ale jistě vytvořili dotazník, který by svou délkou respondenty odrazoval od dobrovolného vyplňování.

6.4. Shrnutí

V rámci výzkumu jsme zrealizovali dotazníkové šetření, relevantních odpovědí vhodných pro další analýzu jsme získali celkem 65. Cílem dotazníkového šetření bylo zmapovat vymezenou oblast, doplnit seznam potenciálních šumů z teoretické části práce a získat odpověď na následující výzkumné otázky:

- Jaké vlivy vnímají tlumočníci jako šum?
- Jsou některé druhy šumu pro tlumočníky natolik rušivé, že kvůli nim raději odmítnou tlumočit?
- Využívají tlumočníci k prevenci šumu či jeho překonání specifické strategie?

V podkapitole 5.3 byl předložen prozatímní výčet šumů v ST, který měl být dotazníkovým šetřením doplněn. Téměř všechny šumy z předem vytvořeného seznamu se ukázaly jako relevantní, některé z nich nicméně profesionální tlumočníky ruší méně, než by se na základě studia literatury dalo očekávat (např. řečnickova přehnaná gestikulace, prezentace v jazyce projevu či tlumočení do jazyka, který není tlumočnickovou mateřštinou, tlumočnickova vlastní omezení, např. nachlazení).

Seznam se díky otevřeným otázkám podařilo doplnit mj. o následující rušivé faktory (celý seznam viz oddíl 6.4.1):

- nekolegiálnost či rivalita
- teplota a další klimatické podmínky v kabině (horko, zima, suchý vzduch a další)
- řečnickovo nevhodné chování
- reakce adresátů (neadekvátní reakce či nezájem)
- nevyhovující sluchátka

Pozastavme se na chvíli u nevyhovující teploty. Tomuto fenoménu se ve svém výzkumu věnovala mj. Ingrid Kurz (2001), která v 80. letech 20. století opakovaně měřila teplotu a vzdušnou vlhkost v kabinách. Svými experimenty potvrdila, že se teplota v kabinách v průběhu osmihodinového tlumočení výrazně zvedne a opravdu dosáhne úrovně, která je pro tlumočnický nepříjemná. Na základě studií Ingrid Kurz poté mj. organizace AIIC provedla další šetření, která zkoumala kvalitu vzduchu v kabinách. Všechny zmíněné výzkumy přinesly pádné argumenty pro lepší vybavení kabin pro odvětrávání a klimatizaci, které mělo vést ke zlepšení pracovních podmínek tlumočnicků (Kurz 2001, s. 108). Odpovědi sesbírané v rámci námi provedeného dotazování nicméně ukazují, že v této oblasti situace ještě zdaleka není ideální.

Co se týká odmítnutí tlumočení, dotazníkové šetření ukázalo, že respondenti odmítli tlumočit jen v minimu případů a u nemnoha rušivých faktorů. Jsou to faktory následující:

<i>faktor</i>	<i>respondentů</i>	<i>podíl (%)</i>
špatný přenos zvuku do sluchátek	7	10,8 %
nevyhovující podmínky pro tlumočení	5	7,7 %
čtený projev, jehož text tlumočnick nemá k dispozici	4	6,2 %
problémy s technikou	3	4,6 %
řečnickovy názory či ideový podtón celé akce	3	4,6 %
tlumočení do jazyka, který není tlumočnickovou mateřštinou	2	3,1 %
řečník přednášející v jiném jazyce než své mateřštině	2	3,1 %
informačně hutný projev	2	3,1 %
řečnickovo rychlé tempo	2	3,1 %
stres, práce pod tlakem	2	3,1 %
tlumočnickova vlastní únava	2	3,1 %
zjevné předsudky či předpojatost na straně řečníka	1	1,5 %
příliš odborná slovní zásoba v projevu	1	1,5 %
tréma	1	1,5 %

Tabulka 4: Rušivé faktory, kvůli nimž respondenti odmítli tlumočit

Celkem 37 respondentů (56,9 %) uvedlo, že k překonání rušivých vlivů používají konkrétní strategie. V odpovědích na otevřené otázky uvedli následující strategie (seřazeny od sestupně od nejčastějších):

- příprava (včetně dostatečného spánku a duševní hygieny)
- spolupráce a domluva s organizátory
- větší koncentrace a soustředění (včetně zavření očí)
- usměrnění nevhodně se chovajícího kolegy v kabině
- spolupráce s kolegou
- konkrétní tlumočnické strategie (KISS, anticipace, zpětná kontrola atd.)
- vlastní (někdy záložní) sluchátka
- spolupráce s řečníkem
- předem zvážit všechny aspekty tlumočení a potenciální rušivé faktory a zakázku v případě pochybností raději odmítnout

Můžeme si povšimnout toho, že jsou některé strategie zaměřeny hned na několik rušivých faktorů zároveň (spolupráce s řečníkem či organizátory např. může např. zajistit, aby tlumočník předem získal potřebné podklady, měl výhled na řečníka a kabina byla odhlučněná). Některé strategie navíc na žádný konkrétní problém necílí, mají spíše napomoci tomu, aby se tlumočník lépe vyrovnával s jakoukoliv zátěžovou situací (dlouhodobá tlumočnická příprava či dostatečný spánek před akcí).

6.4.1. Aktualizovaný seznam šumů v procesu ST

Jednotlivé rušivé vlivy jsou rozřazeny do kategorií podle konkrétního aspektu, kterého se týkají. Upustili jsme od dělení použitého v teoretické části práce, neboť příliš nevyhovuje popisu tlumočnické situace. Některé šумы spolu úzce souvisí (např. hlučný kolega a hluk v kabině), proto se může zdát, že se některý šum vyskytuje v seznamu vícekrát.

hluk

- špatný přenos zvuku do tlumočnickových sluchátek (nepřetržité šumění, nejružnější praskání, vypadávající zvuk, dozvuk při videokonferenčním tlumočení, rušení přenosu mobilním signálem)
- hluk v sále (tlumený hovor, kašlající hosté, plačící děti, hluk provozu pronikající do místnosti skrze otevřené okno, catering)
- slyšitelné tlumočení z druhé kabiny (špatně odizolované kabiny neodpovídající standardům ISO)

- hluk techniky v kabině (promítačka při tlumočení filmů, větrání notebooku)
- hlučný kolega (kašlání, smrkání, hlasité žvýkání žvýkačky)
- samotné zdrojové sdělení při ST bez techniky (šušotáži)

obraz

- špatný výhled na řečníka (kabina na nevhodném místě, osoby postávající před kabinou)
- chybějící obrazová stránka při tlumočení po telefonu či videokonferenčním tlumočení
- nekvalitní přenos obrazu při tlumočení za použití videokonferenční techniky

pohyb

- kolegův pohyb v kabině (houpání se na židli, pokyvování hlavou, nejružnější tiky)
- osoby dobývající se do kabiny (organizátor, catering)

podmínky v kabině

- teplota (horko nebo zima)
- kvalita vzduchu (suchý, vydýchaný vzduch)
- nedostatek vody v kabině
- nevyhovující sluchátka
- nedostatečné technické zázemí (např. šepták v jedné osobě či tlumočení nad časový limit)

kolega

- neohleduplný kolega, který nedodrží *booth manners* (sací, šustí papíry, hlasitě si nalévá nápoj, piluje si nehty)
- nekolegiálnost (pokud kolega netlumočí, smskuje, čte si v notebooku, vyřizuje e-maily)
- rivalita (boj o mikrofon, přehnaná kritika, špatné vztahy s kolegy)

psychologické faktory u tlumočnicka

- tlumočnickova únava, stres, nervozita či tréma
- ztráta pozornosti z důvodu vyrušení (zvonící telefon, kolega dobývající se do kabiny)

řečník a jeho projev

- vysoká informační hustota projevu
- příliš odborná slovní zásoba či žargon v řečnickově projevu
- rychlé nebo pomalé tempo řečníka

- čtený projev, jehož text není v kabině k dispozici
- řečníkův přízvuk
- neobvyklý styl řečnickova projevu
- řečníkův projev v jazyce, který není jeho mateřštinou (angličtina jako *lingua franca*)
- neohleduplné či nepoučené řečnickovo chování (řečník klepe do mikrofonu, šustí před ním papíry apod.)

účastníci komunikace obecně (řečník či posluchači)

- předsudky a předpojatost na straně řečníka či adresáta sdělení
- ideové důvody (tlumočení tématu, které je proti tlumočnickovu přesvědčení)
- reakce adresátů (neadekvátní reakce na chyby, nezájem)
- kulturní rozdíly mezi řečníkem a adresátem sdělení
- řečnickovo chování (nevhodné poznámky apod.)
- důležitost adresátů (např. tlumočení na vysoké státní úrovni)

7. Experiment

Jak vyplývá z teoretické části práce, prozatím se kvantitativním výzkumem šumu na výkon tlumočnicků při ST zabývali pouze Gerver (1974) a Tammola a Lindholm (1995), v obou experimentech měl šum negativní dopad na tlumočnickův výkon. Při experimentech byly zdrojové nahrávky upraveny tak, že se v nich vyskytoval po celou dobu bílý šum (který je mimochodem šumem umělým a v komunikaci se s ním obvykle nesetkáme). To podle nás neodpovídá reálné situaci, se kterou se tlumočník musí při ST potýkat.

Může se samozřejmě stát, že je přenos zvuku do sluchátek celkově nekvalitní a šum je tudíž na vstupu přítomen konstantně po celou dobu tlumočení, což tlumočnickovi dává jistou možnost si na něj během tlumočení „zvyknout“ a přizpůsobit dané situaci používanou tlumočnickou strategií. Mnohem častější ale je, že tlumočnicka vyrušují náhlé neočekávané zvuky, a to po různě dlouhém úseku zdrojového textu, který žádný šum neobsahuje. Některé příklady již byly zmíněny, když jsme pojednávali o rušivých zvucích všeobecně: zdrojem hluku může být kašlající osoba v blízkosti řečníka, nezvládnuté *booth manners* kolegy v kabině nebo např. dítě, které se v sálu náhle rozpláče; existuje samozřejmě bezpočet dalších nežádoucích zvuků. Tyto nežádoucí zvuky mohou tlumočnicka rozptýlit a mít negativní vliv na jeho pozornost, zároveň ale také mohou také přehlušit některé části zdrojového sdělení. Takový šum se v teorii informace nazývá *šum dávkový*, případně *šum v dávkách*, tento koncept ještě osvětlíme v následující části kapitoly; pro pochopení celého konceptu je nutné vědět, jak zašuměný kanál ovlivňuje jím procházející informaci (viz podkapitola 2.3).

7.1. Modely zašuměných kanálů

7.1.1. Zašuměný kanál bez paměti

Existuje několik modelů zašuměných kanálů, přičemž ne všechny odrážejí podmínky, se kterými se musí potýkat přirozený jazyk. Nejznámější model je právě model Shannonův (viz podkapitola 2.2), ten je tzv. *zašuměným kanálem bez paměti*. Chování takového kanálu nezávisí na předchozích datech ani na předchozím chování kanálu, jinými slovy se kanál u každého bitu zvlášť rozhoduje, jakou operaci na nich provede (zda bit přetočí či nepřetočí), a toto rozhodnutí je nezávislé na rozhodnutích předchozích. Shannonovým kanálem tedy postupně procházejí jedničky a nuly a každá z nich může s určitou pravděpodobností projít poškozená či nepoškozená (je-li pravděpodobnost přetočení nuly na jedničku stejná jako přetočení jedničky na nulu, mluvíme o kanálu symetrickém, v opačném případě mluvíme o kanálu asymetrickém). V mluvené komunikaci popisuje zašuměný kanál bez paměti např. situace, kdy slyšíme

distinktivní rysy v převrácené variantě, u hlásek typicky dochází k dloužení nebo krácení či ke ztrátě nazality (Milička 2015, s. 49).

7.1.2. Zašuměný kanál s pamětí

Zmínili jsme, že šum v zašuměném kanálu bez paměti ovlivní vždy právě jeden bit. V každodenní komunikaci nicméně šum obvykle ovlivní více bitů najednou, např. proto, že rušivé vlivy se obvykle vyskytují společně a hladina šumu kolísá. Kanál je ovlivněn svým vlastním stavem v minulosti, proto o něm mluvíme jako o *zašuměném kanálu s pamětí*. V běžné konverzaci může být zdrojem takového šumu např. paralelní rozhovor dvou jiných mluvčích, které se snažíme neposlouchat, či mluvčí, který mluví s plnými ústy, typickým příkladem jsou také doplňovací cvičení v učebnicích cizích jazyků. V literatuře se pro tento typ kanálu obvykle používá model nazvaný *burst error noise*, tedy *dávkový šum*, který v podstatě modeluje dva střídající se symetrické shannonovské kanály (Milička 2015, s. 49–52).

Milička nicméně dokazuje, že obvykle používaný Gilbertův model dávkového šumu (Gilbert 1960) neodpovídá distribuci šumu v mluvené řeči – neodpovídá ani distribuce délek jednotlivých dávek šumu, ani distribuce délek pauz mezi nimi. Na základě reálné nahrávky proto přichází se čtyřmi modely pro realistickou distribuci různých druhů šumu, přičemž všechny čtyři druhy se v Miličkovou analyzované nahrávce vyskytují současně (Milička 2015, s. 56–64):

- a) model M1 pro nepravidelně se opakující zvuky stabilní délky
 - model, který popisuje zvuky typické délky, které se vyskytují nepravidelně
- b) model M2 pro pravidelně se opakující zvuky stabilní délky
 - model pro zvuky typické délky, mezi nimiž jsou zároveň typicky dlouhé rozestupy (s variacemi)
 - v reálné tlumočnické situaci může takovýto šum způsobovat např. řečníkův telefon, který opakovaně vibruje kvůli nastaveným upozorněním, či řečník, který při projevu nervózně cvaká propiskou
- c) (vnořený) model M3 pro nepravidelně se opakující série pravidelně se opakujících zvuků stabilní délky
 - model pro série zvuků, které se opakují v nepravidelných intervalech
 - v reálné tlumočnické situaci může tento šum způsobovat např. catering, který čas od času projde konferenčním sálem a doplní řečníkovi skleničku, či dítě, které se v průběhu přednášky v sále několikrát rozpláče

- d) model M4 pro náhodné nárazy rezonujících předmětů
 - model, který popisuje silný hluk, který určitou dobu doznívá
 - za takovýmto šumem může stát např. divoce gestikulující řečník, který v zápalu pro věc během projevu praští rukou do stolu

Pro experiment jsme se po zralém zvážení a poradě s konzultantem rozhodli nasimulovat čtyři vybrané modely dávkového šumu. Jsou jimi Shannonův model (dále označovaný jako TSh), Gilbertův model (dále označovaný jako TGi), Miličkův model M2 (TM2) a Miličkův model M3 (TM3). Abychom mohli provést kontrolní měření, budou subjekty tlumočit také úseky nezašuměné (označované jako 0).

7.2. Teoretická východiska

Předchozí experimenty provedené Gerverem (1976) i Tommolou a Lindholmem (1995) ukázaly, že nahrávky podbarvené bílým šumem se simultánně tlumočí hůře než nahrávky nezašuměné. Pomocí laboratorního experimentu jsme se rozhodli zjistit, zda bude mít na tlumočnickův výkon podobně negativní vliv i dávkový šum.

Předpokládáme, že ve shodě s předchozími výzkumy bude tlumočnickův výkon při tlumočení zašuměného projevu horší než výkon při tlumočení projevu nezašuměného. Zároveň chceme odhalit, jak se konkrétně budou na tlumočnickově výkonu odrážet různé druhy dávkového šumu.

Pro experiment tedy předkládáme následující pracovní hypotézy:

1. Šum má negativní dopad na kvalitu tlumočení. Tlumočení zašuměných úseků proto bude hodnoceno hůře než tlumočení úseků nezašuměných.
2. Jednotlivé druhy šumu mají na kvalitu tlumočení různý vliv, jako nejhorší šum předpokládáme šum TM3.
3. Studenti tlumočí obecně hůře než profesionální tlumočníci.
4. Studenti jako méně zkušení budou pod vlivem šumu pracovat hůře.

7.3. Návrh a provedení experimentu

Experiment měl statisticky ověřit stanovené hypotézy, zjišťoval tedy, jaké jsou dopady dávkového šumu ve zdrojovém textu na tlumočnickův výkon. Manipulovanou nezávislou proměnnou proto byla zašuměnost vstupní nahrávky, zkoumanou závislou proměnnou byla kvalita tlumočnickova výkonu hodnocená ve čtyřech oblastech na základě určených kritérií. Experiment měl otestovat, zda mezi zmíněnými dvěma proměnnými, tedy zašuměností vstupu

a kvalitou výstupu, existuje kauzální vztah. Na přípravě experimentu autorka práce úzce spolupracovala s Jiřím Miličkou.

Experimentu se zúčastnilo celkem 13 subjektů. Ti tlumočili z angličtiny do češtiny text, který obsahoval zašuměné i nezašuměné úseky. Při přípravě experimentu probíhalo pilotní testování nahrávek, druhů šumu i modelu hodnocení, samotný experiment proběhl v tlumočnické laboratoři ÚTRL v létě 2016. Výstupy tlumočení byly nahrány, transkribovány a posléze hodnoceny třemi nezávislými hodnotiteli za pomoci hodnotících škál, takto získaný základní soubor dat byl poté podroben statistické analýze.

7.3.1. Výběr výzkumného nástroje

Při volbě výzkumného nástroje jsme zvažovali výhody a nevýhody laboratorního experimentu ve srovnání s pozorováním. Gile (1998, s. 77) k tomu uvádí, že pozorování sice umožňuje sledovat fenomén v autentické situaci, na druhou stranu ale může interferovat s jeho přirozeným výskytem – tlumočníci často volí při tlumočení jiné strategie, vědí-li, že je kromě klienta poslouchá ještě výzkumník; sledovat jejich výkon, aniž bychom je o tom informovali, by ale bylo neetické. Podobně Chromý (2014, s. 47) v této souvislosti zmiňuje tzv. efekt morčete, který nastává při sociolingvistických výzkumech – pokud testované osoby vědí, že jsou nahrávány nebo pozorovány, přizpůsobí tomu své chování.

Nabízí se tedy využití tlumočnického materiálu, který byl nahrán v reálné situaci a zveřejněn se souhlasem tlumočnicků. V takovém případě by ale nebylo možné manipulovat nezávislou proměnnou a zároveň kontrolovat ostatní vstupní proměnné, což by znemožnilo testování vztahu mezi zašuměností vstupu a kvalitou výstupu. Z toho důvodu se pro dané účely lépe hodí ověřování experimentální. I to má nicméně své nevýhody.

Jak píše Gile (1998, s. 77–78), experiment v laboratorních podmínkách se výrazně liší od profesionálního tlumočení pro klienta a je nepřirozený; tlumočník při něm proto může k tlumočení zaujmout odlišný postoj. Další Gilovou výhradou k laboratorním experimentům je skutečnost, že v místnosti není přítomen řečník a atmosféra neodpovídá skutečné konferenci (Gile 1998, s. 79). Máme nicméně za to, že k situacím, kdy tlumočník není na stejném místě s řečníkem ani posluchači, dochází s rostoucí popularitou *remote interpreting* v tlumočnickové profesním životě stále častěji. Laboratorní podmínky v našem experimentu do jisté míry právě tlumočení na dálku připomínají.

Nabízí se možnost připravit experiment, v němž by experimentální skupina tlumočila zašuměné nahrávky a kontrolní skupina nahrávky nezašuměné. Takový postup by ale byl časově náročný,

komplikovaný a v neposlední řadě by vyžadoval účast dvojnásobného množství tlumočnicků, kterou by bylo složité v našich podmínkách zajistit (o nedostatku účastníků pro tlumočnické experimenty viz oddíl 7.3.2). Namísto toho byl proto do všech verzí zdrojového textu náhodně distribuován nezašuměný úsek.

7.3.2. Subjekty

Experimentu se zúčastnilo celkem 13 subjektů (11 žen a 2 muži). Rozhodli jsme se použít sestavit dva vzorky pro dva základní soubory: studenty tlumočení na ÚTRL a profesionální tlumočníky. Tato skutečnost jednak pomohla zvýšit počet účastníků, jednak umožnila porovnat výkon těchto dvou skupin.

Do první kategorie (studenti tlumočení) spadalo 7 subjektů, kteří byli buď čerstvými absolventy ÚTRL, nebo studenty, kteří již ukončili druhý ročník navazujícího magisterského studia tlumočení tamtéž, jeden subjekt absolvoval deset měsíců výuky tlumočení v rámci programu EMCI. Do druhé kategorie (profesionální tlumočníci) jsme zařadili 6 tlumočnicků, kteří měli alespoň 4 roky praxe. Společným kritériem pro obě skupiny byla angličtina jako pracovní jazyk, pro účely experimentu jsme se přitom rozhodli zanedbat, zda byla pracovním jazykem aktivním či pasivním (jazykem B či C). Další nezbytnou podmínkou pro účast byla čeština jako jazyk A.

Jsme si vědomi toho, že při sestavování obou vzorků by bylo nevhodnější subjekty vybírat náhodně a zároveň za účelem dosažení reprezentativnosti vytvořit vzorek co největší, z praktických důvodů to ale nebylo možné. Je všeobecně známo, že v sociálních vědách se náhodný vzorek sestavuje jen obtížně: jednak nejsme schopni bezpečně určit celou populaci profesionálních tlumočnicků (u populace studentů tlumočení v ČR by to snad možné bylo), jednak bývá velmi problematické získat pro experiment dostatek tlumočnicků – Gile uvádí, že je tento fenomén v tlumočnickém výzkumu obvyklý a jako jeho příčiny vyjmenovává nevelkou populaci konferenčních tlumočnicků, jejich geografickou roztříštěnost a také neochotu se do výzkumu zapojovat (Gile 2001, s. 7).

Účastníky experimentu jsme vybírali tzv. technikou sněhové koule. Oslovili jsme osobně dva potenciální subjekty a zároveň v dotazníku, který byl v prvním kole distribuován ještě před konáním experimentu, nabídli respondentům i účast v experimentu. První subjekty poté doporučily několik kolegů, z nich jsme poté vybírali na základě dostupnosti. Účastnili se tedy ti tlumočníci, kteří v době konání experimentu pobývali v Praze a byli ochotní se dostavit na místo konání experimentu. Jsme si samozřejmě vědomi toho, že vzhledem ke způsobu

sestavování vzorku a jeho velikosti nemůžeme získaná data považovat za reprezentativní pro celou populaci tlumočnicků, případně studentů tlumočení.

7.3.3. Text

7.3.3.1. Výběr textu

Již jsme zmínili, že jsme se snažili experiment navrhnout tak, aby laboratorní podmínky alespoň do jisté míry připomínaly podmínky při tlumočení na dálku. Bylo proto žádoucí vybrat takový text, u nějž bude kromě zvukového záznamu k dispozici videozáznam. Při *remote interpreting* tlumočníci obvykle mohou sledovat i video, vizuální složka sdělení navíc nese významné množství informací.

Jako výchozí text měla sloužit některá z anglických videonahrávek z databáze Speech Repository (evropská databáze projevů určená pro studenty a učitele tlumočení). Ve snaze učinit experiment dostatečně obtížným i pro profesionální tlumočnický jsme při přípravě experimentu vybírali mezi nahrávkami určenými pro pokročilé studenty (kategorie *advanced/test-type*). Projev nesměl být příliš náročný po stránce obsahové, terminologické ani syntakticko-stylistické, zároveň ale neměl být ani příliš triviální. Hledali jsme navíc text, který nebude přehnaně redundantní, přílišná redundance by totiž mohla působit jako nežádoucí vnější proměnná a rušit vliv šumu. V neposlední řadě měla být délka nahrávky taková, abychom mohli každému z modelů šumu vyhradit dostatečně dlouhý úsek.

Do užšího výběru se nakonec dostaly tři nahrávky o rozsahu 10–13 minut. Všechny tři byly otestovány v rámci předvýzkumu, nakonec se jako nejvhodnější ukázal přibližně dvanáctiminutový text o konzumním životě a environmentalismu, který pro Speech Repository nahrála Catherine Pearson, tlumočnice z anglické kabiny DG SCIC. Nahrávka je volně dostupná ke stažení ve veřejné části databáze²⁰, zároveň je spolu s přepisem přiložena k této práci.

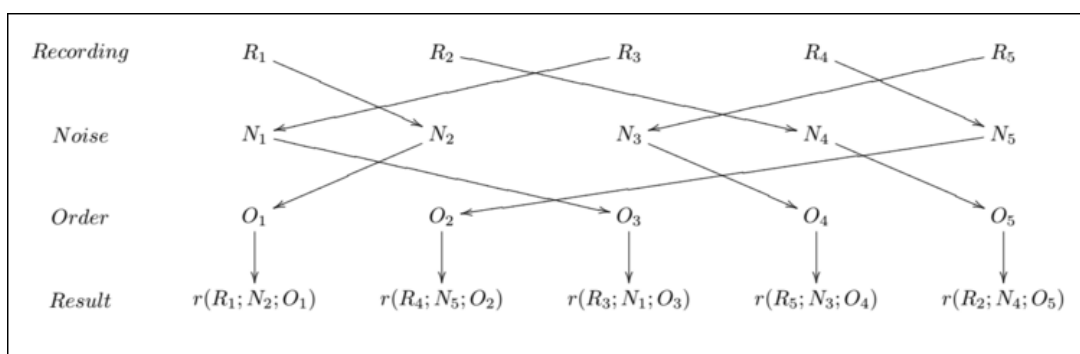
7.3.3.2. Manipulace textu

Celá použitá nahrávka je 12 minut a 5 sekund dlouhá. Během úvodních 30 sekund nahrávky se řečnice představuje a stručně uvádí tlumočnicka do tématu. Tuto část jsme využili jako tzv. *stimulus tape*, tedy úsek nahrávky, který tlumočnickovi umožnil nastavit si hlasitost, zvyknout

²⁰*Shopping our way out of global warming: green consumerism* [online] [cit. 7. července 2016]. Dostupné z: <https://webgate.ec.europa.eu/sr/speech/shopping-our-way-out-global-warming-green-consumerism>.

si na tempo a přízvuk řečnice, případně se rozmluvit. Pokud se subjekt rozhodl i úvodní úsek tlumočit, byl jeho výkon nahrán, ale nehodnocen.

Zbýlá část nahrávky byla rozdělena na 5 stejně dlouhých úseků, mezi nimiž byla vždy pauza o délce 10 vteřin (*silent intermezzo*). Čtyři úseky byly zašuměné dávkovým šumem, každý podle jednoho z modelů zmíněného v podkapitole 7.1. Jeden úsek byl nezašuměný, přičemž šum se do daných úseků distribuoval náhodně, a to v reálném čase přímo při experimentu. Randomizované přiřazování dávkového šumu jednotlivým úsekům mělo omezit potenciální vliv vnějších a rušivých proměnných.²¹ Je tedy kontrolním mechanismem, jehož účelem bylo vyvážit mj. efekt pořadí, dopad rozdílné obtížnosti jednotlivých úseků, únavy, ztráty motivace, přivyknutí šumu a dalších proměnných, které mohly být při tvorbě výzkumného nástroje opomenuty. Náhodnou distribuci šumů ilustruje následující schéma:

Obrázek 8: Distribuce šumu do jednotlivých nahrávek či jejich úseků (vlastní schéma)

Při volbě zvuku, který do nahrávky vložíme jako šum, jsme se snažili najít takový, který bude působit realisticky a zároveň bude možné jeho jednotlivé úseky za sebou randomizovat tak, aby bylo možné vytvořit dávky o různé délce trvání a podobě. To mělo mimo jiné zabránit tomu, aby si subjekt zvykl na jeden konkrétní rušivý zvuk a naučil se ho již v úvodních minutách experimentu vyfiltrovat. Navíc bylo potřeba zvolit zvuk, který bude subjekty rušit jen do takové míry, aby byli ochotní experiment dokončit. Původně jsme jako základ šumu vybrali zvuk cinkajících lahví, hned v rané fázi testování experimentu se ale ukázalo, že je tento zvuk ve sluchátkách krajně nepříjemný, ne-li bolestivý; jedna z testujících odmítla nahrávku obsahující cinkot lahví tlumočit, druhá si ještě několik hodin po tlumočení stěžovala na nepřestávající bolest hlavy. Podobně tomu bylo i s dalšími zvuky, které vznikají „při nárazu“ – cvakání propisky, klepání do desky stolu a další. Další možností bylo nahrávky podkreslit hovorem

²¹ O (skrytých) rušivých a vnějších proměnných srov. Hendl (2015, s. 66–69) a Volín (2007, s. 30–32).

dvou osob či kavárenským šumem, po randomizaci ale tyto dva šumy nepůsobily příliš realisticky.

Nakonec se nejvhodnějším zvukem ukázalo být škrábání plnicího pera na papíře. Jednak byl tento zvuk uvěřitelný i po randomizaci, jednak je to stále šum, který se může vyskytnout v reálné tlumočnické situaci. Z delší nahrávky škrábání plnicího pera jsme v programu Audacity²² vyřízli 7 vzorků o délce 67–86 milisekund, jejich hlasitost byla posléze upravena tak, aby odpovídala hlasitosti tlumočené nahrávky. Cílem bylo, aby šum nahrávku pouze nepodkresloval, ale aby na zašuměných místech přehlušil původní projev.

7.3.4. Pilotní experiment

Před zahájením samotného experimentu proběhl pilotní experiment (předvýzkum), který měl za cíl identifikovat slabá místa navrženého výzkumného nástroje a odhalit případné problémy.

Předvýzkum probíhal v několika fázích. Nejprve byl testován samotný šum, posléze obtížnost jednotlivých nahrávek. Jakmile byla definitivně vybrána nahrávka, bylo potřeba ověřit potřebnou míru zašumění. Původní 10% míra zašumění se ukázala být příliš malá – účastníci předvýzkumu i zašuměnou nahrávku přetlumočili bez větších problémů. Proto jsme míru zašumění zvedli na 20 %. Konečně v poslední fázi bylo zapotřebí otestovat model hodnocení. S testováním a laděním jednotlivých parametrů pomáhaly dvě čerstvé absolventky ÚTRL, které se posléze samotného experimentu nezúčastnily. Posléze jsme celý experiment vyzkoušeli ještě jednou „naostro“ se třetí studentkou ÚTRL v posledním semestru studia, tento poslední experiment již ukázal, že jsou všechny parametry nastaveny uspokojivě a je možné k účasti pozvat první účastníky.

7.4. Průběh experimentu

Jak již zaznělo v úvodu této kapitoly, experiment probíhal v tlumočnické laboratoři ÚTRL v prostorách Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, a to v červenci a srpnu 2016.

Pro samotný experiment kolega Jiří Milička vytvořil program, který spustil zdrojové video a generoval do něj podle předem daného stochastického procesu jednotlivé zvukové vzorky.²³ Zároveň program automaticky nahrával tlumočnickův výkon ve formátu wav. Po skončení experimentu program do txt souboru vyexportoval informace o tom, v jakém pořadí a jakém časovém okně se jednotlivé šumy do nahrávky distribuovaly, na základě těchto souborů poté

²² Audacity, verze 2.1.2., volně ke stažení na adrese <http://www.audacityteam.org/download/>.

²³ Pro více informací o metodách generování šumu a jednotlivých modelech viz Milička (2015, s. 48–64). Program je k dispozici na vyžádání.

bylo možné data dále zpracovávat. Použití programu umožnilo randomizovanou distribuci nahrávek, zajistilo totožné podmínky pro všechny subjekty a eliminovalo možnost lidské chyby ze strany výzkumníka.

Experiment probíhal vždy právě s jedním tlumočnickem. Před samotným experimentem byl každý subjekt stručně seznámen s povahou experimentu a jeho průběhem, dále byly subjekty informovány o anonymitě výzkumu a snížené zvukové kvalitě nahrávky. Právě informaci o nestandardnosti zdroje po akustické stránce jsme považovali za klíčovou pro získání informovaného souhlasu účastníků s účastí ve výzkumu a zpracováním získaných dat. Obecně platným principem výzkumu je žádným způsobem účastníky nepoškodit (Chromý 2014, s. 52), přičemž při pilotním testování se ukázalo, že poslech zašuměné nahrávky může tlumočnicka nadměrně zatížit (viz pododdíl 7.3.3.2). Vzhledem k tomu, že ochrana sluchu by měla být pro tlumočnicka na prvním místě²⁴, byly subjekty mj. ubezpečeny o možnosti svou účast v experimentu kdykoliv přerušit, pokud by jim byl poslech vstupu jakýmkoliv způsobem nepříjemný.

Posléze již byl každý účastník uveden do tématu a dostal seznam obtížnějších klíčových slov, která projev obsahoval (viz *Příloha 3: Klíčová slova*). Pokud si to subjekt přál, dostal také několik minut na přípravu.

Účastníci při tlumočení seděli v tlumočnické kabině, videozáznam mohli sledovat jednak na obrazovce přímo před sebou, jednak na plátně mimo kabinu, jejich výkon byl za pomoci výše popsaného programu nahráván přímo do počítače, pro zálohu také na digitální kompaktní rekordér. Posluchačem byla účastníkům autorka práce, v několika případech také kolega Jiří Milička, který se na přípravě experimentu podílel.

7.5. Zpracování nahraného materiálu

Z každého tlumočení byla pořízena jedna nahrávka, celkový primární materiál se tedy skládal z 13 nahrávek. Posléze bylo nutné nahrávky zpracovat do podoby, která by hodnotitelům umožnila snazší analýzu výstupů, bylo tedy zapotřebí je transkribovat.

Z důvodu zachování anonymity účastníků výzkumu k diplomové práci přikládáme pouze dva vybrané anonymizované přepisy tlumočnických výstupů. Zbylé přepisy i veškeré nahrávky jsou bezpečně uloženy v archivu autorky práce a jsou dostupné na vyžádání.

²⁴ Pro více informací o ochraně sluchu (a hlasu) viz např. Luccarelli (2010).

Před přepisem byly nahrávky nejprve upraveny v programu Audacity (byly oříznuty nepotřebné části a upraven formát) a v rámci anonymizace očíslovány postupně číselnou řadou. To mj. přispělo k tomu, že z názvu nahrávky není jednoznačně poznat, zda na ní tlumočí student nebo profesionální tlumočník.

Následně byly nahrávky přepsány v programu Transcriber²⁵, který se běžně používá pro transkripci sond pro korpusy mluveného jazyka, např. pro korpusy ORAL Ústavu Českého národního korpusu či korpusy banátské češtiny BANAT.²⁶ Máme za to, že pro přepis nahrávek, u nichž potřebujeme přesně zaznamenat řečené, je program Transcriber vhodnější než pouhý textový editor. Na rozdíl od druhého zmíněného poskytuje Transcriber některé pokročilé funkce, např. možnost rozdělit nahrávku na segmenty, které je poté dle potřeby možné za pomoci jediné klávesové zkratky opakovaně přehrávat (hodí se např. u obtížněji srozumitelných segmentů). Zároveň je možné přepis procházet a k danému úseku textu si jednoduše přehrát i zvukovou stopu. Autorka práce měla s tímto softwarem předchozí zkušenost, vzhledem k jeho poměrně intuitivnímu ovládání ho nicméně neváhá doporučit dalším badatelům, kteří se rozhodnou provádět podobně zaměřený výzkum a nevyužijí přitom množství funkcí programu ELAN (zejména možnost víceúrovňového přepisu).

Způsob transkripce byl zvolen s ohledem na sledované jevy: hodnocení se mělo kromě významové přesnosti a úplnosti zaměřit i na jazykové a prezentační nedostatky (viz oddíl 7.6.3), proto bylo třeba je v transkripci důsledně značit. Nutností tedy byla doslovná transkripce, která všechny tyto prvky zachovává. Nahrávky byly přepsány v souladu s platnými ortografickými pravidly. V přepisech jsou ale zaznamenány všechny nesprávné či hovorové tvary slov, veškerá přerušování, opravy, falešné začátky i slova nesprávně či nejasně vyslovená. Zaznačeny jsou také hezitační zvuky či nezvykle dlouhé pauzy.

Interpunkci jsme značili na základě intonace. Pokud tlumočníci při čekání na další úsek klesli hlasem jen částečně, aby měli po vyslechnutí dalšího segmentu možnost ve větě případně pokračovat, přihlíželi jsme při volbě interpunkce k počáteční intonaci dalšího segmentu. Intonačně nedokončený úsek jsme značili pomocí trojtečky. V transkriptech jsme upustili od vyznačování vyšších logických celků v projevu odstavci.

²⁵ Transcriber, verze 1.5.1.UCNK. I s návodem k instalaci a manuálem volně ke stažení na adrese <http://ucnk.ff.cuni.cz/oral/>.

²⁶ Pro více informací o přepisech sond do korpusu BANAT za pomoci programu Transcriber viz Vyskočilová (2014, s. 40).

Transkripce výstupů neodráží kvalitu tlumočnickova přednesu či hlasu (znuděnost, váhavá intonace, nervozita). I tento aspekt tlumočení byl nicméně při hodnocení zohledněn, neboť hodnotitelé kromě transkriptů vycházeli i z nahrávek.

Při transkripci byly použity následující značky:

*	značí pauzu
**	značí delší pauzu
eee	značí hezitace
@	značí nesrozumitelný úsek
-	značí nedořečené slovo

šedivé úseky se nehodnotí

Kromě zmíněných jazykových a prezentačních nedostatků nebyly v transkripci žádným způsobem zvýrazněny odchylky vůči ideálnímu tlumočnickému výstupu (viz pododdíl 7.6.3.1) – identifikace problematických míst byla úkolem každého z hodnotitelů, přičemž každý z nich mohl chyby či posuny vnímat subjektivně, proto máme za to, že označování takových míst přepisujícím by znehodnotilo objektivitu nezávislého hodnocení.

V každém transkribovaném textu bylo následně zaznačeno 5 úseků k hodnocení. Nehodnocené části (10sekundové přestávky mezi jednotlivými modely dávkového šumu) byly v transkripci ponechány kvůli kontextu, byly nicméně graficky i barevně odděleny. Po rozdělení všech 13 nahrávek na 5 segmentů tak vzniklo 65 úseků, které byly spolu s nahrávkami předány hodnotitelům.

7.6. Hodnocení výkonu

7.6.1. Výběr metody a hodnotitelů

Cílem hodnocení jednotlivých úseků tlumočení bylo získat data, která bude možné dále statisticky zpracovat. Jako nejschůdnější se jevilo získat základní soubor dat pomocí škálování. Tlumočnický výkon jednotlivých subjektů byl posuzován třemi nezávislými hodnotiteli z řad studentů posledního ročníku, z nichž jedním byla autorka práce. Využití několika hodnotitelů umožnilo za pomoci zjištění mezihodnotitelské shody ověřit spolehlivost hodnocení.

Podmínkou pro výběr hodnotitelů bylo, aby za sebou měli minimálně 3 semestry simultánního tlumočení a měli tak kromě samotné zkušenosti s tlumočením také rozvinutou schopnost posoudit výkon ostatních tlumočnicků, zejména s ohledem na to, že zpětná vazba spolužákům je nedílnou součástí hodin tlumočení na ÚTRL.

7.6.2. Kvalita tlumočení

Před samotnou volbou metody hodnocení bylo důležité definovat, co bude pro účely výzkumu považováno za optimální tlumočení, a zvolit kritéria, podle nichž bude posuzován výkon tlumočnicků. Jedná se o poměrně složitý úkol – jak trefně poznamenává Aís (2015, s. 337), jednou z největších překážek pro měření kvality tlumočení je neexistence její jednoznačné a univerzální definice.

Teoretikové tlumočení se shodují v tom, že je kvalita tlumočení je poměrně širokou a nejasnou veličinou, relativním konceptem s vícero dimenzemi, proto je nutné ji hodnotit z různých perspektiv a na základě několika systémů hodnocení. Je totiž úzce propojená se všemi aspekty produktu tlumočení i tlumočnickova výkonu (Aís a Becerra 2015; Pöhhacker 2004; Zwischenberger 2010). I proto je v podstatě nemožné najít pro její hodnocení jeden univerzální model.

Zwischenberger (2010, s. 128–129) ke kvalitě tlumočení uvádí, že jde v podstatě o konstrukt, který je vázaný na určité časové období, kulturu a kontext, tento konstrukt je navíc neustále upravován a liší se v závislosti na úhlu pohledu. Vždy je nutné určit, jakým způsobem a za jakých podmínek kvalitu hodnotíme. Navíc bude kvalita nutně znamenat něco jiného pro samotného tlumočnicka, jeho kolegy, uživatele tlumočení a jeho a zadavatele; podobně jsou požadavky na kvalitu a její vnímání jiné u konferenčního tlumočení pro evropské instituce, bilaterálního tlumočení a komunitního tlumočení u soudu či u lékaře.

Grbić (2015, s. 334–336) píše, že se hodnocení kvality vždy odvíjí od kritérií, která na ni klademe. Můžeme tak hodnotit např. přesnost převedeného sdělení, analyzovat chyby či vynechávky, analyzovat neverbální složku sdělení (mj. intonaci), hodnotit kvalitu tlumočení jako služby či se zaměřit na to, aby bylo přetlumočené sdělení funkčně ekvivalentní.

Právě proto, že hodnocení tlumočnického výkonu může být značně subjektivní, rozhodli jsme se úseky hodnotit podle přesně daných kritérií, viz oddíl 7.6.3. Při hledání komplexních kritérií v odborné literatuře jsme narazili na model hodnocení, který ve své diplomové práci použila Zdeňka Puková (2006, s. 67–72). Protože potřebám hodnocení v rámci této práce vyhovoval nejlépe, rozhodli jsme se jej téměř v původní podobě otestovat při pilotním experimentu. Na jeho základě byla některá kritéria ještě mírně poupravena tak, aby byla jednoznačná pro všechny tři hodnotitele.

7.6.3. Model hodnocení

Pro hodnocení kvality jednotlivých úseků jsme zvolili metodu škálování. Hodnotili jsme čtyři různá kritéria (věcnou správnost, obsahovou úplnost, jazykovou formu a prezentaci) na čtyřech posuzovacích škálách. Jednotlivé aspekty tlumočnických výstupů hodnotíme v porovnání s předpokládaným optimálním tlumočením, přičemž každé ze čtyř zmíněných kritérií má při vyhodnocování výsledků stejnou váhu.

Jednotlivým polohám na škále byly přiděleny číselné hodnoty od 1 do 5, pro přehlednost hodnoty odpovídají známkování ve škole, tj. nejlepší možná známka je 1 a nejhorší možná známka je 5. Při pilotním testování se zdálo, že zvolená pětistupňová škála poskytuje dostatečný prostor pro známkování, upravovali jsme tedy spíše popis jednotlivých stupňů tak, aby byl co nejjednoznačnější. Při hodnocení v rámci experimentu posléze hodnotitelé několikrát došli k závěru, že by byla vhodnější škála o více stupních, více viz diskuse.

Jak je vidět výše, dvě hodnocená kritéria se týkají formy, dvě obsahu. Stejně jako Puková (2006, s. 67) jsme považovali za žádoucí oddělit kritérium pro věcnou správnost od kritéria obsahové úplnosti – s autorkou modelu souhlasíme v tom, že i neúplné přetlumočení může být správné a koherentní, případně naopak může být obsahově úplné, ale ne zcela přesné (různé posuny, zeslabení významu apod.). U formy posuzujeme prezentaci a jazykovou formu.

Při hodnocení bylo žádoucí posuzovat každé ze čtyř kritérií odděleně, aby hodnotitel nebyl např. při hodnocení věcné správnosti či úplnosti ovlivněn špatnou prezentací tlumočnicka. Jako schůdné řešení se ukázalo nejprve posuzovat věcnou správnost a úplnost pouze porovnáním transkripce originálu s transkripcí přetlumočeného výkonu a až poté hodnotit kritérium jazykové a prezentační při poslechu nahrávky. Navíc bylo důležité se vyvarovat zkreslení nadhodnocením, podhodnocením či centrální tendencí.

Hodnotitelé při hodnocení nevěděli, které úseky byly zašuměné a které nezašuměné, šlo tedy o tzv. slepý pokus.²⁷

7.6.3.1. Optimální výstup tlumočení

Skutečné výstupy jednotlivých tlumočnicků byly při hodnocení srovnávány s uvažovaným optimálním výstupem. Pro optimální tlumočnický výstup jsme definovali následující kvality:

1. Věcná správnost

²⁷ Srov. Hendl (2015, s. 72–73).

Veškeré významové jednotky jsou převedeny správně. Text je zcela koherentní, nevyskytují se v něm žádné významové jednotky, které se neobjevily v původním sdělení. Přetlumočení nemusí nutně obsahovat všechny propozice z původního sdělení (některé propozice mohou být vypuštěny – zjednodušení, zobecnění apod.), to však nesmí jít na úkor koherence ani věcné správnosti. Nedochází k posunům, zeslabení významu aj.

2. Obsahová úplnost

Jsou převedeny veškeré propozice a významové jednotky obsažené v původním textu (některé z nich mohou být zeslabeny, význam může být posunut, tlumočení nemusí být úplně koherentní).

3. Jazyková forma

Ve výstupu se nevyskytují žádné jazykové (lexikální, morfologické ani syntaktické) nedostatky. Zvolený rejstřík a styl je přiměřený typu textu, tématu, dané příležitosti a konvencím cílového prostředí. V převodu je správná a dostatečná koheze, nechybí žádná gramatická slova. Neobjevují se interference, neexistující slova či nevhodné kalky.

4. Prezentace

Projev je pronesen plynule, klidným hlasem (nikoliv hlasem nezúčastněným či nervózním), přiměřeným tempem, bez nevhodných pauz, bez rušivých hezitačních či parazitních zvuků, se správnou intonací (ani nedostatečnou, ani přehnanou), bez přerěknutí, zakoktání, falešných začátků a oprav, tlumočnick jasně artikuluje.

7.6.3.2. Škálování

Pro hodnocení jednotlivých výše zmíněných kritérií jsme použili škálu o pěti stupních (1 jako nejlepší hodnocení, 5 jako nejhorší hodnocení). Vymezení jednotlivých stupňů je následující:

- 1 – zcela vyhovující kvalita, možný minimální počet méně závažných nedostatků
- 2 – uspokojivá kvalita, omezený počet méně závažných nedostatků
- 3 – dostatečná kvalita, vyšší počet méně závažných nedostatků, které ale nenarušují základní smysl sdělení, minimum závažnějších nedostatků; nejnižší možná úroveň výstupu, která je ještě považována za přijatelnou
- 4 – nedostatečná kvalita, větší počet méně závažných nedostatků, vyskytují se i závažnější nedostatky

5 – zcela nedostatečná kvalita, sdělení nepřijatelné, závažné formální či obsahové nedostatky, větší množství závažných nedostatků

7.6.3.3. *Kritérium věcné správnosti*

Možné nedostatky v této kategorii zahrnují:

- vynechávky: jednotka zcela chybí, přitom v původním sdělení nešlo o jednotku redundantní
- neopodstatněné přidávání informací (neodůvodněně se v přetlumočení vyskytne nová významová jednotka, která se v původním sdělení nevyskytovala)
- nedostatečná koherence
- významové nedostatky **méně závažného charakteru**, které **nenaruší celkové sdělení** (posluchač je schopen správné sdělení rekonstruovat z kontextu): nivelizace, neutralizace, malý významový posun či nepřesnost, zeslabení či zesílení významu, generalizace
- významový nedostatek **zásadního charakteru** – **nesprávný význam** v důsledku nesprávného porozumění, nepochopení kontextu aj. (**opačný význam, zcela jiné slovo** apod.)

U vynechávek je nutné sledovat, zda se vynechané informace neobjeví v následujících pasážích. Za nedostatky nepovažujeme modulace ani doplňování, které nenarušuje původní sdělení (zlogičtění, intenzifikace apod.).

Do významových nedostatků se do jisté míry zahrnují i vynechávky, čímž si toto kritérium částečně konkuruje s kritériem úplnosti. Chyba na rovině obsahu je i vynechávka. Text s nulovou úplností nelze hodnotit jako se 100% věcnou správností.

Popis kvality výstupů pro jednotlivé stupně hodnocení:

1. Výstup obsahuje minimálně 85 % významových jednotek originálu správně. Případné **nepřesnosti nezpůsobují nežádoucí významový posun**. Případné **méně závažné nedostatky** (v minimálním množství) nijak **nenarušují záměr řečníka** ani celkový smysl výpovědi. Text je **zcela koherentní**.
2. Výstup obsahuje minimálně 75 % významových jednotek správně. Přetlumočení je **koherentní. Všechny zásadní informace JSOU převedeny**, a to správně. Mohou chybět redundantní či méně zásadní části výpovědi (např. přídavná jména) a části, které nejsou nezbytné pro logiku celého sdělení a návaznost na další části.
3. Výstup obsahuje minimálně 65 % významových jednotek správně. Výstup tlumočení je **v kontextu logickým, srozumitelným a koherentním sdělením**, i když **není zcela přesným a úplným převodem** původního sdělení. **Méně závažné nedostatky** se mohou vyskytnout ve

vyšší míře než u stupně 2 (opět jde o redundantní či méně zásadní části sdělení, které nejsou nezbytné pro logiku celého sdělení a návaznost na další části). **Závažné významové chyby** se vyskytují **jen v minimální míře** a především v méně důležitých částech sdělení. **Příjemce tlumočení, který nezná původní sdělení, by neměl zaznamenat žádný nedostatek na úrovni významu, nad ničím by se neměl pozastavit.** Tlumočník není zcela věrný původnímu sdělení, ale **nezavádí posluchače, kam by neměl.** Navzdory dílčím ztrátám nedochází k narušení plynulého toku informací.

4. Výstup obsahuje méně než 65 % významových jednotek správně. **Ztráty a významové chyby** u některých významových jednotek jsou **závažné** a objevují se i u zásadních významových jednotek. V důsledku ztráty informace či hrubé chyby v převodu významu **je ohrožen přenos celkového smyslu sdělení a narušena logika a koherence. Posluchač pravděpodobně zpozorní a zaznamená nesrovnalosti.**

5. Výstup obsahuje hrubé a závažné nedostatky, významové chyby a vynechávky. **Je narušena logika, srozumitelnost a koherence tlumočení, které je následně pro posluchače nepřijatelné.**

7.6.3.4. Kritérium úplnosti

Nedostatky v této kategorii zahrnují chybějící významové prvky (vynechávky, nedokončené věty). Méně závažné významové chyby, jako je **významový posun či nivelizace, zde počítáme jako převedenou informaci**, naopak závažné významové nedostatky, jako je začlenění **zcela nové informace** či **opačný význam**, považujeme za **informaci chybějící.**

Popis kvality výstupů pro jednotlivé stupně hodnocení:

1. Převedeno minimálně 95 % propozic originálního sdělení.
2. Převedeno mezi 80 % a 95 % propozic originálního sdělení.
3. Převedeno mezi 70 % a 80 % propozic originálního sdělení.
4. Převedeno mezi 55 % a 70 % propozic originálního sdělení.
5. Převedeno méně než 55 % propozic originálního sdělení.

7.6.3.5. Kritérium jazykové správnosti

Možné nedostatky v této kategorii zahrnují:

- nedostatky na rovině morfologické (tvarosloví – nesprávné tvary slov, chyby ve shodě přísudku s podmětem, rekcí sloves atd.)

- nedostatky na rovině lexikální (např. nevhodné kalky, neexistující deriváty, kolokační chyby, terminologická nepřesnost)
- nedostatky na rovině syntaktické (vyšinutí z vazby, nevhodný slovosled, příliš dlouhé a složité věty, nedostatek či nevhodná volba spojovacích prostředků atd.)
- nedostatky na rovině stylistické (nevhodně zvolený rejstřík, neidiomaticnost)
- nedostatky na všech rovinách – nesprávná či nedostatečná koheze, interference

Popis kvality výstupů pro jednotlivé stupně hodnocení:

1. Výstup je bez jazykových nedostatků.
2. Výstup obsahuje minimální počet méně závažných nedostatků na úrovni jazyka, je zachována správná koheze.
3. Výstup obsahuje únosné množství nedostatků, tedy méně závažných či opakujících se chyb, které výrazně nenarušují poslech.
4. Výstup obsahuje závažnější nedostatky, které jsou četnější nebo se opakují a narušují plynulý poslech.
5. Výstup obsahuje závažné jazykové nedostatky, které nejen ruší plynulý poslech, ale mnohdy i porozumění.

7.6.3.6. *Kritérium prezentace*

Možné nedostatky v této kategorii zahrnují:

- nevhodnou intonaci (monotónní, přehnanou, nepřirozenou, neklesající na konci oznamovacích vět atd.)
- nesprávný slovní přízvuk
- nevhodné pauzy
- hezitační a parazitní zvuky
- nervozitu či znuděnost v hlase
- falešné začátky, opravy, přechytnutí, neopodstatněné opakování slov
- nejasnou či jinak nevhodnou výslovnost, polykání slabik
- nadužívání vycpávkových slov (tedy, vlastně apod.)

Popis kvality výstupů pro jednotlivé stupně hodnocení:

1. Projev je **plynulý**, správně **členěný** a **intonovaný**, **bez hezitačních či parazitních zvuků**, pronesený klidným a jistým hlasem. Slova jsou **vyslovována zřetelně** a projevu je snadno rozumět. Přípustné jsou pouze minimální nedostatky, které posluchač nepovažuje za rušivé.

2. V projevu se v omezeném množství objevují **méně závažné nedostatky**, které jsou pro posluchače **sotva postřehnutelné**.
3. V projevu se objevují **častější prohřešky**, posluchač je postřehne, ale **neruší ho při recepci**.
4. Presentace projevu je tak **špatná, že ji posluchač vnímá jako rušivý element** a **musí vyvinout dodatečné úsilí** výhradně pro poslech.
5. Projev je přednesen s mnoha **prezentačními nedostatky, které mohou místy až bránit v porozumění tlumočeného textu** (tichý hlas, nevhodná intonace měnící význam a nepoukazující na začátky a konce vět, nedokončené věty, časté opravy, nejasná výslovnost apod.).

7.7. Statistická analýza dat

Hodnocením nahrávek jsme získali soubor dat, který bylo možné dále statisticky zpracovat. Data pomáhal statisticky analyzovat MUDr. Dušan Merta z Institutu klinické a experimentální medicíny, kterému by tímto diplomantka za pomoc velmi ráda poděkovala.

Hodnocení nahrávek prováděli 3 hodnotitelé, přičemž každý hodnotitel hodnotil všech 13 nahrávek, tedy 13 x 5 úseků. Od jednoho hodnotitele má úsek vždy 4 známky, jednu pro každé kritérium, od všech tří hodnotitelů má tedy každý úsek set 12 známek. To při množství 65 úseků dává set celkem 780 známek. Data získaná hodnocením byla průběžně shromažďována do excelové tabulky, následně byla překontrolována a uspořádána do datové matice, v níž každý řádek představuje jeden úsek nahrávky a každý sloupec jednu z proměnných. Datová matice udělených známek spolu s průměrným hodnocením každého úseku od daného hodnotitele je uvedena v příloze této práce. Všechny statistické výpočty provedené v této části práce byly provedeny pomocí programu R.²⁸

Následující podkapitoly analyzují nejprve mezihodnotitelskou shodu, poté samotný vliv jednotlivých druhů šumu na tlumočení a konečně rozdíly mezi studenty a profesionálními tlumočníky. Snažíme se o co nejilustrativnější zobrazení dat za pomoci grafů.

²⁸ R Core Team (2016). R: A language and environment for statistical computing. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria. Dostupné z: <https://www.R-project.org/>. K programu R viz např. Kabacoff (2011) a Wickham (Wickham 2007, 2009).

7.7.1. Mezhodnotitelská shoda

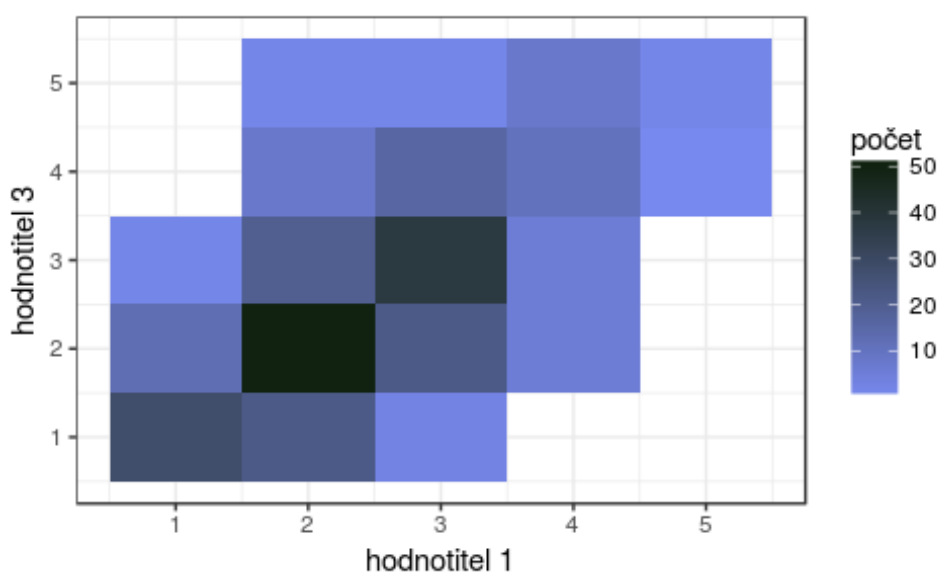
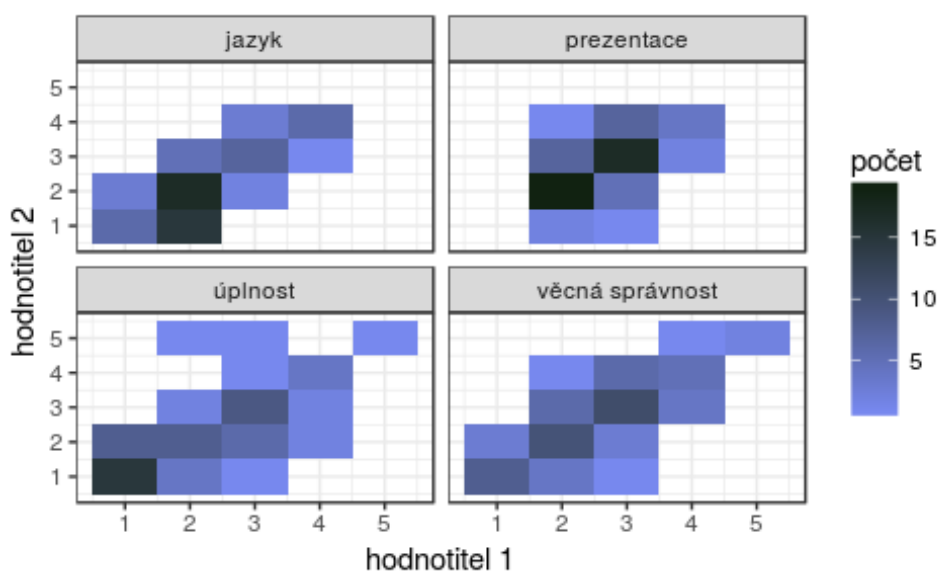
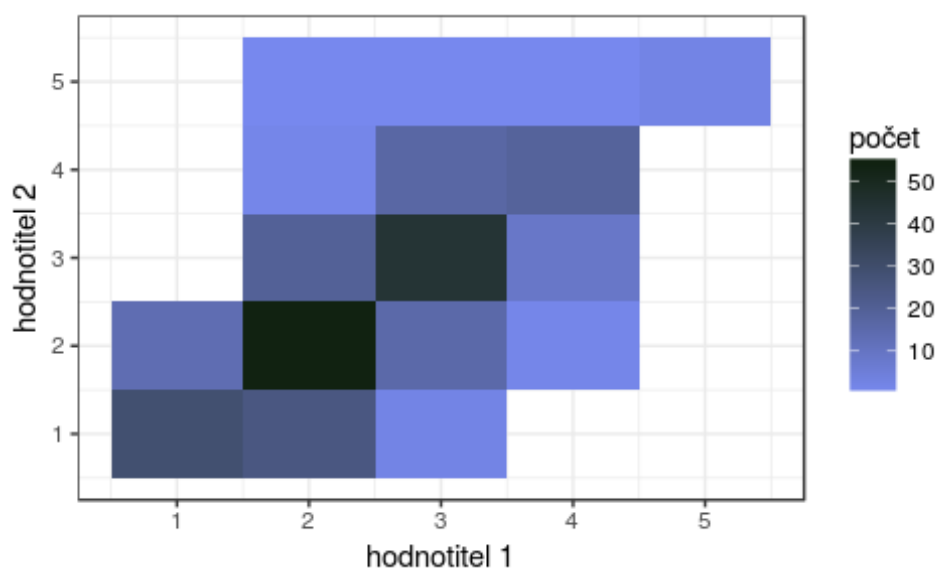
Před samotným vyhodnocováním získaných dat byla vypočítána míra mezhodnotitelské shody (*inter-rater reliability*), abychom zjistili, zda se hodnotitelé shodují a žádný z nich se svým hodnocením nevymyká ostatním.

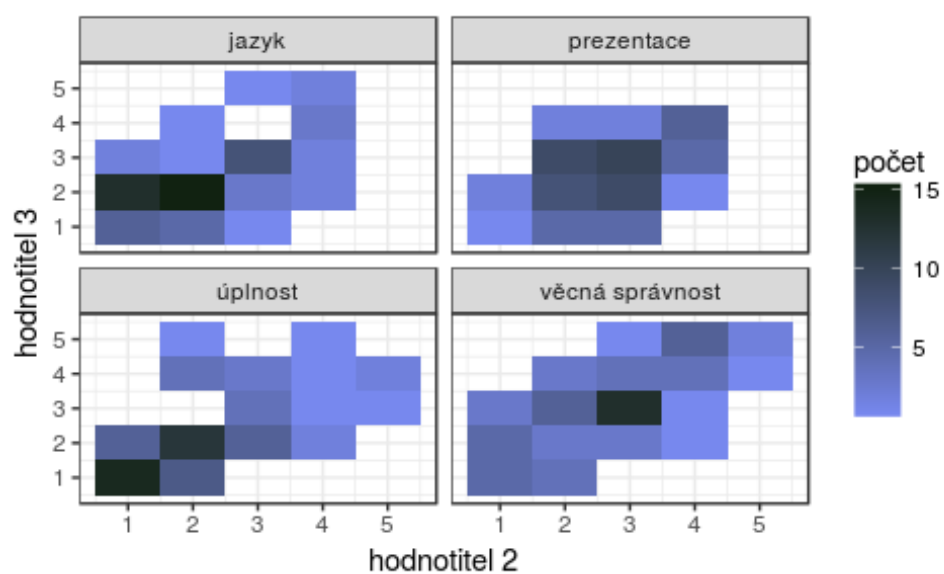
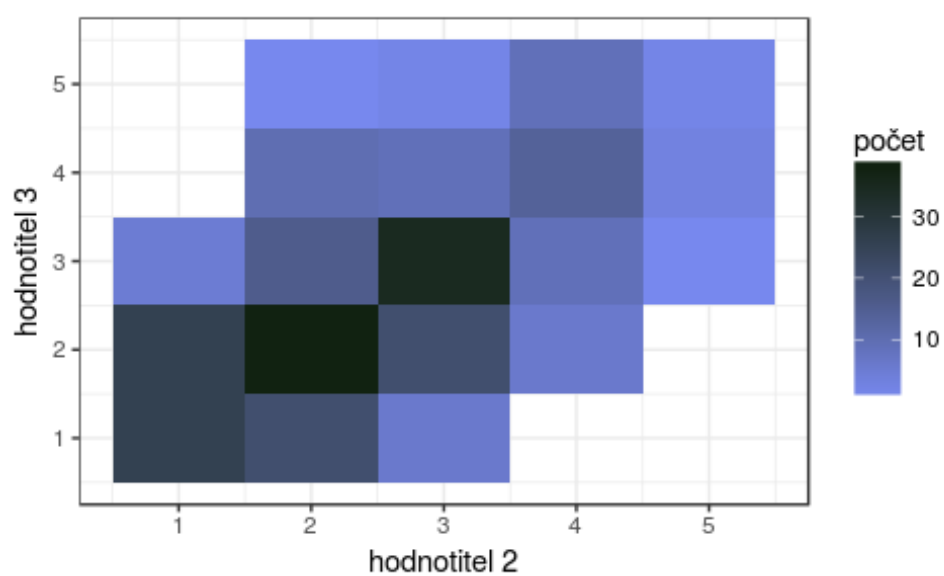
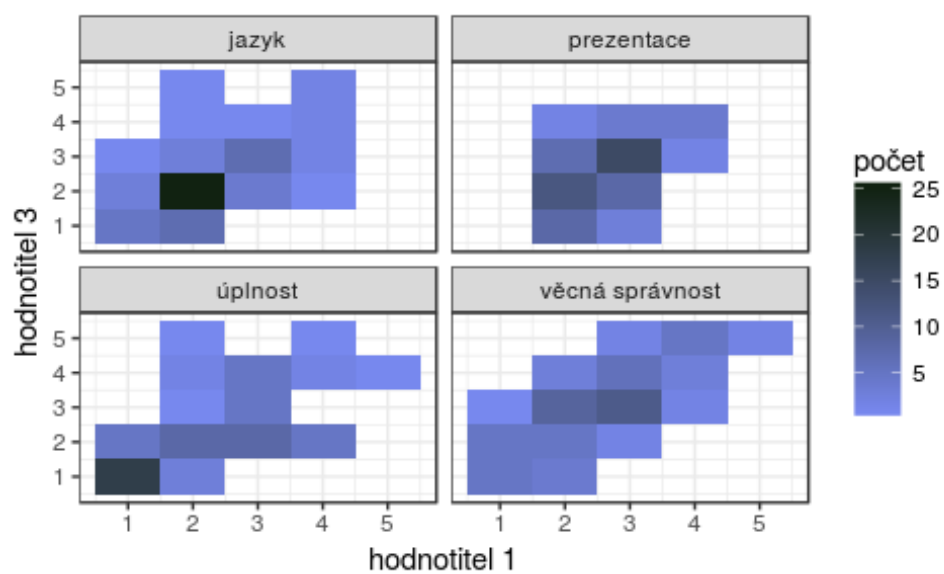
V jazykovém výzkumu je mezhodnotitelská shoda hojně využívána např. v korpusové lingvistice (kde bývá označována jako shoda mezhodnotitelská), v zásadě slouží k ověření funkčnosti a platnosti zvoleného systému hodnocení. Účelem tohoto výpočtu je jednak vyhodnotit kvalitu zvolené metody, jednak ověřit, že jsou spolehliví hodnotitelé. Při výpočtu shody mezi hodnotiteli jsou mezi sebou srovnávána data získaná od každého hodnotitele. V případě, že některý hodnotitel vykazuje vyšší procento neshody, může být označen za nespolehlivého. Podobně pokud je vyšší neshodou charakterizováno celkové hodnocení, vedlo by k nevalidním a nereplikovatelným výsledkům (Štindlová 2011, s. 38).

V této části nejprve údaje získané od jednotlivých hodnotitelů deskriptivně popíšeme a následně kvantitativně ověříme (a) rozložení hodnocení jednotlivých hodnotitelů a (b) míru mezhodnotitelské shody.

7.7.1.1. Vzájemné srovnání hodnotitelů (každý s každým)

Soubor grafů 13: Porovnání shody hodnotitelů („každý s každým“) zobrazuje absolutní počet shodujících se hodnocení. Lze z nich vyčíst dvojí údaje: (a) shodu hodnocení – čím více je hodnocení rozmístěné na diagonále, tím více se hodnotitelé ve známkování shodují; a (b) počet jednotlivých hodnocení – intenzita barvy značí množství daných známek (nikoliv míru shody hodnotitelů). Velký graf vždy reprezentuje průnik všech hodnocení dohromady, na malých grafech vidíme shodu hodnotitelů pro jednotlivé parametry (jazyk, prezentace, úplnost, věcná správnost). První dva grafy porovnávají hodnotitele 1 a 2, druhé dva grafy hodnotitele 1 a 3 a konečně poslední dva grafy hodnotitele 2 a 3.

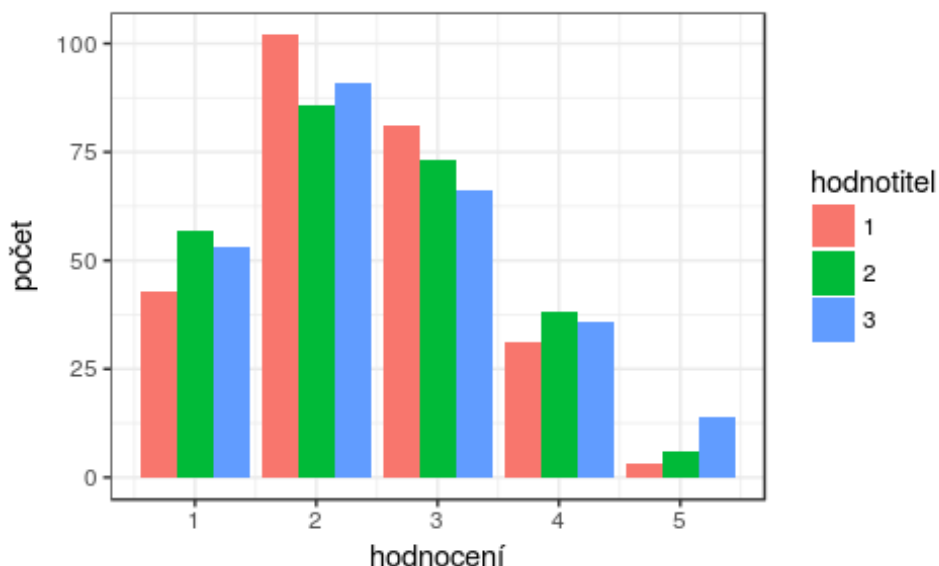

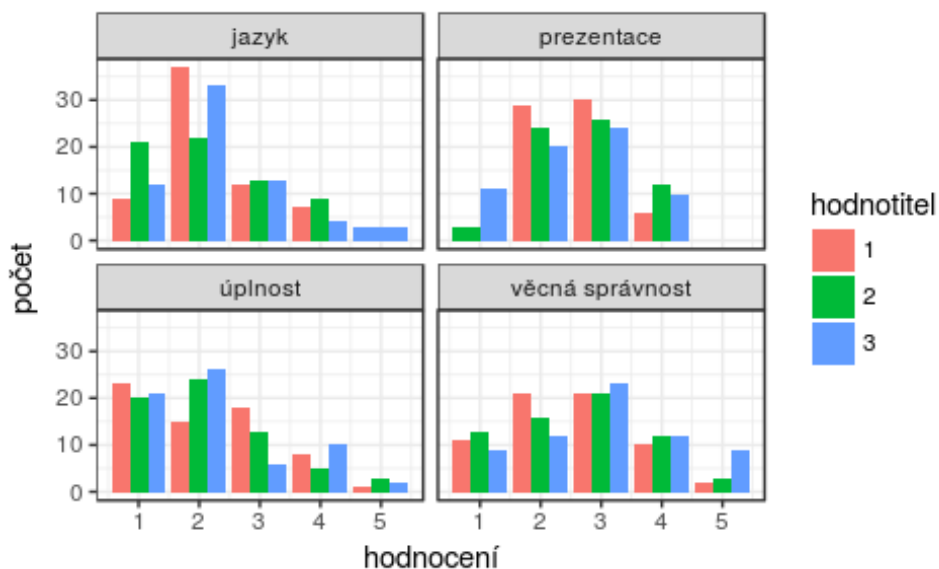
Soubor grafů 13: Porovnání shody hodnotitelů („každý s každým“)

7.7.1.2. Četnosti jednotlivých známek

Níže uvedené grafy (*Graf 14: Četnosti jednotlivých známek pro všechna kritéria společně* a *Graf 15*) zobrazují, jak vyrovnaně jednotliví hodnotitelé hodnotí. Na první pohled bychom mohli soudit, že přísnější je hodnotitel třetí.

Graf 14: Četnosti jednotlivých známek pro všechna kritéria společně

Graf 15: Četnosti jednotlivých známek pro každé kritérium zvlášť

Abychom ověřili, zda je třetí hodnotitel opravdu přísnější, můžeme využít *Kruskal-Wallisův test*, neboť se jedná o nenormálně rozložená diskretní data od více než dvou hodnotitelů. Nulovou hypotézou (H_0) je, že rozložení hodnocení jednotlivých hodnotitelů se neliší. Po výpočtu pro všechny parametry dohromady nám vyjde p-value 0,9103, která je daleko mimo pásmo statistické významnosti (0,05), proto H_0 nezamítáme. Nezamítnutí H_0 nicméně znamená,

že jednotliví hodnotitelé jsou v průměru stejně přísní, nikoliv že se shodnou v názoru na jednotlivé nahrávky.

Pro úplnost následující tabulka shrnuje p-value i pro jednotlivé parametry. Ani v tomto případě k zamítnutí H_0 a rozdílu mezi hodnotiteli nedochází (p-value > 0,05). Jak je z tabulky patrné, nejrozdílnější je měřítko věcné správnosti, ale ani u něj se nejedná o rozdíl statisticky významný.

parametr	p-value
všechny parametry dohromady	0,9103
jazyk	0,6226
prezentace	0,4478
úplnost	0,9354
věcná správnost	0,0796

Tabulka 5: Rozložení hodnocení jednotlivých hodnotitelů (Kruskal-Wallisův test)

Mezihodnotitelskou shodu můžeme kvantifikovat pomocí několika výpočtů. Zvolili jsme dva nejrozšířenější, a to *Lightovo kappa* (Light's κ), pro všechny tři hodnotitele navzájem, a *Cohenovo vážené kappa* (Cohen's κ), pro srovnání dvou hodnotitelů. Výsledné kappa značí míru shody mezi hodnotiteli (čím blíže k 1, tím více se hodnotitelé shodují). V obou případech došlo k ověření shody mezi hodnotiteli. Výsledky pro jednotlivé testy uvádí *Tabulka 6*:

test	kombinace hodnotitelů	kappa
Lightovo kappa	1-2-3	0,65
Cohenovo vážené kappa	1-2	0,72
	1-3	0,62
	2-3	0,61

Tabulka 6: Mezijadátorská shoda hodnotitelů (váhy jsou počítány kvadraticky)

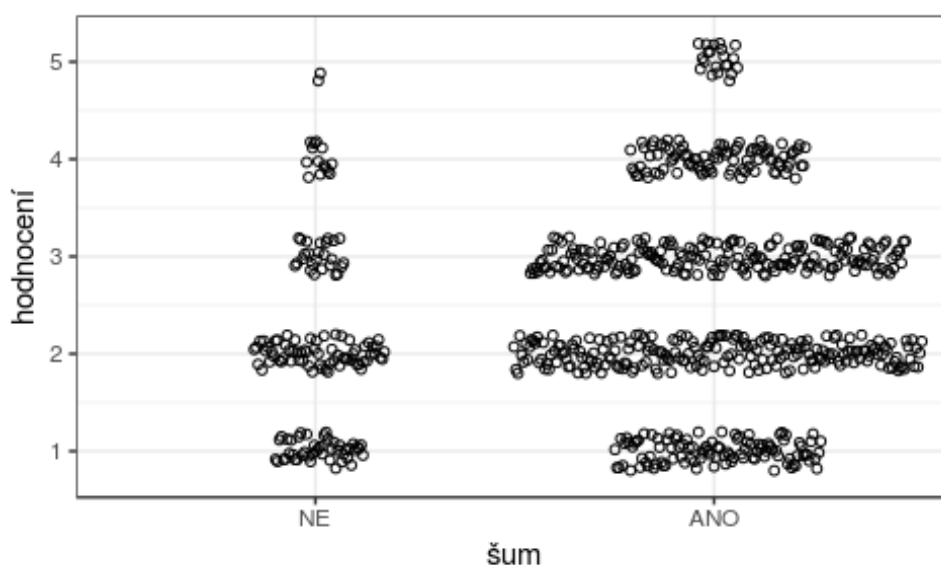
Výše uvedené testy ověřily, že hodnotitelé experimentů jsou v obecné rovině srovnatelně přísní a v dobré shodě, proto můžeme v následující podkapitole přistoupit k statistické interpretaci dat.

7.7.2. Vliv šumu na simultánní tlumočení

7.7.2.1. Celkový vliv šumu na hodnocení

Nejprve zanalyzujeme vliv šumu na celkové hodnocení; data rozdělíme do skupin podle toho, zda byl úsek zašuměný či nezašuměný – šum ANO/NE – tzn. porovnáváme všechny čtyři druhy šumu oproti kontrolním úsekům. Každý z parametrů (věcná správnost, úplnost, jazyk a

prezentace) je započten se stejnou vahou. Pracujeme s daty pro studenty a profesionály dohromady, zahrnujeme známky od všech hodnotitelů najednou. Rozložení známek zobrazuje *Graf 16*, můžeme si všimnout, že u zašuměných úseků je relativní podíl známek 3 a 4 větší. Každá přidělená známka je zobrazena kolečkem, obsazená plocha tedy odpovídá množství přidělených známek. Kategorie bez šumu je výrazně menší, neboť kontrolních nahrávek bylo čtyřikrát méně než nahrávek zašuměných.

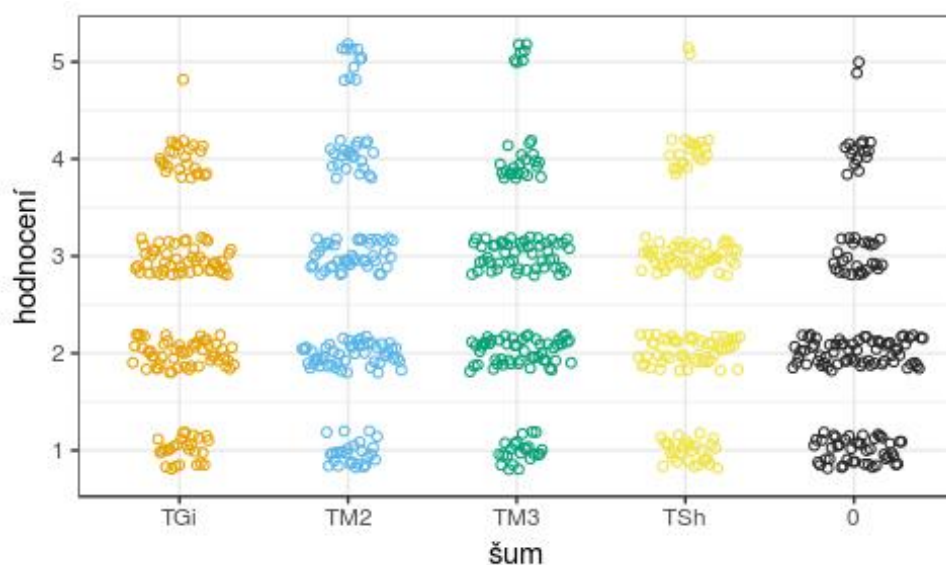

Graf 16: Zašuměné vs. nezašuměné úseky, všechny známky dohromady

Pro ověření skutečnosti, zda má šum vliv na celkové hodnocení, byl použit *Mann-Whitneyův test* (*Wilcoxonův test součtu pořadí*), který je vhodný pro srovnání dvou skupin diskrétních dat. Nulovou hypotézou (H_0) je, že hodnocení úseků bez šumu a se šumem se neliší. Hodnota $p = 7.8040062 \times 10^{-7}$ je statisticky významná a nulovou hypotézu zamítá. Jednoznačným závěrem proto je, že šum zhoršuje kvalitu tlumočení.

7.7.2.2. Vliv jednotlivých druhů šumu na celkové hodnocení

Rozložení známek pro jednotlivé druhy šumu (pro studenty i profesionály zároveň) zobrazuje *Graf 17*. Stejně jako v předchozím grafu je každá přidělená známka zobrazena kolečkem a obsazená plocha odpovídá množství přidělených známek.

Graf 17: Hodnocení pro jednotlivé druhy šumu (všechny subjekty společně)

Ke statistickému vyhodnocení použijeme *Friedmanův test součtu pořadí* (neparametrická ANOVA s opakovanými měřeními). Pokud bychom porovnávali všechna hodnocení (všechny nahrávky) podle šumu společně, mohl by se efekt šumu ztratit. Friedmanův test ale porovnává eventuální pokles kvality překladu vlivem šumu u jednoho subjektu. Zjišťuje tedy to, jestli se vlivem šumu zhorší konkrétní subjekt a jestli se zhorší každý (tehdy má šum na tlumočení vliv). Zároveň tento test pomáhá odfiltrovat skutečnost, že každý subjekt podal výkon rozdílné kvality – zkoumá totiž, jestli se subjekt zhoršil sám proti sobě v případě jiného či žádného šumu a jestli se podobně zhoršili všichni účastníci experimentu.

Nejprve byl pro každou nahrávku spočítán průměr hodnocení od všech hodnotitelů pro všechny parametry zároveň, následně byl proveden Friedmanův test. Analýza dat (viz *Příloha 6*, část 6.1) ukázala, že rozdíl mezi šumy je statisticky významný ($p = 0,02$) a že za statistickou významností stojí rozdíl mezi šumy 0 – TM2 a 0 – TM3.

Dalším krokem bylo provést test pro unikátní kombinaci nahrávka + hodnotitel. Tento postup bere v potaz možnost, že jednotliví hodnotitelé nehodnotí nutně každou nahrávku stejně. Hodnocení každého hodnotitele se tedy zvažuje zvlášť a průměr je tvořen pro jednotlivé parametry hodnocení. Analýza (viz *Příloha 6*, část 6.2) ukazuje, že jednotlivé šumy se sice neliší mezi sebou, ale každý z nich se s různou silou liší od kontroly bez šumu, statisticky významný vliv mají opět TM2 a TM3.

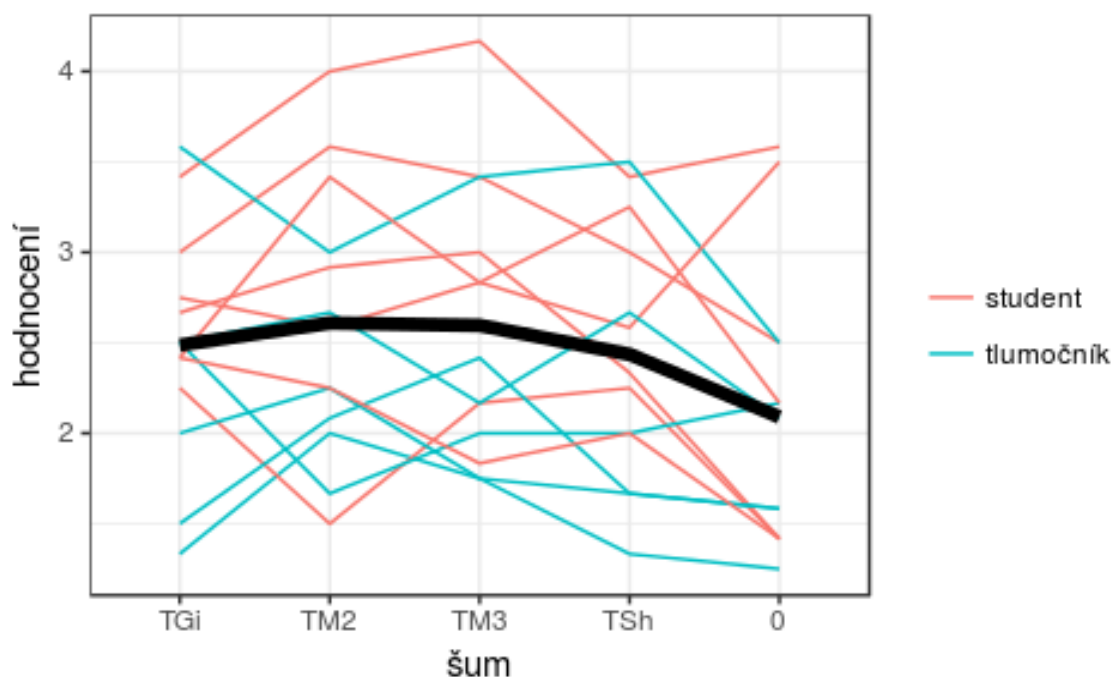
Průměrný pokles hodnocení oproti kontrolní nahrávce zobrazuje *Tabulka 7*.

TM2 – 0	0.519230769230769
TM3 – 0	0.506410256410256
TSh – 0	0.346153846153846
TGi – 0	0.397435897435897

Tabulka 7: Průměrný pokles hodnocení pro jednotlivé šumy

Jako nejhorší se tedy jeví model TM2, tj. model pro pravidelně se opakující zvuky stabilní délky, a model TM3 pro nepravidelně se opakující série pravidelně se opakujících zvuků stabilní délky.

Pokles/vzestup hodnocení pro jednotlivé šumy a jednotlivé subjekty experimentu zobrazuje *Graf 18*. Tlustá čára značí průměr hodnocení pro jednotlivé šumy pro všechny subjekty společně, červeně jsou vyneseni studenti, modře profesionálové. Můžeme si všimnout, že všichni profesionálové se umístili spíše v dolní části grafu, tedy pod čarou značící průměr či přímo na ní. Oproti ostatním profesionálům je výrazně horší profesionální tlumočník E006.

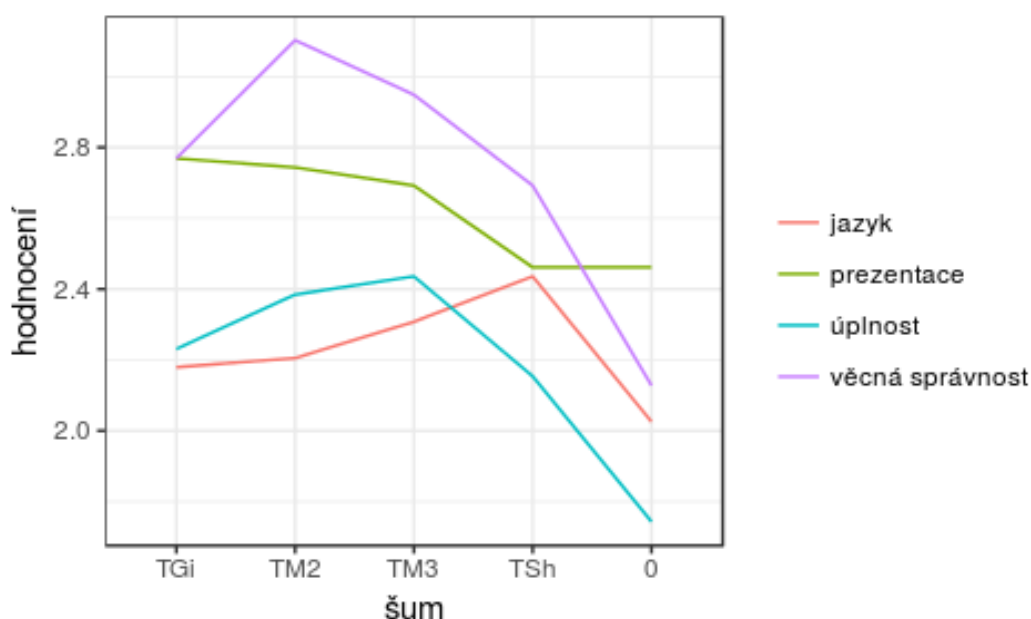

Graf 18: Průměrné hodnocení jednotlivých subjektů pro jednotlivé šumy

7.7.2.3. Vliv jednotlivých druhů šumu na jednotlivé parametry hodnocení

V předchozí podkapitole jsme zkoumali vliv šumu na celkové hodnocení daného úseku, nyní se podíváme, jaký vliv má šum na jednotlivé parametry hodnocení (věcnou správnost, úplnost, jazyk a prezentaci) zvlášť.

Postupujeme obdobně jako v předchozím případě. Nejprve pro každou nahrávku a daný parametr spočítáme průměr hodnocení od všech hodnotitelů, následně provedeme Friedmanův test. Poté celou operaci zopakujeme pro unikátní kombinaci nahrávka + hodnotitel, hodnocení každého hodnotitele tedy zvažujeme zvlášť. Výpočet (dostupný v *Příloze 6*, část 6.3) ukazuje, že šum má statisticky významný vliv na úplnost a věcnou správnost, vždy se liší různé šumy proti kontrole. Výpočet průměrného poklesu hodnocení proti kontrole pro všechny šumy a všechny parametry je taktéž uveden v příloze. Průměrné hodnocení pro jednotlivé parametry je vyneseno do následujícího grafu:

Graf 19: Průměrné hodnocení pro jednotlivé parametry a šumy

7.7.2.4. Vliv šumu – shrnutí

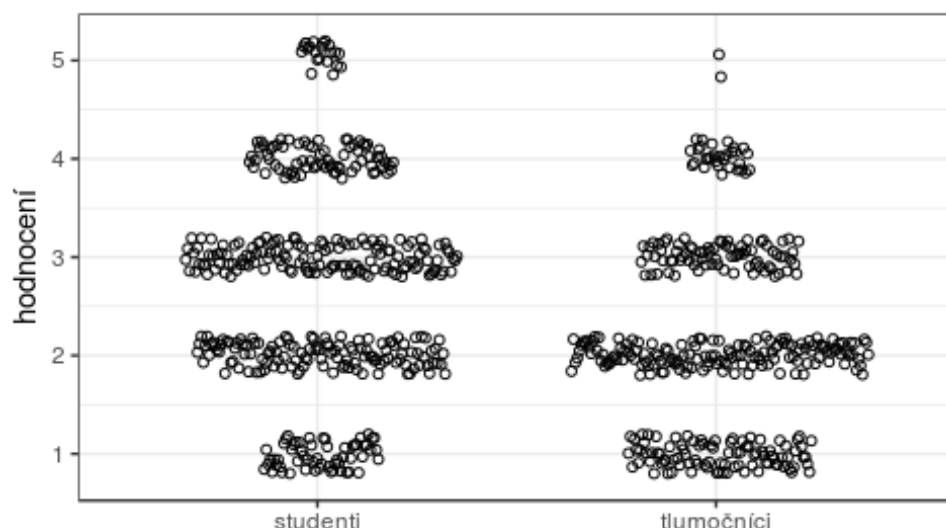
Výpočty uvedenými v této podkapitole jsme zjistili následující:

- tlumočení zašuměných úseků je obecně hodnoceno hůře než tlumočení kontrolních nezašuměných úseků
- šumy TM2 a TM3 hodnocení zhoršují výrazněji než TSh a TGi
- šum významně více ovlivňuje úplnost a věcnou správnost než jazyk a prezentaci

Zhoršení se obecně projevuje jednak větším poklesem v hodnocení, jednak větší statistickou významností (p).

7.7.3. Porovnání výkonu studentů a profesionálních tlumočnicků

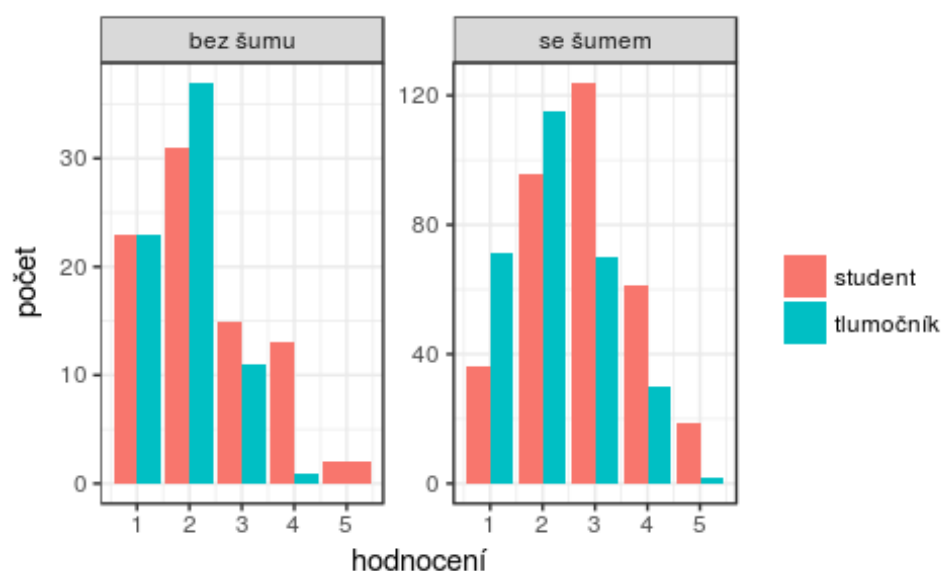
Nejprve se podívejme, jaké jsou rozdíly v hodnocení výkonu studentů a profesionálních tlumočnicků všeobecně. Udělené známky zobrazuje *Graf 20*.

Graf 20: Srovnání hodnocení studentů a profesionálních tlumočníků

Pro srovnání rozdílů mezi studenty a tlumočníky bylo nejprve provedeno prosté srovnání hodnocení, a to za pomoci *Mann-Whitneyova testu*. Nulovou hypotézou (H_0) je, že se hodnocení studentů neliší od hodnocení profesionálních tlumočníků. Tuto hypotézu vyvrací $p = 1.014 \times 10^{-12}$, které je statisticky významné. Výsledkem tedy je, že studenti obecně dostávají horší hodnocení než profesionální tlumočníci.

Dále prozkoumáme, jak se liší hodnocení obou skupin pro nahrávky se šumem a pro nahrávky bez šumu. Znamky udělené pro nahrávky se šumem a bez šumu zobrazuje *Graf 21*.

Graf 21: Studenti vs. profesionálové: porovnání známek bez šumu a se šumem

Opět provedeme *Mann-Whitneyův test* (výpočet viz *Příloha 6*, část 6.4), který ukazuje, že se statisticky významně liší studenti od profesionálů při tlumočení se šumem i bez šumu. Pro

tlumočení se šumem je statistická významnost větší, to je ale způsobeno tím, že dat se šumem je čtyřikrát více.

Studenti a tlumočníci se tedy statisticky významně liší v obou případech, nemůžeme ale určit, zda šum ovlivňuje studenty více, neboť víme, že jsou statisticky horší i v případech bez šumu. Nabízí se ohodnotit pokles pro konkrétní subjekt a poté srovnat skupinu studentů a profesionálů. Další provedené testy (viz *Příloha 6*, část 6.5) nicméně statisticky významný rozdíl neprokázaly.

Závěrem tedy je, že profesionálové dostávají lepší hodnocení při tlumočení se šumem i bez šumu. Zároveň dovedou profesionálové ve vzorku šum odfiltrovat lépe než studenti (zhoršují se méně), nicméně rozdíl není statisticky významný.

7.8. Diskuse

Podívejme se nyní na tři aspekty experimentu, které si zaslouží delší komentář. Jak bylo zmíněno v části, která popisuje zpracování nahrávek, nahrávky byly před předáním hodnotitelům anonymizovány. Zároveň byly nahrávky hodnoceny tzv. slepě, jinými slovy hodnotitelé nevěděli, který z úseků je zašuměn jakým šumem (znali ale podstatu experimentu, tj. věděli, že úseky zašuměné jsou). Hodnotitelé nicméně dostali k ohodnocení vždy přepis celé nahrávky, tj. všech pět úseků od jednoho subjektu najednou. Je možné, že společné hodnocení všech pěti úseků mohlo do jisté míry známkování ovlivnit, např. tak, že je hodnotitel ovlivněn celkově špatným výkonem tlumočnicka a i lépe přetlumočenému úseku přiřadí horší známky, než kdyby jej hodnotil samostatně. Vytvořit a okódovat 65 transkriptů a samostatných úseků nahrávek však nebylo v našich možnostech. Navíc by experiment v takovém provedení kladl výrazně vyšší časové nároky na hodnotitele, kteří nahrávky hodnotili dobrovolně ve svém volném čase, bez nároku na odměnu. Při dalším podobném experimentu by nicméně bylo podle našeho názoru vhodné oddělené známkování každého úseku zvážit.

Další poznámka se týká hodnotící škály. Ta byla nejprve otestována při hodnocení pilotních nahrávek, tehdy se ukázalo, že kritéria pro některé známky jsou sporná či nejednoznačná a že je potřeba je mírně upravit. Nikdo z hodnotitelů ale neměl výhrady k samotnému pětistupňovému známkování. Ty začaly od hodnotitelů přicházet až v průběhu „ostrého“ hodnocení. Hodnotitelé se několikrát dotazovali, jestli opravdu není možné udělit známku „mezi“, tj. např. známku 2,5. Nejčastěji se tato výtku týkala rozmezí mezi známkami 3 a 4 – hodnotitelům se zdálo, že tlumočený úsek nedosahuje kvality, která si zaslouží známku 3, na druhou stranu ale nesouhlasili s tím, že by byla kvalita již nepřijatelná (jedno z kritérií pro

známku 4). Přesto jsme se rozhodli hodnotící škálu dále nerozdrobovat a pokračovat v nastaveném známkování, ovlivnění mj. tím, že se podobné známkování používá i ve škole (kde ovšem pouze pětka značí nedostatečný výkon).

Již jsme zmiňovali, že experiment probíhal v červenci a srpnu 2016 v tlumočnické laboratoři na hlavní budově FF UK. Tento termín byl zvolen ze dvou hlavních důvodů – jednak v této době v tlumočnické laboratoři neprobíhá žádná výuka, jednak jsme předpokládali, že přes léto budou studenti i profesionálové méně pracovně/studijně vytížení a budou tedy ochotnější se výzkumu zúčastnit. Experimentu bylo vyhrazeno čtyřtýdenní časové okno, v jehož průběhu se subjekty mohly experimentu zúčastnit kdykoliv podle vlastních časových možností, všichni oslovení studenti i profesionálové si na experiment čas našli.

Realizace experimentu v letních měsících s sebou nicméně přinesla neočekávaný problém: ve stejnou dobu byly na fakultě naplánovány i menší stavební zásahy a úpravy počítačové sítě. Ze samotné povahy experimentu vyplývá, že je důležité do co největší míry kontrolovat zvukové ruchy a šumy na pozadí. Schůzky s tlumočníky byly proto naplánovány vždy po nahlédnutí do kalendáře stavebních prací, aby se tlumočnickou laboratoří nenesl např. hluk vrtačky z vedlejší místnosti. Už jsme ale nemohli ovlivnit nejrušnější zpoždění, která naplánované stavební úpravy posouvala. Několikrát proto bylo potřeba žádat dělníky, aby práci alespoň na 15 minut přerušili, případně pečlivě pozavírat okna i dveře, v teplotách na přelomu července a srpna pak bylo v laboratoři téměř nedýchatelno. Při podobném experimentu v budoucnu by tedy zřejmě stálo za to i tyto zdánlivě nepodstatné faktory předem zvážit.

7.9. Shrnutí

V rámci experimentu celkem 13 respondentů tlumočilo nahrávku rozdělenou na pět úseků. Čtyři úseky byly zašuměné, každý jiným druhem dávkového šumu, pátý úsek byl nezašuměný a sloužil jako kontrolní. Každý úsek byl poté ohodnocen třemi nezávislými hodnotiteli podle čtyř různých kritérií pro kvalitu tlumočnického výstupu. Získaná data byla dále statisticky zpracována. Statistické vyhodnocení dat ukázalo, že jsou hodnotitelé v obecné rovině stejně přísní a v dobré shodě, jejich hodnocení je proto použitelné pro další analýzu.

Experiment měl ověřit následující pracovní hypotézy:

1. Šum má negativní dopad na kvalitu tlumočení. Tlumočení zašuměných nahrávek proto bude hodnoceno hůře než tlumočení nahrávek nezašuměných.

Analýza dat prokázala, že šum statisticky významně zhoršuje kvalitu tlumočení, první pracovní hypotéza tedy byla potvrzena.

2. Jednotlivé druhy šumu mají na kvalitu tlumočení různý vliv, jako nejhorší šum předpokládáme šum TM3.

Podařilo se potvrdit, že jednotlivé druhy šumů mají na kvalitu tlumočení různý vliv. Oproti našemu očekávání nebyl šum TM3 nejhorší, jeho vliv byl srovnatelný se šumem TM2. Oba byly statisticky horší než šumy TGi a TSh.

3. Studenti tlumočí hůře než profesionální tlumočníci.

Prosté srovnání hodnocení studentů a profesionálních tlumočnicků prokázalo, že jsou studenti hodnoceni statisticky významně hůře než profesionálové. Tato pracovní hypotéza je tedy potvrzena.

4. Studenti jako méně zkušení budou pod vlivem šumu pracovat hůře.

Analýzou dat se nepodařilo prokázat, že by profesionálové dovedli odfiltrovat šum lépe než studenti.

Nad rámec pracovních hypotéz se nám podařilo zjistit, že je šumem více ovlivněna věcná správnost a jazyková úplnost, naopak jazyk a prezentaci šum zhoršuje méně.

Při vyvozování závěrů nicméně musíme vzít v potaz, že experiment proběhl pouze na velmi malém vzorku populace studentů i profesionálních tlumočnicků, navíc nebylo možné subjekty získat čistě náhodným výběrem. Výše uvedené závěry proto lze vztáhnout pouze na studenty a profesionální tlumočnický zapojené do našeho výzkumu, nikoliv na celou jejich populaci. Minimálně pro náš vzorek jsou ale zjištěné závěry statisticky signifikantní a bylo by rozhodně zajímavé výzkum zreplicovat. Získané výsledky nyní mohou být základem pro větší bádání, které může dále zkoumat vliv šumu na tlumočení, případně vliv šumu na mezilidskou komunikaci obecně.

Závěr

Tlumočení je stejně jako jiné druhy komunikace vystaveno nejrůznějším vlivům, které mohou narušovat přenos signálu od odesílatele sdělení k jeho příjemci a tím bránit porozumění. Takové jevy bývají teorií informace označovány jako šum. Právě šumu v procesu tlumočení se věnovala předkládaná práce. Zaměřila se na šum při tlumočení simultánním, neboť to je ze své podstaty k rušivým vlivům náchylnější.

V teoretické části práce jsou nejprve vysvětleny klíčové pojmy z teorie informace, následně je představen Shannonův komunikační model a další pojmy spojené s konceptem zašuměného kanálu. Následuje popis modelů mezilidské komunikace a modelů tlumočení, které ze Shannonova modelu přímo vycházejí. Na základě prostudované literatury je posléze vytvořen pracovní seznam faktorů, které mohou jako šum v procesu ST působit.

Empirická část práce popisuje dvě klíčové oblasti: dotazníkové šetření a experiment. Dotazníkové šetření mělo za cíl zjistit, které faktory vnímají tlumočníci v procesu ST jako šum. V rámci dotazování respondenti hodnotili rušivé faktory ze seznamu vytvořeného v teoretické části práce a seznam doplňovali dalšími jevy, které při ST vnímají jako nežádoucí. Dotazovali jsme se také na to, zda respondenti někdy odmítli kvůli některému ze šumů tlumočit a zda disponují konkrétními strategiemi, které jim pomáhají rušivé vlivy odfiltrovat.

Dotazníkového šetření se celkem zúčastnilo 72 respondentů, 65 odpovědí bylo vyhovujících a mohlo být podrobena další analýze. Ta ukázala, že respondenty při ST nejvíc obtěžuje špatný přenos zvuku do sluchátek, tlumočení čteného projevu, jehož text nemají k dispozici, nelogická struktura a rychlé tempo projevu a informačně hutný projev. Významná část respondentů si stěžovala i na teplotu v kabině a neohleduplně se chovající kolegy. Jen minimální množství respondentů někdy kvůli šumu odmítlo tlumočit. Více než polovina jich naopak disponuje strategiemi, které jim pomáhají šumu předcházet či jej překonat. Mezi nejčastěji jmenované strategie patří příprava a spolupráce s organizátory. Na základě získaných odpovědí byl vytvořen aktualizovaný seznam šumů v procesu ST.

Experiment byl úzce zaměřen na konkrétní kategorii šumů, šumy zvukové. V rámci pokusu tlumočilo 13 subjektů z angličtiny do češtiny text zašuměný čtyřmi druhy dávkového šumu, který byl do nahrávek náhodně distribuován na základě modelů vytvořených Jiřím Miličkou. Výstupy tlumočení byly následně ohodnoceny třemi nezávislými hodnotiteli, získaná data byla podrobena statistické analýze.

Kvantifikace dat prokázala, že dávkový šum má negativní dopad na kvalitu tlumočení a že výrazně více ovlivňuje věcnou správnost a úplnost než jazykovou správnost a prezentaci. Dále bylo prokázáno, že jednotlivé druhy dávkového šumu mají na kvalitu tlumočení různý vliv a že studenti tlumočí hůře než profesionální tlumočníci. Nepodařilo se naopak prokázat, že by profesionálové dovedli šum odfiltrovat lépe než studenti.

Uvedené závěry sice vzhledem k velikosti a nereprezentativnosti vzorku nelze vztahovat na celou populaci tlumočnicků či studentů tlumočení, výsledky ale mohou sloužit jako východisko pro další podobné experimenty, ať už se budou týkat vlivu šumu na simultánní tlumočení či mezilidskou komunikaci obecně.

Odkazované webové stránky (bez autora)

Conference interpretation modes. *aiic.net* [online] [cit. 28. květen 2016]. Získáno z: <http://aiic.net/p/1629>.

Shopping our way out of global warming: green consumerism [online] [cit. 7. července 2016]. Získáno z: <https://webgate.ec.europa.eu/sr/speech/shopping-our-way-out-global-warming-green-consumerism>.

Software

Audacity, verze 2.1.2. Volně dostupné z <http://www.audacityteam.org/>.

R Core Team (2016). R: A language and environment for statistical computing. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria. Dostupné z: <https://www.R-project.org/>.

Transcriber, verze 1.5.1.UCNK. I s návodem k instalaci a manuálem dostupné z: <http://ucnk.ff.cuni.cz/oral/>.

Bibliografie

AÍS, Ángela Collados a Olalla García BECERRA, 2015. Quality criteria. In: Franz PÖCHHACKER, Nadja GRBIĆ, Peter MEAD a Robin SETTON, ed. *Routledge encyclopedia of interpreting studies*. London / New York: Routledge, Taylor & Francis Group, s. 337–338. ISBN 978-0-415-63432-8.

ASHBY, Michael a John MAIDMENT, 2015. *Úvod do obecné fonetiky*. Praha: Karolinum. Lingvistika / edici řídí Jan Chromý. ISBN 978-80-246-2322-1.

BATESON, Gregory, 1972. *Steps to an Ecology of Mind. Collected essays in anthropology, psychiatry, evolution, and epistemology*. Bungay Suffolk: Jason Aronson Inc. ISBN 9780226039053.

BORDA, Monica, 2011. *Fundamentals in Information Theory and Coding* [online]. Berlin/Heidelberg: Springer. ISBN 978-3-642-20346-6. Získáno z: <https://books.google.cz/books?id=Lyte2yl1SPAC>.

BRAUN, Sabine, 2015. Remote Interpreting. In: Holly MIKKELSON a Renée JOURDENAIS, ed. *The Routledge Handbook of Interpreting* [online]. London / New York: Routledge. Získáno z: https://www.academia.edu/13895472/Remote_Interpreting_in_Handbook_of_Interpreting_.

- ČEŇKOVÁ, Ivana, 2008. *Úvod do teorie tlumočení*. Druhé, opr. Praha: Česká komora tlumočnicků znakového jazyka. ISBN 978-80-87218-09-9.
- DEVITO, Joseph A., 1976. *The Interpersonal Communication Book*. New York: Harper & Row. ISBN 0-06-041658-0.
- DEVITO, Joseph A., 2008. *Základy mezilidské komunikace*. 6. vydání. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2018-0.
- DISMAN, Miroslav, 1993. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele* [online]. Praha: Karolinum. ISBN 80-7066-822-9. Získáno z: <http://alephuk.cuni.cz/CKIS-28.html>.
- ELLIS, Andrew W. a Geoffrey BEATTIE, 1986. *The psychology of language and communication*. London: Weidenfeld and Nicolson. Weidenfeld modern psychology series. ISBN 0-297-78751-9.
- FERNÁNDEZ, Eva M. a Helen Smith CAIRNS, 2014. *Základy psycholingvistiky*. Praha: Karolinum. Lingvistika / edici řídí Jan Chromý. ISBN 978-80-246-2435-8.
- FIELD, John, 2004. *Psycholinguistics: the key concepts*. [online]. Routledge. London: Routledge. ISBN 0-415-25891-X. Získáno z: <http://www.loc.gov/catdir/toc/ecip047/2003018035.html>.
- GERVER, David, 1971. *Aspects of Simultaneous Interpretation and Human Information Processing*. Oxford. Oxford University.
- GERVER, David, 1974. The Effects of Noise on the Performance of Simultaneous Interpreters: Accuracy of Performance. *Acta Psychologica*. roč. 38, č. 3, s. 159–167.
- GERVER, David, 1976. Empirical Studies of Simultaneous Interpretation: A Review and a Model. In: R W BRISTLIN, ed. *Translation: Applications and Research*. New York: Gardner Press, s. 165–207.
- GILBERT, E. N, 1960. Capacity of a Burst-Noise Channel. *Bell System Technical Journal*. roč. 39, č. 5, s. 1253–1265. ISSN 1538-7305.
- GILE, Daniel, 1998. Observational Studies and Experimental Studies in the Investigation of Conference Interpreting. *Target*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, roč. 10:1, s. 69–93. ISSN 0924-1884.
- GILE, Daniel, 2001. Selecting a topic for PhD research in interpreting. In: Daniel GILE, Helle

V. DAM, Friedel DUBSLAFF, Bodil MARTINSEN a Anne SCHJOLDAGER, ed. *Getting Started in Interpreting Research : Methodological reflections, personal accounts and advice for beginners* [online]. Amsterdam / Philadelphia (PA): John Benjamins Publishing Company, Benjamins translation library, s. 1–22 [cit. 19. listopad 2016]. ISBN 9789027297815. Získáno z: ProQuest ebrary.

GILE, Daniel, 2009. *Basic concepts and models for interpreter and translator training*. Rev. ed. Amsterdam: John Benjamins. Benjamins translation library, vol. 8. ISBN 978-90-272-2433-0.

GILE, Daniel, 2016. *The Effort Models and Gravitation Model. Clarifications and update. 2016.01.20 version* [online] [cit. 1. květen 2016]. Získáno z: <http://www.cirinandgile.com/powerpoint/The-Effort-Models-and-Gravitational-Model-Clarifications-and-update.pdf>.

GRBIĆ, Nadja, 2015. Quality. In: Franz PÖCHHACKER, Nadja GRBIĆ, Peter MEAD a Robin SETTON, ed. *Routledge encyclopedia of interpreting studies*. London / New York: Routledge, Taylor & Francis Group, s. 333–336.

HALE, Sandra a Jemina NAPIER, 2013. *Research methods in interpreting: a practical resource*. Research M. London: Bloomsbury. Research Methods in Linguistics. ISBN 978-1-4411-6851-1.

HENDL, Jan, 2015. *Přehled statistických metod: analýza a metaanalýza dat*. Páté vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0981-2.

HERBERT, Jean, 1952. *Manuel de l'interprète. Comment on devient interprète de conférences*. deuxième é. Genève: Librairie de l'Université Georg, Genève.

CHROMÝ, Jan, 2014. *Práce s empirickými daty: příručka pro studenty Bc. studia ČJL* [online]. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-2801-1. Získáno z: http://digitool.is.cuni.cz/R/?func=dbin-jump-full&object_id=1272307.

INGRAM, R. M., 1985. Simultaneous Interpretation of Sign Languages: Semiotic and Psycholinguistic Perspectives. *Multilingua*. roč. 4 (2), s. 91–102.

INGRAM, Robert M., 2015. A communication model of the interpreting process. In: Cynthia B. ROY a Jemina NAPIER, ed. *The Signed Language Interpreting Studies Reader* [online]. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, Benjamins Translation Library, s. 23–28 [cit. 1. prosinec 2016]. ISBN 978-90-272-6851-8. Získáno z:

<https://books.google.cz/books?id=h3Q-CgAAQBAJ>.

JONES, Roderick, 1998. *Conference interpreting explained* [online]. Manchester: St. Jerome Publishing. Translation theories explained [cit. 1. září 2016]. ISBN 1-900650-09-6. Získáno z: <http://alephuk.cuni.cz/CKIS-28.html>.

KABACOFF, Robert I., 2011. *R in Action. Data Analysis and Graphics with R*. Manning. ISBN 9781935182399.

KIRCHHOFF, Hela, 1976. Das dreigliedrige, zweisprachige Kommunikationssystem Dolmetschen. *Le Langage et l'Homme*. roč. 31, s. 21–27.

KÖHLER, Reinhard, 2005. Quantitative Linguistik. Ein internationales Handbuch. Quantitative Linguistics. An International Handbook. In: *Synergetic Linguistics*. New York: Walter de Gruyter, s. 760–775. ISBN 978-3-11-019414-2.

KOLMOGOROV, Andrej, 1965. Three Approaches to the Quantitative Definition of Information. *Problems of Information Transmission*. roč. 1, č. 1, s. 1–7. ISSN 0032-9460.

KONDO, Masaomi, 2003. 3-Party 2-Language Model of Interpreting Revisited. *Forum* [online]. roč. 1, č. 1, s. 77–97. ISSN 1598-7647. Získáno z: <http://www.jbe-platform.com/content/journals/10.1075/forum.1.1.05kon>.

KONDO, Masaomi, Helen TEBBLE, Bistra ALEXIEVA, Helle V. DAM, David KATAN, Akina MIZURO, Robin SETTON a Ilona ZALKA, 1997. Intercultural communication, negotiation, and interpreting. In: Yves GAMBIER, Daniel GILE a Christopher TAYLOR, ed. *Conference interpreting: current trends in research: proceedings of the International Conference on Interpreting: what do we know and how? (Turku, August 25-27, 1994)*. Amsterdam: John Benjamins, s. 149–166. Benjamins translation library. ISBN 90-272-1626-6.

KURZ, Ingrid, 2001. Small projects in interpretation research. In: Daniel GILE, Helle V. DAM, Friedel DUBSLAFF, Bodil MARTINSEN a Anne SCHJOLDAGER, ed. *Getting Started in Interpreting Research: Methodological reflections, personal accounts and advice for beginners*. [online]. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, Benjamins translation library, s. 101–120. ISBN 9789027297815. Získáno z: ProQuest Ebrary.

LUCCARELLI, Luigi, 2010. Letter from the Editor: freelance interpreting. *aiic.net* [online] [cit. 19. listopad 2016]. Získáno z: <http://aiic.net/p/3503>.

- MILIČKA, Jiří, 2015. *Teorie komunikace jakožto explanatorní princip přirozené víceúrovňové segmentace textů* [online]. Praha. Univerzita Karlova v Praze. Získáno z: <http://milicka.cz/disertace.pdf>.
- MOUZOURAKIS, Takis, 2003. *That feeling of being there: Vision and presence in remote interpreting* [online] [cit. 29. květen 2016]. Získáno z: <http://aiic.net/page/1173/that-feeling-of-being-there-vision-and-presence-in-remote-interpreting/lang/1>.
- PALCOVÁ, Zdena, 1994. *Fonetika a fonologie češtiny: s obecným úvodem do problematiky oboru* [online]. Praha: Karolinum. ISBN 80-7066-843-1. Získáno z: <http://alephuk.cuni.cz/CKIS-28.html>.
- PÖCHHACKER, Franz, 2004. *Introducing interpreting studies*. London / New York: Routledge. ISBN 0-415-26887-7.
- PUKOVÁ, Zdeňka, 2006. *Model „úsilí“ Daniela Gila a jeho aplikace na simultánní tlumočení textů nasycených číselnými údaji a výčty* [online]. Praha. Univerzita Karlova. Získáno z: https://ckis.cuni.cz:443/F/?func=direct&doc_number=000705323&local_base=CKS01&format=999.
- REICHEL, Jiří, 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. [online]. Sociologie. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3006-6. Získáno z: http://toc.nkp.cz/NKC/200910/contents/nkc20091993994_1.pdf.
- RICHARDS, Jack C., John Rader PLATT a Heidi WEBER, 1985. *Longman dictionary of applied linguistics*. Harlow: Longman. ISBN 0-582-55708-9.
- RICHARDS, Jack C. a Richard SCHMIDT, 2010. *Longman dictionary of language teaching and applied linguistics*. Edinburgh: Pearson Education Limited. ISBN 978-1-4082-0460-3.
- ROY, Cynthia B., 1999. *Oxford Studies in Sociolinguistics : Interpreting As a Discourse Process* [online]. Oxford: Oxford University Press [cit. 1. listopad 2016]. ISBN 9780195353211. Získáno z: ProQuest Ebrary.
- SEEBER, Kilian, 2015. Simultaneous Interpreting. In: Holly MIKKELSON a Renée JOURDENAIS, ed. *The Routledge Handbook of Interpreting*. London / New York: Routledge, s. 79–95.
- SHANNON, Claude E, 1948. A mathematical theory of communication. *The Bell System Technical Journal* [online]. roč. 27, č. July 1928, s. 379–423. ISSN 07246811. Získáno z:

<http://cm.bell-labs.com/cm/ms/what/shannonday/shannon1948.pdf>.

SHANNON, Claude E., 1998. Communication in the Presence of Noise. In: *Proceedings of the IREE* [online]. s. 447–457. ISBN 0252725484. Získáno z:

<http://web.stanford.edu/class/ee104/shannonpaper.pdf>.

SOFR, Ota, 1981. An Information-flow Model of the Process of Interpreting. In: Andrej KOPCZYNSKI, Anatol HANFTWURCEL, Ewa KARSKA a Lew RYWIN, ed. *The Mission of the Translator Today and Tomorrow. Proceedings of the IXth World Congress of the International Federation of Translators. Warsaw 1981*. Warszawa: Polska Agencja Interpress, s. 388–393.

SOFR, Ota, 1984. Pojem informace v teorii tlumočení. In: *AUC Philologica 4-5 1981, Slavica Pragensia XXIV. Problémy překladu a tlumočení (teorie – výuka – praxe)*. Praha: Univerzita Karlova, s. 55–58.

ŠTINDLOVÁ, Barbora, 2011. Evaluace chybové anotace navržené pro žákovský korpus češtiny. *Studie z aplikované lingvistiky*. Praha: Univerzita Karlova, roč. 2, s. 37–60. ISSN 1804-3240.

TOMMOLA, Jorma a Johan LINDHOLM, 1995. *Experimental research on interpreting: which dependent variable?* Turku: University of Turku. ISBN 951-29-0649-X.

VOLÍN, Jan, 2007. *Statistické metody ve fonetickém výzkumu*. 1. vydání. Praha: EPOCH. ISBN 978-80-87027-54-7.

VYSKOČILOVÁ, Karolína, 2014. *Tvorba specializovaného korpusu banátské češtiny a jazyková analýza vybraných jevů*. Praha. Univerzita Karlova.

WICKHAM, Hadley, 2007. Reshaping Data with the reshape Package. *Journal of Statistical Software* [online]. roč. 21, č. 12, s. 1–20. Získáno z: <http://www.jstatsoft.org/v21/i12/>.

WICKHAM, Hadley, 2009. *ggplot2: Elegant Graphics for Data Analysis*. 1st. ed. Springer-Verlag New York. ISBN 978-0387981406.

WILCOX, Sherman a Barbara SHAFFER, 2005. Towards a cognitive model of interpreting. In: Terry JANZEN, ed. *Topics in signed language interpreting: theory and practice*. Amsterdam / Philadelphia (PA): John Benjamins, Benjamins translation library; Vol. 63, s. 28–50. ISBN 90-272-1669-X.

ZÁRUBOVÁ, Petra, 1999. *Teorie tlumočení v pracích německy píšících autorů*. Praha. Univerzita Karlova.

ZWISCHENBERGER, Cornelia, 2010. Quality criteria in simultaneous interpreting: An international vs. a national view. *Interpreters Newsletter*. č. 15, s. 127–142. ISSN 15914127.

Příloha 1: Dotazník

Šum při simultánním tlumočení

Dobrý den,

Děkuji, že vyplníte následující dotazník. Jmenuji se Eva Volenová, studuji na Ústavu translatologie a dotazník je součástí mé diplomové práce. Zkoumá, jak tlumočníci vnímají šum při simultánním tlumočení. Obsahuje 14 otázek a jeho vyplnění vám zabere přibližně 15 minut. Povinné otázky jsou označené hvězdičkou.

Dotazník je zcela anonymní a jeho odesláním dáváte souhlas s použitím vámi vyplněných údajů pro potřeby diplomové práce *Teoretické predikce vlivu zašuměného kanálu na tlumočnickův výkon při simultánním tlumočení a jejich empirické ověření*.

Děkuji za váš čas!

Šum označuje jakýkoliv rušivý faktor či vliv, který narušuje přenos sdělení od odesílatele k adresátovi a může sdělení zkreslit.

- 1. Uveďte prosím, nakolik vás následující faktory při simultánním tlumočení ruší či ovlivňují a ztěžují vám převod sdělení z výchozího jazyka do cílového: ohodnoťte na škále 1–5 (1=nejméně ruší, 5=nejvíce ruší)**

	1	2	3	4	5
hluk v sále					
špatný přenos zvuku do sluchátek					
hlučný kolega v kabině					
zapnutý telefon, tablet či počítač v kabině					
špatný či chybějící výhled na řečníka					
vaše vlastní únava					
tréma					
stres, práce pod tlakem					
řečnickova řečová vada					
jiné řečnickovo omezení (např. chraptící či kašlající řečník)					
řečnickův přízvuk					
řečnickovo rychlé tempo					
řečnickovo pomalé tempo					
čtený projev, jehož text máte v kabině k dispozici					
čtený projev, jehož text nemáte předem k dispozici					
řečník má připravenou prezentaci v jazyce projevu					
řečník má připravenou prezentaci v jiném jazyce než jazyce projevu					
neobvyklý styl projevu					
nelogická struktura projevu					
velmi informačně hutný projev					
příliš odborná slovní zásoba v projevu					
řečnickova přehnaná či chybějící gestikulace					
zjevné předsudky či předpojatost na straně řečníka					
zjevné předsudky či předpojatost na straně adresáta					
kulturní rozdíly mezi řečníkem a posluchačem (posluchači)					
řečník přednášející v jazyce, který není jeho mateřštinou					
tlumočení do jazyka, který není vaší mateřštinou					

2. Rušil vás někdy při tlumočení jiný faktor? Pokud ano, jaký?
(nepovinná otázka s volnou odpovědí)

3. Odmítl/a jste někdy kvůli některému z následujících rušivých faktorů tlumočit (před tlumočením nebo během něj)?

	ano, odmítl/a jsem tlumočit	ne, ale upozornil/a jsem na rušivý faktor organizátory	ne, ale upozornil/a jsem posluchače na možnost zhoršené kvality tlumočení	ne
hluk v sále				
špatný přenos zvuku do sluchátek				
hlučný kolega v kabině				
zapnutý telefon, tablet či počítač v kabině				
špatný či chybějící výhled na řečníka				
vaše vlastní únava				
tréma				
stres, práce pod tlakem				
řečnickova řečová vada				
jiné řečnickovo omezení (např. chraptící či kašlající řečník)				
řečnickův přízvuk				
řečnickovo rychlé tempo				
řečnickovo pomalé tempo				
čtený projev, jehož text máte v kabině k dispozici				
čtený projev, jehož text nemáte předem k dispozici				
řečník má připravenou prezentaci v jazyce projevu				
řečník má připravenou prezentaci v jiném jazyce než jazyce projevu				
neobvyklý styl projevu				
nelogická struktura projevu				
velmi informačně hutný projev				
příliš odborná slovní zásoba v projevu				
řečnickova přehnaná či chybějící gestikulace				
zjevné předsudky či předpojatost na straně řečníka				
zjevné předsudky či předpojatost na straně adresáta				
kulturní rozdíly mezi řečníkem a posluchačem (posluchači)				
řečník přednášející v jazyce, který není jeho mateřštinou				
tlumočení do jazyka, který není vaší mateřštinou				

4. Odmítl/a jste někdy tlumočit kvůli jinému faktoru? Pokud ano, jakému?

5. Používáte konkrétní strategie, které vám pomáhají rušivým faktorům předcházet nebo se s nimi vyrovnat?

- ano
- ne (přeskočte prosím následující dvě otázky)

6. Jaké strategie používáte, abyste předešli rušivým faktorům, případně je během tlumočení odfiltrovali?

7. Radíte se s kolegy o tom, jak s rušivými vlivy bojovat?

- ano
- ne

8. Chcete k výše uvedenému něco dodat? Máte nějakou zajímavou připomínku či osobní zkušenost?

Děkuji za zodpovězení klíčových dotazů. Nyní prosím ještě vyplňte několik doplňujících otázek, které pomohou výzkum vyhodnotit.

9. Kolik je vám let?

- 18–25
- 26–35
- 36–45
- 46–55
- 56–65
- 65 a více

10. Pracujete jako tlumočník?

- ano
- ne (přeskočte prosím následující otázku)

11. Jak dlouho profesionálně tlumočíte?

- méně než 2 roky
- 2–5 let
- 6–10 let
- 11–15 let
- 16–20 let
- více než 20 let

12. Jak často průměrně tlumočíte (simultánně a/nebo konsekutivně)?

- více než jednou týdně
- jednou týdně
- více než jednou za měsíc
- jednou za měsíc
- méně než jednou za měsíc

13. Máte tlumočnické a/nebo jazykové vzdělání?

- ano, dokončené (*pokračujte prosím otázkou č. 14*)
- ano, právě studuji (*pokračujte prosím otázkou č. 15*)
- ne (*přeskočte prosím následující dvě otázky*)

14. Uveďte prosím, jaké je vaše dokončené vzdělání v oboru (můžete vybrat více odpovědí) (pokud jste studoval/a v zahraničí, vyberte prosím vhodný ekvivalent):

- bakalářské studium filologie
- magisterské studium filologie
- bakalářské studium translatologie
- magisterské studium translatologie
- studium v rámci kurzu EMCI
- jiný tlumočnický kurz, uveďte prosím jaký: _____

15. Pokud právě studujete tlumočení, na jaké úrovni?

- bakalářské studium filologie
- magisterské studium filologie
- bakalářské studium translatologie
- magisterské studium translatologie
- studium v rámci kurzu EMCI
- jiný tlumočnický kurz, uveďte prosím jaký: _____

Děkuji, že jste dotazník vyplnili. Chcete-li se o projektu dozvědět více, napište mi na eva@volenova.cz. Po skončení výzkumu vás zpravím o jeho výsledcích.

Příloha 2: Přepis nahrávky tlumočené v rámci experimentu²⁹

Hello, my name is Catherine Pearson and I am an interpreter in the English booth at SCIC. Today I'm going to talk to you about green consumerism and how the big high street chains in the UK are trying to convince consumers that if they buy the right green products then they're going to save the planet. So that's what I'm going to talk to you about, and I'll start now.

Ladies and gentlemen,

It's not easy being green. Believe me, I try, I try really hard a lot of the time. But I also fail a lot of the time too, because I just can't bring myself to turn the heating down to 18 degrees in the winter and I can't bring myself to have only three-minute long lukewarm tepid showers. I can't bring myself either to eat nothing but locally produced muddy parsnips all the way through the winter or wear second-hand clothes from charity shops instead of proper clothes. I know that makes me a terrible person but I just can't do it. But it seems that I'm in luck, because now, according to UK high street chains, I don't need to do any of that and be green. I can be green and gorgeous, I can be eco-conscious and fashionable, all I have to do is go shopping and buy the latest climate-friendly consumer products.

This is a great relief to me. I'm very pleased that I don't have to get on my wellies and go and march to White Hall or Downing Street or give up flying. All I need to do now is shop. These big chains say that we don't need to change anything, much at all, in our affluent consumerist lifestyles. Can this possibly be true? Well, Marks and Spencer's (or M & S) say a resounding yes. They are leading the way in this new corporate ethical revolution and they have been refitting, in an environmentally friendly way, all of their shops and businesses across the company. They intend to be carbon neutral by the end of this year, they are going to put warning labels on food produce that has been flown in, so any air-freighted food will have a warning label on it. They're also going to open several model green stores, they intend to reduce their waste eventually to zero and they also say that their key clothing ranges are going to be made of 100% fair-trade organic cotton. It sounds wonderful, doesn't it? They've managed to convince Greenpeace who uphold them as an example to follow. And Greenpeace urges other retailers to follow suit. And indeed, M & S are not alone.

²⁹ Nahrávka pochází z veřejné části databáze Speech Repository:

Shopping our way out of global warming: green consumerism [online] [cit. 7. července 2016]. Dostupné z: <https://webgate.ec.europa.eu/sr/speech/shopping-our-way-out-global-warming-green-consumerism>.

There's a big DIY (do-it-yourself) superstore called B & Q in the UK. And they are setting themselves up as a kind of one-stop shop for any householders who want to make their homes more energy efficient. The big supermarket, Tesco, also says that it will raise prices on food to pay what it calls "a revolution in green consumption".

But you don't have to dig very deep to start coming across some glaring contradictions. If you think about it for a minute, Marks & Spencer's can say whatever they like but ultimately, they are a shop which sells clothes and which deals in fashion. And fashion is, by its very nature, the antithesis of sustainability. The whole point of fashion and fashion trends is that people buy more and more clothes – every year the trends change and so you have to keep changing your clothes. If they didn't bring out any more new trends, well, they would probably end up not selling very many clothes.

And B & Q, the DIY superstore, they say that they're going to help people be more environmentally friendly, and yet they sell patio heaters. You know those lamps that heat, give out heat, on... for terraces and patios, which are totally un-environmentally friendly.

And let's look at Tesco. Tesco says they're going to lead this revolution in green consumption, but their whole system of selling is anti low-carbon. A lot of their supermarkets are on the edge of towns, so people have to go by car to the supermarket. Also the way that their distribution and supply networks are organised are very centralised. And so that's the opposite of local shopping. They truck produce from one end of the country to another for processing and then back again for selling. So there's lots of moving around the country in big vans and trucks, which of course pollutes the environment. Supermarkets like Tesco thrive on a globalised food economy. That way, they can source the cheapest foods, even if that food comes from abroad. So, whereas in the past we used to buy cherries from Kent, now cherries are flown in much cheaper from Turkey. Apples are the same. Apples used to come from British orchards, we have wonderful varieties of apples in Britain. But no, it's cheaper to fly them in from Chile or New Zealand. And Tesco still do that, which again is not exactly green. So they seem to be saying one thing and doing another. They talk about localism, i.e. producing and selling things locally, but the way their business model is organised absolutely precludes this kind of localism.

We see the same contradictions with energy suppliers. For example British Gas claims that it has helped more than 6 million UK households to become more energy efficient. They say that by doing this they've managed to save 680,000 tons of CO₂. But again, we just need to stop and think about this for a minute. British Gas and other energy suppliers make money by selling

us energy. If any serious move were made towards households consuming less energy, then British Gas's profits would fall. And there's no way a big corporation is going to do anything which would mean that its profits would fall.

The point is, ladies and gentlemen, that we need to consume less of everything – not just energy. And nobody is going to make any money out of that. If we consume less, everybody's profits will fall. And we're certainly not consuming less electricity or energy anyway. Electricity use and carbon emissions are still rising year on year. In the past, if a household had a television, it was a big deal. And in terms of other electrical appliances, they perhaps had a fridge, maybe a toaster, but that would be about all. But if you think about today's households, we have dishwashers, washing machines, microwaves, DVD machines, at least one computer, if not more, per house, televisions, power tools, and so on and so forth. We have more and more appliances that need electricity. So what British Gas is saying can't be true. Nor what Tesco and M & S and B & Q are saying.

To me, ladies and gentlemen, it seems that these eco-friendly products and this push for green consumption is just another big money-spinner for big business. They can't be really serious about combatting climate change, because frankly, if they were, they would end up out of business. I think that they're just doing it to make people like me feel a bit better. Us fair-weather environmentalists, that is to say those of us who will be green when it suits us and as long as it doesn't cause us too many hardships. If we can buy green products and organic products, it eases our consciences a little bit. We all know of people who will drive to supermarkets in fuel-guzzling four by four jeeps to buy organic carrots, and therefore they think they're saving the planet and making it a better place, when in fact, you know, they're part of the problem.

In conclusion, there is a reason why we have this green mantra, which is reduce, reuse, recycle. And if we don't do those things, we're not going to save the planet. We certainly do need to do all of these things, but especially we need to reduce the amount of things we buy. I know deep down in my heart of hearts, that to be really green, we do need to make a radical change to our lifestyles. And I do need to do all of those unpleasant things that I mentioned at the beginning of my speech. I do need to reduce the amount of water I use, I need to reduce the amount of energy I spend on my heating. I need to stop buying pineapples from Costa Rica or strawberries in December from Spanish greenhouses. But rather I need to eat local in season produce, which I know can be delicious. So I'm afraid to say, ladies and gentlemen, that this is the only way

forward if we're to save our planet. We're certainly not going to be able just to shop our way out of this mess. Thank you.

Příloha 3: Klíčová slova

Seznam klíčových slov, který v rámci přípravy na tlumočení dostali účastníci experimentu.

green consumerism

green consumption

White Hall

Downing Street

high street chains

Marks and Spencer

B & Q (DIY superstore)

Tesco

British Gas

carbon neutral

reuse, reduce, recycle

energy efficiency

environmentally friendly

patio heaters

wellies

parsnips

Příloha 4: Přepisy tlumočení

Pro ilustraci uvádíme dva přepisy, a to tlumočení E002 a E006. Zbylé přepisy jsou spolu s nahrávkami uloženy v archivu diplomantky a jsou dostupné na vyžádání.

Oba dva výstupy tlumočili profesionální tlumočníci. E002 se umístil ze všech subjektů nejlépe, E006 se mezi profesionálními tlumočníky umístil nejhůře. Hodnocení obou subjektů ukazuje *Graf 18*. E006 je jediný tlumočník, jehož průměrné hodnocení je v grafu vyneseno nad tlustou čarou zobrazující průměrné známkování všech subjektů. E002 je tlumočník, jehož průměrná známka je nejnižší pro TGi, TSh a 0.

E002

1

Dámy a pánové, *

chovat se zeleně jako spotřebitel není snadné. Já se skutečně snažím, věřte mi, * ale * ne vždy se mi to daří. Protože se prostě nemůžu přimět k tomu, abych si doma * snížila topení na 18 stupňů v zimě. * A abych se sprchovala jenom tři minuty ve vlažné vodě. Nemohu se přimět k tomu, abych celou zimu jedla jenom * tuřiny z místní produkce nebo abych si kupovala oblečení jenom v charitativních obchodech. Víím, že to ze mě dělá hrozného člověka, ale nemohu se přimět. Nicméně vypadá to, že mám možná štěstí, * protože podle velkých britských řetězců nemusím dělat nic z toho, abych se choval- chovala takzvaně spotřebitelsky zeleně. Mohu být přívětivá k životnímu prostředí a zároveň * sledovat * módní trendy. To je pro mě velká úleva... Těší mě, ** že ** nemusím chodit po velkých londýnských ulicích eee * v gumovkách nebo vzdát se létání. Velké řetězce totiž říkají, že nemusíme měnit na svých * konzumních životech vůbec nic, abychom se zároveň lépe chovali k přírodě. Potvrzují to i obchody jako Marks and Spencer's například. Ti * vedou novou korporátní etickou revoluci a zakomponovávají do všech svých obchodů po celé zemi * nový etický přírodní rozměr. Snaží se být uhlíkově neutrální do konce roku... *

a na potravinářské produkty, které se do země dostaly letecky, dají zvláštní varování.

2

Také otevrou několik modelových takzvaných zelených obchodů * a budou se snažit omezit odpad na nulu. ** A jejich * hlavní * konfekce, oděvní, bude vyrobená ze stoprocentní biobavlny. Zní to skvěle, nemyslíte? Organizace Greenpeace je teď dává za příklad a * vyzývá

další obchodníky, aby se inspirovali. Marks and Spencer's ale není jediný obchod, který razí tuto cestu. V Británii je velký obchod pro kutily, který se jmenuje B and Q **, a... ** je to vlastně takový obchod, kam si můžete dojít pro úplně cokoliv, eee pokud chcete udělat svůj dům energicky efektivnější. Tesco * například řeklo, že * eee zvýší cenu určitých eee produktů, tak aby podpořilo takzvanou zelenou revoluci nebo revoluci v zeleném konzumerismu. Nicméně jsou tady určité rozpory, které odhalíte celkem snadno. Když se nad tím zamyslíte, tak Marks and Spencer's mohou říkat, co chtějí, jako obchod, ale, kolem a kolem, je to stále obchod, který prodává oděvy, živí se módou, a móda, jako taková, je v * sama o sobě v naprostém rozporu s udržitelností. * Princip módy * je založen na tom, že lidé si neustále kupují nové oblečení, protože se mění sezóna, mění se trendy, * a celé se to pohybuje v takovém kolečku, pokud by se neměnily trendy a sezóna, tak by tyto obchody příliš mnoho oblečení neprodaly. A pokud jde * o ten kutilský obchod, B and Q,

ten tvrdí, že můžete mít energi- c- energeticky účinnější domov, ale zároveň ten obchod prodává ohřívače na terasu,

3

což je produkt, který je velmi nešetrný k životnímu prostředí. Podívejme se na Tesco. Tesco říká, že povede tuhle * revoluci v zelené spotřebě, ale jejich * celý prodejní systém je velmi uhlíkově * náročný, protože mnoho obchodů je například eee na okrajích měst. To znamená, že tam musíte jet autem. ** Pokud jde o jejich eee síť pro distribuci a dodávky, tak ty jsou velmi centralizované, což je protiklad k nakupování tím lokálním způsobem. Používají kamiony k tomu, aby převáželi produkty z jedné části země do druhé, tam je zpracovávají a pak je vozí zpátky jinam, kde je prodávají. To znamená, že spoustu produktů z Tesca se pohybuje neustále po celé zemi v kamionech a v dodávkách, což škodí životnímu prostředí. * Supermarkety vlastně profitují z globalizované ekonomiky, protože tak mohou * prodávat * to nejlevnější * ovoce, nejlevnější potraviny... ** i když třeba pocházejí z ciziny. V minulosti jsme si kupovali třešně z hrabství Kent a dneska si kupujeme turecké třešně. A to samé jablka, jablka pocházela z britských sadů, máme v Británii úžasné odrůdy jablek, ale dneska je levnější * si pro ně poslat eee do * Chile nebo na Nový Zéland. A T- Tesco * toto všechno dělá, což není úplně * zelený přístup k obchodování. *** Čili oni sice hovoří o lokální výrobě a lokální spotřebě, ale to, jak funguje jejich byznys model, je v naprostém protikladu k tomu, co tvrdí.

A stejné rozpory vidíme u dodávek energie. Například společnost British Gas, která dodává plyn, * tvrdí, že pomáhá, nebo pomohla,

více než šesti milionům britských domácností být energeticky účinnější, a tím ** ušetřili 680 000 tun CO₂. Ale znova * se na chvilku zastavme a zamysleme se nad tím. Společnost British Gas vydělává peníze tím, že nám prodává energii. * A pokud by to skutečně mysleli vážně s tím šetřením energie na úrovni jednotlivých domácností, tak by jejich zisky nutně musely klesnout, a žádná korporace neudělá cokoli, co by snížilo její zisky, to v žádném případě. Takže jde o to, že prostě musíme všeho spotřebovávat méně. Nejen energie. * A na tom nikdo žádné peníze nevydělá. Pokud budeme spotřebovávat méně, tak všem klesnou zisky. *** A momentálně * nespotebováváme méně energie nebo elektřiny... Data ukazují, že každý rok spotřebováváme více energií. V minulosti, když jste měli doma televizi, tak to byla velká věc. A co se týče dalších spotřebičů, možná jste měli * ledničku nebo troušku, ale to bylo tak všechno. Když se ale zamyslete nad dnešními domácnostmi, najdete tam * pračky, myčky, mikrovlnky, ** přehrávače DVD, alespoň jeden počítač na domácnost, pokud ne více, televize, a další a další spotřebiče. Máme doma čím dál více spotřebičů, které * potřebují elektřinu ke svému fungování, takže to, co říká společnost British Gas, prostě nemůže být pravda, a to samé se týká toho, co tvrdí Tesco, Marks and Spencer a společnost B and Q.

Mně se zdá, dámy a pánové, že tyto produkty přivětivé * k životnímu prostředí a zelený konsumerismus je prostě jenom další způsob pro velké obchody, jak vydělat peníze...

Nemohou to * se * s ovlivněným změny klimatu myslet vážně, protože kdyby to skutečně mysleli, tak by jim prostě musely klesat zisky. Myslím si, že to dělají jenom proto, aby se spotřebitelé jako já cítili o něco lépe. To znamená lidé, kteří se chovají slušně k životnímu prostředí, když je to nestojí příliš mnoho * námahy. My jsme lidé, kteří si kupují bioprodukty, protože * si tím ulehčujeme * svému svědomí... ** ale, jsou mezi námi i tací, kteří si ty bioprodukty kupují tak, že do toho supermarketu jedou v obrovském autě, které spotřebovává spoustu benzínu, takže tu planetu příliš nešetříme. V konečném součtu. ** Zelenou mantrou by mělo být znovu použít, zredukovat a recyklovat, a pokud nebudeme dělat tyhle tři věci, tak planetu nezachráníme. Musíme dělat všechny tři a zejména musíme zredukovat množství věcí, které si kupujeme. A já vím, * někde hluboko, že pokud chci skutečně přepnout na zelený životní styl, tak musím @@@ to, jak žiji, a musím skutečně dělat všechny ty věci, které jsem zmínila na začátku své řeči, to znamená musím spotřebovávat ** méně vody, * musím topit méně, musím si přestat budovat * kupovat ananasy z Kostariky nebo jahody ze španělských

skleníků. Měla bych * jíst * místní lokální věci, * které jsou v souladu s aktuální sezónou, které a- vím, že mohou být skutečně výborné. ** Myslím si, že pokud chceme zachránit planetu, dámy a pánové, rozhodně se z toho nemůžeme jenom tak vykoupit. Děkuji vám.

E006

Dámy a pánové, **

Být eee zelený není snadné. Věřte mi, snažím se o to, a většinou se snažím opravdu, opravdu co můžu. * Ale je to těžké, protože * eee se nemůžu přis- při- přimět, abych eee si v zimě ztlumila topení. *** A eee nemůžu se přinutit k tomu, abych měla jenom třiminutové eee chladné sprchy. Nemůžu se přimět k tomu, abych dokázala jí- eee a- abych jedla jenom eee *** eee zeleninu z místní výroby nebo nosit oblečení eee z charitativních obchodů místo normálních. Víím, že to je všechno důležité, ale nedokážu to. Ale zdá se, že mám asi štěstí, protože * zrovna teď, vzhledem eee k tomu, co tvrdí * velké obchody, eee nemusím dělat nic z toho, abych mohla ž- dodržovat živo- zelený životní styl. Můžu mít na vědomí životní prostředí a zároveň * eee ** zároveň eee být * eee v souladu s módou. Můžu si jít v eee hezky na- * nakoupit a u toho zároveň i * eee být módní. ** Můžu si, můžu si prost- ne, nemusím si prostě jenom natáhnout svoje holínky a jít se eee k tomu někam protestovat před Downing Street. Všechno, co mi stačí, je jít si něco koupit. Nemusím na sobě vůbec nic měnit. ** Můžu si klidně dodržovat svůj * štedrý konzumní konzumní životní styl. ** Může to vůbec být pravda? No, Marks and Spencer's eee a ostatní obchody tvrdí, že ano. ** Jsou teď eee vůdčími silami eee v této etické revoluci korporací. A eee snaží se * všechny svoje obchody eee celosvětově * zezelenit. Snaží se eee být koncem roku už eee * karbonově neutrální,

snaží se na všechno ** eee co muselo být doručeno letecky musí bude muset mít na sobě eee nálepku eee s varováním, že to tak bylo, *

2

eee také opakují také mají několik *** eee několik zcela zelených obchodů a snaží se snížit eee svý své eee odpady na nulu. ***** Zní to skvěle, ne? ***** Eee snažili ***** eee snažili se eee zkontaktovat Greenpeace, aby eee jim eee aby aby měli jako jaký příklad následovat a Greenpeace na to přistoupili... ***** Existuje jeden velký eee obchod eee, který se jmenuje B and Q, a eee * ten eee se snaží marketovat jako takzvaný z- obchod s jednou zastávkou, kde se dá koupit všechno na to, aby eee jste si mohli svůj dům eee udělat eee více energicky úsporným. ** Eee ** To by také ale moh- *** Eee mohla by se eee z toho stát taková eee takzvaná revoluce v zelené spotřebě? ** Ale netrvá dlouho a už v tom v eee c- celém konceptu vidíte dost eee

protichůdných věcí. Marks and Spencer's si můžou říkat, co budou chtít, ale eee pravda je taková, že jsou obchod, který prodává oblečení, a eee který, jako takový, prodává módu. ** A móda, jak všichni víme, je protikladem, * eee * udržitelnosti. * Eee móda je založena na tom, že si lidé kupují každý rok čím dál tím víc oblečení a vy si musíte neustále obměňovat šatník. *** Eee kdyby eee nevznikaly žádné nové trendy, tak by asi nedoká- nemohli eee prodávat příliš mnoho nového oblečení. Eee B and Q, eee ten velkoobchod na zezelenění domácností, eee říká, že eee * eee má jasnou objektivu, a na druhou stranu prodávají eee ohřívače * eee do zimních zahrad,

3

kte- které * eee jsou absolutně eee @ absolutně nijak nejsou v souladu s životním prostředím, protože prostě vydávají teplo venku. Eee Tesco se do této revoluce eee také připojilo, * ale celý jejich * systém eee prodáv- prodeje je založen na eee ** proti eee na na tom, že že eee není v souladu s úsporami eee * uhlíkových plynů, protože jejich obchody eee jsou daleko z města a všichni na n- k nim musí jezdit autem. ** Což je absolutní opak místního nakupování. ** Jejich nákladáky eee se musí přemísťovat z jednoho konce země na druhý eee kvůli tomu, aby se jídlo zpracovalo a potom zase zpátky na jiný konec země, aby se jídlo prodalo, a takže je tam strašně moc eee s- součástí celého toho procesu je eee spousta j- přejíždění a spotřebování uhlíkových plynů. **** Eee takhle potom mohou eee prodávat to eee nejlevnější jídlo, i když to jídlo pochází ze zahraničí. * Takže zatímco v minulosti * eee jsme si mohli koupit třešně z Kentu, eee teď si třešně mnohem levněji dovážíme z Turecka. ** Eee s jablky je to úplně stejné. Už si nekupujeme jablka eee z britských sadů, ačkoliv máme skvělé varianty. * Je to levnější si je nechat dovézt letecky z Chile nebo eee z Brazílie. * A Tesco to ještě pořád dělá. A to není také zrovna ekologické. * Zdá se, že opravdu říkají jednu věc, ale dělají * druhou. *** Eee mluví o tom, že budou vyrábět, kupovat, eee produkovat věci a prodávat je lokálně, ale jejich eee m- model eee jejich obchodní model tomuto zcela protiřečí.

A úplně z- celý eee úplně stejný problém vidíme u dodavatelů el@- energie. Napří- například britská plynárenská eee tvrdí, eee * že eee se snaží o to,

4

aby víc než šest milionů eee britských domácností, které zásobuje, eee bude více z- budou byly více zelené. * A eee tím by významně snížili emise oxidu uhličitého. **** Eee britská plynárenská a další s- dodavatelé **** eee se * eee přeci nebudou snažit prodávat mí- méně energie. Kdyby se jakýkoli jakákoli velká plynová nebo energetická společnost snažila snížit

své prodeje elektřiny, nebo energie, eee narušilo by jim to eee zisky. **** Jde o to, dámy a pánové, že potřebujeme spotřebovávat méně všeho, a nejen energie. ** A * z toho na tom nikdo nic nevydělá. * Pokud budete @ spotřebovávat méně, eee budou eee klesat zisky úplně každému. A *** eee nemyslím tím eee jenom spotřebovávat * eee méně en- e- a my se nesnažíme spotřebovávat méně energie nebo elektřiny. Naše eee spotřeba stále stoupá. ** Eee když jsme v domácnostech začali používat televize, eee a d- ostatní elektronické spotřebiče, o hodně nám to vzrostlo. ** Ale když si pomyslíte na dnešní domácnosti, máme tam myčky na nádobí, pračky, mikrovlnné trouby, DVD přehrávače, ** alespoň jeden počítač, ale spíš víc, televize, * eee m- různé elektronické nástroje. Máme eee těchto eee domácích spotřebičů čím dál tím víc a spotřebováváme čím dál tím víc energie, takže to, co říká eee britská plynárenská nemůže být pravda. Ani to, co eee říká B and Q a Marks and Spencer a Tesco. **

Eee mně se, dámy a pánové, zdá, že tyto e- @kologicky eee * eee tyto ekologické produkty a eee zelená spotřeba eee je jenom další eee z chytrých strategií

5

velkých firem. Nemůžou eee vážně uvažovat o tom, že se nějak popírají, eee že se nějak perou eee se změnou klimatu, Protože eee se s- protože to nemůže mít žádný pozitivní vliv na jejich byznys. Myslím si, že to dělají jenom kvůli tomu, aby utěšili eee aby utišili eee všechny naš- eee ** eee * takové ty vlažné environmentalisty, protože tím nemusíme z- nijak moc změnit svůj životní styl a zároveň si utišíme svědomí. **** Eee všichni si můžeme jezdit do supermarketu eee s v džípech s pohonem na čtyři kona kola a tam si nakoupit zelenou zeleninu, a tím budem mít stejně pocit, že jsme nějakým způsobem pomohli životnímu prostředí. * Na závěr bych chtěla říct, že ano, existuje důvod na to, proč máme * eee ně- tento... eee ** Ne, existuje způsob, jak to můžeme vyřešit. A to je eee znovu reuse, reduce, recycle. Znovu používat věci, eee snižovat odpady, snižovat eee ** naši spotř- spotřebu a recyklovat. Já vím, někde eee v hloubi duše, že když že k tomu, abychom mohli být zcela zelení a ekologičtí, musíme opravdu začít dělat všechny ty nepříjemné věci, které jsem vyjmenovala na začátku své řeči. Musím eee snížit eee množství vody, které používat, musím snížit náklady nebo snížit energii, kterou si vytápím, ** eee musím si ku- eee kupovat eee jenom sezónní ovoce a zeleninu. ** A * to vím, že eee je mnohem lepší, než to dováz- -žené a mimosezónní. ** A řekla bych, že tohle je jediný způsob, jak můžeme eee postoupit dopředu a zachránit naši planetu. Nemůžeme se z toho z této kalamity jen vynakupovat. Děkuji.